

SLOVAN

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
UMETNOST
IN PROSVETO

LETO XIV. - 1916. - ŠT. 9-10.

UREJA MILAN PUGELJ.

TISKA IN ZALAGA DRAGOTIN HRIBAR V LJUBLJANI.

VSEBINA.

Zvesta žena. A Gradnik	241	Poletje. Ivan Albreht	274
Oblaku. A. Gradnik	241	Na ovinkih. Ivan Albreht	275
Rastlinstvo naših Alp. Ferdinand Seidl	242	Listek	282
Rože. Janko Samec	255	Avgust Žigon: Iz dijaških let Levstikovih. Dr. Fr. M.: Opazke k Breznikovi slovnici. Ivan Voznik: G. Ivanu Mazovcu v „Dom in Svetu“ 1916. P.: Glasbena Matica. P.: † Dr. Karel Slanc. Avgust Žigon: Čopova biblioteka. — Naše slike: Jos. Ullmann: Orač. (Umetniška priloga.) Jos. Ullmann: Nočni ribji lov. (Umetniška priloga.)	
Zadnji pramenl. Jos. Kostanjevec	256		
Molitev beguncev. A. Gradnik .	265		
Intermezzo iz Levstikovega življenja. Objavlja Avgust Žigon .	266		

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrť leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. u

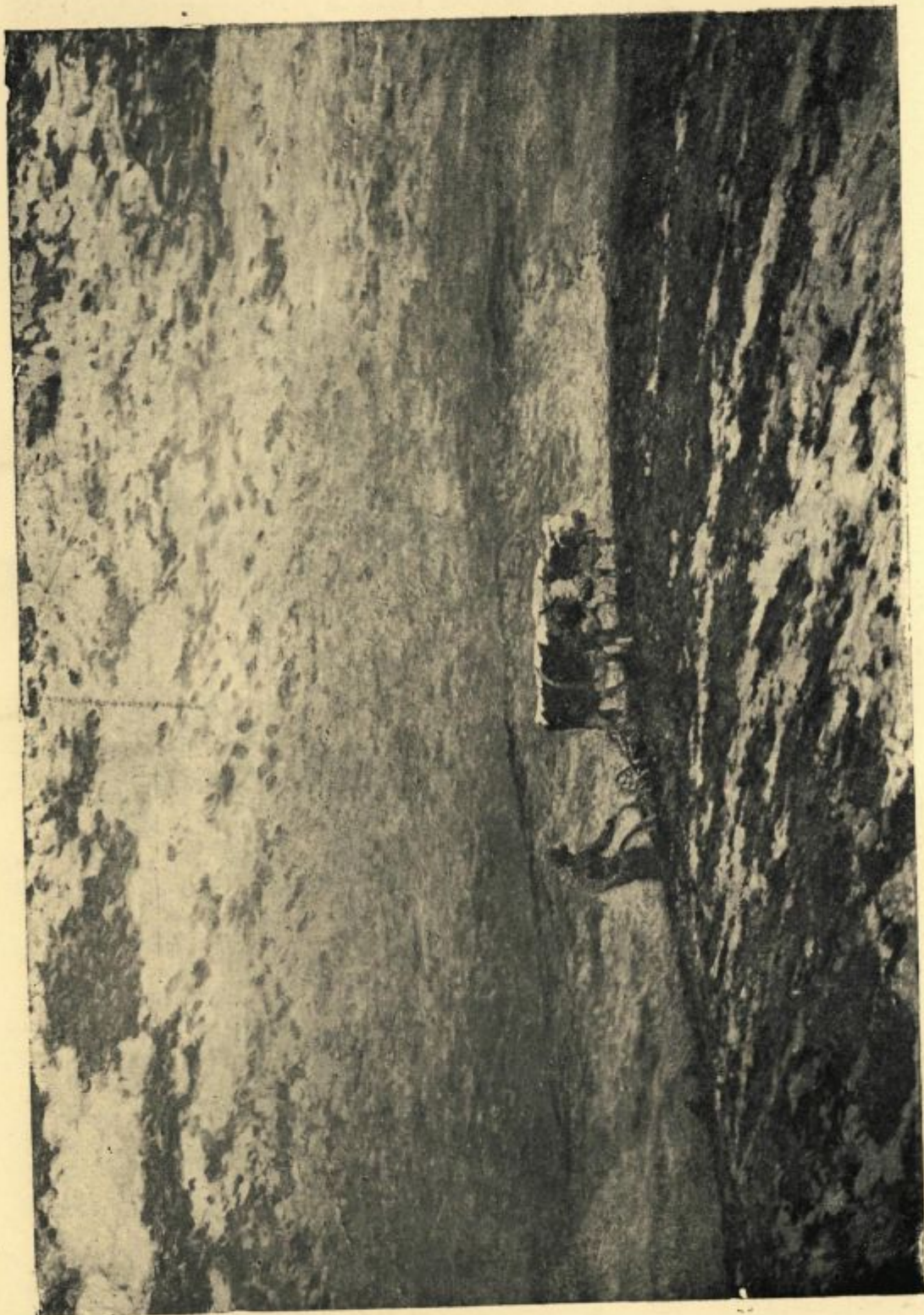
Tiskarna Dragotina Hribarja v Ljubljani. — Urednik Milan Pugelj v Ljubljani.

P. n. gg. naročnikom. „Slovan“ bo izhajal kljub najneugodnejšim razmeram tudi prihodnje leto. Nadeja se, da bo čitajoče občinstvo vpoštevalo izredne stroške, s katerimi je dandanes mogoče tak list izdajati, posebno s tem, da se bo nanj v obilnem številu naročilo. Prosimo dosedanje naročnike, naj nam ostanejo zvesti, novi naročniki pa naj se blagovolijo takoj prijaviti, da vemo ukreniti glede naklade lista. V sedanjih prilikah ni mogoče pošiljati „Slovana“ na ogled.

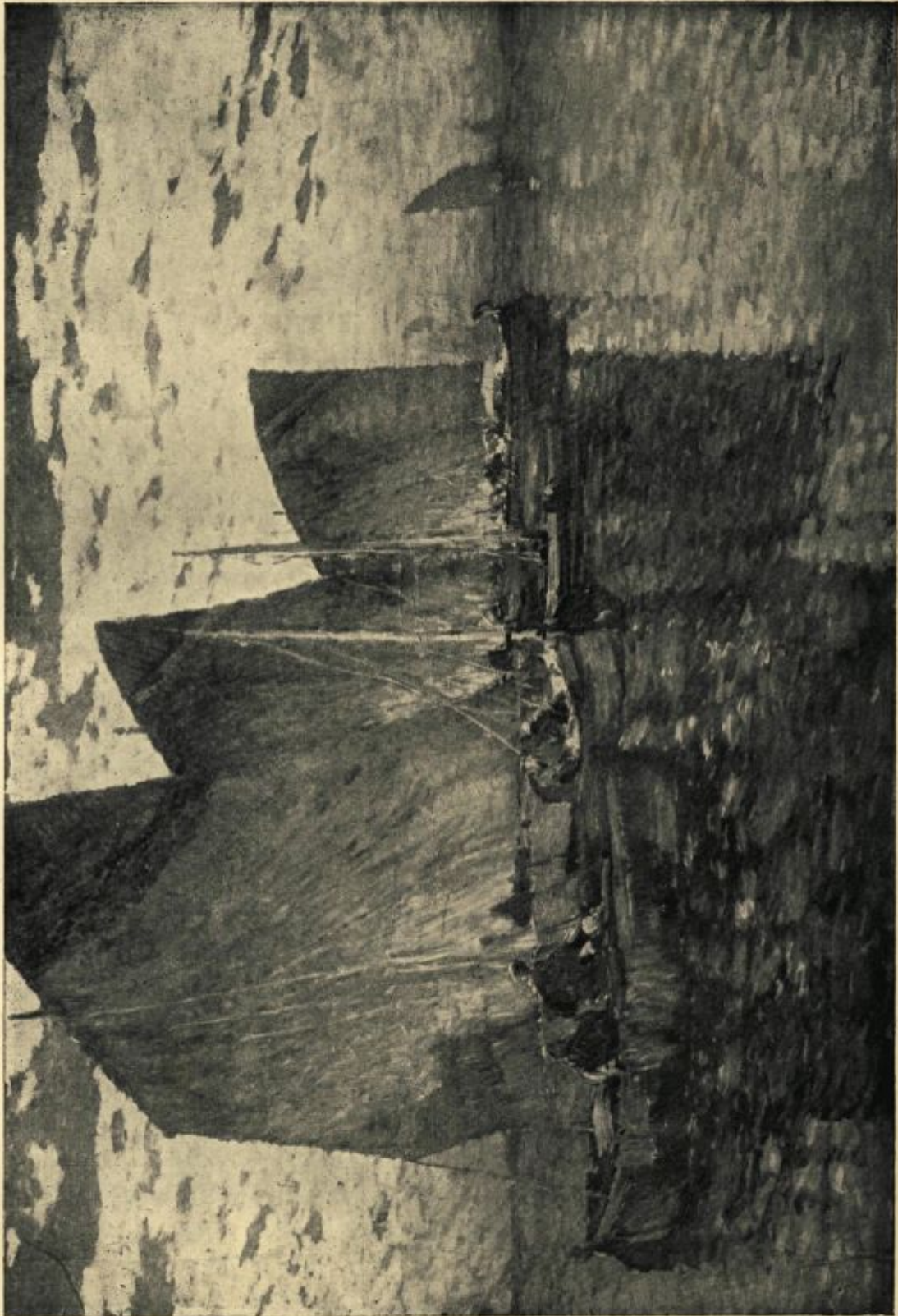
Lastništvo.

Listnica uredništva. Tiste gg. sotrudnike, ki mislijo priobčiti kak spis v prihodnjem letniku „Slovana“, ki pa še niso spisa poslali, prosimo, naj bi to takoj storili, da bo moglo uredništvo pravočasno vpoštevati njihove želje. Dozdaj so se oglasili gg. dr. Grošelj, dr. Ilešič, Meško, Milčinski, Planinec, Seidl, dr. Siebinger, dr. Šorli, dr. Žigon itd. in izmed mlajših, gg. Albreht, Kozak, Lipah, Svetina in drugi.

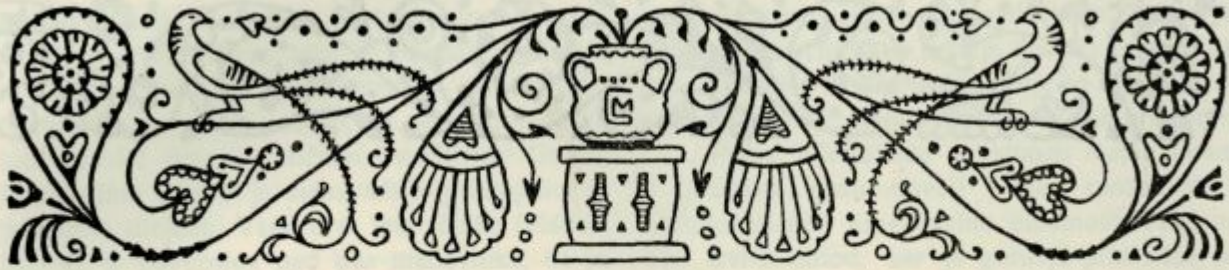

JOS. ULLMANN: ORAČ.

JOS. ULLMANN : NOČNI RIBJI LOV.

Zvesta žena.

(Tschang-Tsi.)

Saj veste dobro, da sem poročena.
In vendar ste poslali mi v darilo
dva bisera, kot nima jih nobena

druga žena. Vso ste me zmedli. Srce bilo
mi je, priznati moram, v prej neznani sreči,
ko sem pripela jih na svojo svilo.

Družine naše dvori so največji,
ponosno širijo se vrti naši
tam, kjer cesarja vrti so cveteči.

Moj mož med slavnimi plemenitaši
drži sulico zlato. Saj vam rada
verujem, da ko mesec čisti vaši

občutki zame so, in da od jada
srcé Vam mre. Pustite me, pustite,
saj vidite, da blizu sva prepada!

Zvesta ostanem možu, ki mu skrite
ne smejo biti moje misli. Bala
bi se teh biserov, nazaj mi jih vzemite.

Poglejte, kar sem mogla sem Vam dala:
na njih so solze še za Vas prelite.
Zakaj, zakaj Vas nisem prej poznala?

Ā. Gradnik.

Oblaku.

Kje si? Kje naj te išče moj slabi in trudni korak?
Ti si za mene ko daljni bežeči oblak.
Moje oči nimajo solz več za tebe. Vse so izpile
jih misli, ki v mojem srcu so zrasle ko gosta drevesa.
Moja usta so žejna po tvojih in suha
ko zemlja v pekočem avgustu. Ko kruha
sem lačna tvoje besede. Če k tebi vse sile
kipijo iz morja dreves in vendar ne sežejo v tvoja nebesa,
jaz nočem, da rožnat plavaš po zraka
višavah. Jaz hočem, da švigne vate strela,
da v gromu razdvojiš se, bi hotela,
in se razpustiš in razliješ na gozd, ki šumeč te že čaka.

Ā. Gradnik.

Rastlinstvo naših Alp.

Spisal Ferdinand Seidl.

(Dalje.)

Po dolinskih in njim bližnjih pobočnih seno-
žetih rastejo trave visoko, izdelujejo dolge
in primeroma široke, gibke liste; pozna se jim,
da živijo v ugodnih razmerah.

Više ležeči travniki pokrivajo strme obronke
gori do gozdne meje in še više. Ker imajo bolj
suha tla in manj ugodno podnebje, je rast na
njih nižja. Tudi se zbira po njih drugačna rast-
linska družba nego po dolnjih travnikih. Rastline
dolenjih senožeti ne bivajo vse tudi na gorenjih;
nekatero zaostajajo in druge jih nadomeščajo.
Hkratu se priseljujejo že tudi rastline s še više,
namreč že nad gozdno mejo ležečih pravih vi-
sokogorskih trat. Višavskih trat zaradi nizke rasti
ne kosijo, le pasejo po njih.

Po suhih, strmih, kamenitih pobočjih ob
gorenji meji gozdov in čez je poglavitna trava
pisana vilovina ali modrika (*Sesleria varia*).
Tudi v nižavo posega tja do dolinskega dna in
zaseda pusta mesta, kjer bi druge trave ne vzdr-
žale. Modrika porašča tla z gosto rušo in poga-
nja kratke bili. Cvete zgodaj. Na koncu bili
nastavlja majhen, podolgast navidezen klas, ki
lepo blesti, nadahnjjen z jeklovo modrino. Modrika
se je prilagodila neprilikam suhih tal na poseben
način. Na takih tleh so ji listi pogostoma v ne-
varnosti, da uvenejo. Ogibljejo se ji z umno
ukrenitvijo. Kadar preti suša, se kar zganejo po
dolgem navzgor (za tako zgibavanje so si seveda
priskrbeli pripraven mehanizem) — in nevarnost
zvenitve jim je umanjšana. Dokler je list odprt,
obrača proti nebu gorenjo stran; ta ima tenko
kožico in v njej dihalne luknjice. Kadar je pa
list zganjen, krije desna plat gorenje strani levo,
in leva desno; občutljiva kožica in dihalne luk-
njice so v senčnem in zatišnem žlebiču — od-
maknjene i solncu i vetru. Izpostavljena je obo-
jim spodnja stran lista; ta pa ima trdo kožo, in
v njej ni dihal, ki bi izhlapale iz lista vodo.

Ob vlažnem vremenu se listi zopet razganejo in
razprostredo. Razlika v vlažnosti je pogostoma
velika že od jutra do popoldne istega dne. Ob
rosnem jutru so listi razprostrti. Ko pa poletno
solnce stoji na nebu visoko, je zrak suh, in listi
se zganejo. Po solnčnem zatonu se ob narasli
vlažnosti zopet zapro. Modrika se spričo svoje
varnostne uredbe drzno naseljuje celo po gibljivi-
vem grušču in se na njem krepko zaseduje. Tudi
na skalnih stenah zaseda pomole in poličice. Njene
goste, trdne ruše nudijo turistu, če pleza preko
skalnate strmine, trden prijem in varen stop.
Med modriko se nastanjajo na gorenjih senože-
tih še druge rastline: gorska detelja (*Trifolium
montanum*), razni škrobotci (*Alectorolophus*) in
hrumica (*Helianthemum obscurum*), zelo pogostoma
tudi bledorumeni ranjak (*Anthyllis affinis*); vmes se
javljata jesenski mlečec (*Leontodon autumnale*), zla-
torumeni petoprstnik (*Potentilla aurea*) i. dr.

Prav posebno rastlinje se je ustanovilo na
planinskih pašnikih okoli staj, kjer živina leži
čez noč in tla obilo gnoji. Tu se umikajo trave
in na njih mestu se razvijajo bujne rastline s
sočnimi, širokimi listi. Takih ne zmorejo druge
rastline, ki rastejo po pašniku ob skromni hrani.
Živino pač mikajo navidezno slastne priseljenke
z bujnimi listi. In vendar se jih ne tika. Odvra-
čajo jo namreč bodi si s strupenim, ali pa z zo-
prnim sokom, z bodicami, pekočimi ščetinami
itd. Tako oborožene rastline živina pušča, odjeda
pa med njimi rastoče nezavarovane, užitne trave,
in druge cvetlične rastline. Vso družbo bujnih,
zavarovanih rastlin okoli staj imenujemo stajsko
rastlinje. Med njimi navadno prevladuje gorska
kislica (*Rumex alpinus*) in poleg nje se šopi-
rijo omamno strupene preobjede (*Aconitum
tauricum* var. *dolomiticum*, *A. rostratum*). Podoba
je, da se preobjede čutijo zelo varne. Kakor da

hočejo izzivati, nastavljajo velike modre, v grozde združene cvete. Prav taki že od daleč vidni in opozorljivi cveti pa živini menda niso vabilo, temveč dobro znano svarilo, da se preobjede ne loti navzlic njenim sočnim, vabljivim listom. Preobjedino cvetje je nenavadno prikrojeno in prikladno urejeno. Vsak cvet ima visoko čeladast list, ki je poveznjen nad dva medovnika, da ju varuje dežja in rose ter zakriva nepoklicanim gostom med žuželkami. Tudi prašniki so tako odeti, da jih dež ne moči. Pogostne stajske rastline so še: velika kopriva (*Urtica dioica*), ki odvrča pasoce živali s pekočimi ščetinami, nadalje domača lobodnica (*Chenopodium bonus Henricus*), ki ima v listih polno nevidnih iglic in pa gorska plahtica (*Alchemilla alpestris*). Ta ima v zalih, kakor plašč nagubanih listih, obilo čreslove kisline, da odvrča živali.

Omenjena modrovijoličasta preobjeda raste sicer tudi ob robu gozdov, ob potokih in po skalnatih krajih. Po teh stanoviščih se pojavlja tudi bledorumena preobjeda, imenovana lisjak (*A. tragocotnum*). Ta ima na cvetu ozko, pa zelo visoko čelado. To pomenja, da sta medovnika, ki se skrivata pod njenim temenom, zelo daleč od zaprtega vhoda v cvet. Le malo je takih čmrljev, ki imajo dovolj dolg rilec, da morejo te medovnike od vhoda doseči in izsrkati. Samo njim je pravzaprav méd namenjen. Žuželke s krajšim rilcem ga po pravilni poti ne morejo doseči. Prisivajajo si ga pa tatinsko! Ko zadišijo prijetni vonj médu, ki se širi iz vhoda v cvet, tedaj presoajajo in spoznajo, da je čelada tisti kraj, kjer se da kaj upleniti! Tatinski čmrlj spleza zunaj po čeladi navzgor in jo navrta tik ob medovniku s čeljustmi, prav kakor navrta vlomilec blagajno, ter pohlepno izpije sladki sok. Kar po vrsti so cveti, drug nad drugim v grozdu stoječi ponekod tako okradeni. Čuden prizor! Tu zmaguje prebrisanost žuželke nad prilagodivostjo rastline. Ne le rumenim in istotako modrim preobjedam, tudi drugim rastlinam se dogaja, da jim cveti zaradi pregrešne sladkosnednosti prihajajo ob méd in zaradi tega ob semena in tako ob življenski smoter. Podoba je, da so v tem rastline še nepopolne. Prilika za nadaljnji razvoj. Znana travniška rastlina mehurna lepница (*Silene vulgaris*) — otroci ji pravijo pokalica — je že storila nadaljnji korak in pogodila pravo sredstvo zoper ulomilce. Čašico okoli cveta je razširila, da je liki napihnjena mehur. Taka ohla-

pna čašica tvori široko ograjo okoli medovnikov, da jih nepoštene čmrlji ne morejo doseči; tudi ne, ako čašo navrtajo. Dobro došli gostje so rastlini samo ponočni metulji; njim ostaja sladki sok prihranjen.

Poleg obrambene umetnosti rastlin imamo v gozdnem pasu dovolj prilike spoznavati in občudovati njih naseljevalno umetnost. Taka prilika izvira odtod, ker je gorovje prizorišče pomnoženega in pospešenega delovanja prirodnih sil. Vodovje in zrak zmrzal in vročina delujejo na to, da kamenine izdatno preperevajo in razpadajo. S prepočenih in divje razoranih strmin alpskih višav se sipljejo obilni robati odkruški, se kopičijo ob njih znojju in naslonjeni ob gorsko pobočje tvorijo obsežna, visoka segajoča melišča. Redkejši, pa tem silovitejši pojavi so kameni plazovi. Pogostni nalivi odplahujejo višine nad gozdnim pasom do gole, še trdne skalne podlage in jemljejo kruševino s seboj. Kjer se polasti melovine in plazovine divji gorski potok ali nebrzdan hudournik, zarezhe vanjo in jo odnaša. Glavni potok večje doline sprejema razval vseh stranskih pritokov in ga vali s seboj. Pri tem se kosi pretvarjajo v prod, v pesek in v mulj in mot, ki se dvigne in vodo skali. Potok pribobni izmed gora v dolino in jo preplavi. Tu odlaga s seboj prineseno kameno snov in jo razprostira po dolinskem dnu po vsej širjavi, kolikor je poplavl doseza. Dno alpskih dolin je zatorej pokrito z ogromno množino proda. Tako v Julskih Alpah — da le nekaj zgledov pozivljemo v spomin — dno Planice, Pišnice, Vrat, Krme, Trente, dalje Logarske doline itd.

Ob divjem razdiranju je vodovje brezobzirno odneslo tudi marsikaj z rastlinstvom naseljenih tal in bridko uničilo mnogo rastlinskega življenja. Zato pa se drugje pojavljajo nova, še nenaseljena tla: sveža plazovišča, melišča in prodišča. To so sicer grozotne, vsakršnemu življenju sovražne puščave, odurne zlasti ondi, kjer držijo preko gozda in trate, tako da tvori belo kamenje, ki ob solnčnem odsevu omamlja oko, rezko nasprotje sosednjemu prijaznemu zelenju. Vendar si jih izkuša rastlinstvo prilastiti z neuklonjenim življenskim pogumom in jih odeti s svojim dobrodejnim zelenilom. Plaz je zapustil na mestu, kjer se je utrgal, golo skalno steno; in tudi, koder je naliv poplahlil pobočje, se pokažejo nova, gola skalna tla. Vse te prostore nakanja rastlinstvo pridobiti svojemu snovanju in oživiti mrtvo, kameno puščavo.

Težavno započetje! Treba je vztrajnega in preudarjenega dela. Začenja se z malim, nevidno. Na golem kamenenem površju — bodi si skalna stena, ali robat kamen, ali pesek — se naselijo najprej glive cepljivke ali bakterije. Te so sicer najneznatnejša živa bitja, toda predobro vemo, da so sila podjetne, povsodi navzoče in vsakršnega razkrajanja sposobne. Njim sledijo po vlažnejših krajih nakamenske alge, po suhih pa nakamenski lišaji. Taki lišaji so sposobni, da vzdržujejo pekoče solnce in hud mraz in dolgo sušo. Zadovoljajo se z najskromnejšo hrano, ki jo prinašata nekoliko dež in veter, nekoliko pa si jo pridobivajo iz kamena. Vanj prodirajo s koreninastimi izrastki po razpokah s površja navznoter, širijo razpoke, rahljajo kamen na površju in mrvijo. Kadar lišaj zamrje, tvorijo njegovi trohneči ostanki in drobci razkrojene kamnine tenko plast redilne prsti — že znatnejšo od one, ki so jo bile poprej pripravile glive cepljivke. V tej plasti se naselijo mahovi — le-ti zapuščajo za seboj še več prsti; toliko, da se v njej nastanjajo skromne praproti in že tudi manj zahtevne cvetne rastline: zeli in trajke s koreniko. Rod za rodom se izkušajo vzdržati. Zamrle rastline trohnijo na mestu, kjer so rastle, in dajejo snovi svojega telesa, ki jih je iztežka pridobilo njih življensko delo, na razpolago sledečemu rodu. Čudovita navidezna smotrenost! Zlasti v vrzelih med debelejšimi kosi mela in proda se nabira nekaj več prsti, ker jo tja zanaša odtekajoča dežnica. V taki se vkoreninjajo grmi in v njih zaščititi poedina drevesa. Redilna sposobnost tal sedaj brzo napreduje. Polagoma je dreves več in več, in naposled vzraste gozd — najkrepkejši pojav rastlinskega življenja in zmagoslavno preraste nekdanje golo prodišče in melišče. Tolik uspeh se pa ne dosega kar tako na gladko. Na strmem pobočju je mel nestalen. Ob deževnem vremenu se premoči, polzi nizdol in pri tem trga naseljenim rastlinam korenine. Novi meloviti nalivi zopet in zopet zasipujejo zelenje, ki si je komaj in iztežka priborilo bitek na razvalu. Po takem bridkem dogodku morajo rastline začeti naseljevalno delo iznova. Manjšim neprimlikam kljubujejo vztrajno s primernimi protiukrenitvami. Gibki mel vežejo z vejnatimi in globoko segajočimi koreninami, ki jih hkratu varujejo suše. Tako zabranjajo premikanje mela in ga ustaljajo. Če jih je pa neprijazno kamenje zasulo, tedaj rastejo z neuklonljivo življensko silo naprej in žilavo

poizkušajo s to in ono stransko vejo skozi vrzeli med kamenjem v ovinkih prirasti na dan. Drzno se pojavljajo na melišču raznovrstne rastline, z združenimi silami prodirajo na njem. Naposled zavlada ob kaki daljši nemoteni dobi zelena odeja trajno, in zmagovito prekrije kameno ogrodje pod seboj. Na takih vprav mučeniško priborjenih tleh se prostirajo v dostojanstvenem miru sedanji širni gozdovi na dnu in po pobočjih vsega gozdnega paša naših alpskih dolin, v Vratih in Krmi, v Logarski dolini in ob Kamniški Bistrici itd.

Vse stopnje naseljevalnega dela in truda, ki si sledijo druga drugi, imamo priliko opazovati drugo poleg druge, ker nastajajo goli prostori leto za letom.

Po gorskih dolinah v bližini tekoče vode v vlažnem zraku vidimo po debelem prodnem kamenju opozorljive prevleke ponajveč zelenih nakamenskih alg (*Pleurococcus vulgaris* i. dr.); kjer curlja čez skalno steno voda, se naselijo na mokroti črnozeleni alge (*Gloeocapsa* i. dr.) in slikajo temne proge, navpično navzdol gredoče, kakor da je kedo razlil veliko steklenico pisalnega črnila po steni; rdečerumene polstene prevleke tvori po skalovju polstna alga (*Chroolepus aureum* = *Trentepohlia aurea*); po kosih debelega kamenja, ki so ga navalili gorski potoki v dolino, se pojavlja vijolična alga (*Chroolepus iolithus*) in napravlja rjavordeče skorje, njen vonj spominja na vijolico. Po suhem skalovju kažejo bele in rdeče lise, da so se nastanili bradovičnati lišaji (*Verrucaria*) i. dr. Vmes pa tvorijo že mahovi poedine skromne sivozelene ruše. Med praprotni je najspretnejši naseljevalec gorskega skalovja zeleni sršaj (*Asplenium viride*), kajti brž se polasti vsake razpoke v skalovju, če je odtekajoča dežnica naplavila vanjo le nekoliko redilne prsti. Najzalši nakit po skalovju so seveda cvetne rastline. Po vlažnem, senčnem kamenju sestavlja zale, rahle, velikemu mahu podobne ruše mahasti popkovnik (*Moehringia muscosa*) in jih kiti z nežnimi, belimi, čveterožarnimi zvezdicami. V sosestvu raste na enaki podlagi čveterozobna lepnicca (*Heliosperma quadrifidum*), ki ima sicer tudi bele, toda vse drugače prikrojene, ob robu lično nazobčane cvete. Bolj opozorljiva so krdela sorodne gorske lepnicce (*H. alpestre*), ker imajo večje, rdečkaste cvete, in pa tudi sorodne Hajekove lepnicce (*Silene Hayekiana*). Druge cvetne rastline pogumno na-

seljajo prisojno skalovje, in vztrajajo ondi spričo posebnih prilagoditev. Razven že omenjene modrike opazamo na takem bornem stanovišču belo homulico (*Sedum album*) in njene bližnje sorodnice. Homulice videvamo tudi v nižavi po kamenju in zidovju. Opozarjajo nas že s svojo nenavadno vnanjostjo, da so prilagojene izrednim živlenskimi odnošajem. Na njih stanovišču jim je suša najbridkejši neprijatelj. Zatorej listi najskrbneje uravnavajo gospodarstvo z vodo. Ob deževju se založijo z njo, potem pa jo le polagoma trošijo. V ta namen najbolje služijo listi majhnega izhlapajočega površja, toda primeroma velike vsebine, torej oblasti ali vsaj valjasti listi. Res imajo homulice mnoge, majhne, valjaste, na videz dobro rejene, v istini pa le z vodo dovoljno založene liste. Poleg drugih ukrenitev imajo listi trdno kožo in v njej samo malo dihal. Na stebelu se tiščijo drug ob drugem. Stebla in veje se držijo tik nad skalnato podlago, da je solnce preveč ne razgreje, in sestavljajo nizko gosto rušo, da bi jih veter manj dosegel in manj sušil. Spričo skope podlage in previdnostnih ukrenitev se rastlini upočasnjuje ves razvoj; cvetje si more zgraditi šele v drugem letu. Cveti so sicer majhni, pa živo barveni — beli ali rumeni — in sestajajo se v socvetja; kolikor jih je v taki družbi, se razvijejo hkratu, in tako se uveljavljajo že na daljavo. Plod se odpira samo ob deževnem vremenu. Padajoče kapljice izplahujejo iz ploda mala semena, in jih odnašajo s seboj. Ko dežnica curlja dalje, prihaja celo po navpičnih in previsečih stenah do razpok med kamenjem in po skalovju in pušča semena v njih. Tako prihajajo vprav na kraje, ki so rastlini najugodnejše stanovišče. Veter bi ne mogel razsejati semena tako prikladno, in težko da kateri drug sejalec v prirodi.

Med naskalnimi cveticami se pojavljajo v gozdnem pasu tudi že nekatere, ki so pravzaprav doma v višje ležečem alpskem pasu, pa so se v nižjem kolikor toliko udomačile. Med takimi nam vzbujajo pozornost zlasti kamenokreči (*Saxifraga incrustata*, *S. cuneifolia* i. dr.). Še bolj opozorljiv pa je mnogočislani lepi jeglič ali avrikelj (*Primula auricula*), ki ima svoj glavni stan na skalovju gorenjega oddelka v gozdnem pasu, velja pa v širših krogih za značilno rastlino alpskega pasa. Ponaša se — primerno nasamnemu stanovišču — z velikimi, prijetno duhtečimi rumenimi cveti, ki se zbirajo vrh

pokončne betve v daleko viden kobul. Listi so debeli, ker hranijo zalogo vode za čas ob suši, in se previdno držijo pri tleh. Dokler so še nepopolno razviti in občutni, jih še posebej varuje tenka voščena kožica; zdi se nam, kakor da so z moko potreseni. Korenine segajo v skalno razpoko, ki jih preskrbljuje z redilno prstjo.

Drugačne življenske pogoje nego skalovje nudijo melišča in imajo zatorej posebno, nanje prilagojeno rastlinje. Po preperevajočem melu nas iznenadja zlasti rušna zvončica (*Campanula caespitosa*). V gibkem melu je zasidrana s krepko, vejnato koreniko, nad površje pa prirašča kar krdelo tenkih stebelc in tvori rahlo rušo. Na stebelcih se razvija mnogo temno modrih, zvonastih cvetov, ki so proti robu nekoliko zadržani, kar jim lepo pristojajo. Vsi se obračajo na isto stran stebela in prevesnjeni zro proti tlam. Prijazno migljajo cveti v vetriču, dasi je rastlina izročena nemili usodi, da se mel pod njo premakne in ji trga korenine. Mičen pojav na pustem melu je in učinkovito je barveno nasprotje med melom in njenim cvetjem. — Zala cvetlica na meliščih je nadalje sparnica ali naočnikarica (*Biscutella laevigata*). Liste drži varno pri tleh in čepi z njimi nad svojo trohico prsti, da je druge rastline ne zasedejo, in ščiti jih s trdo dlako; na stebelu pa razvija brhko grozdasto družbo svetlo rumenih cvetov. Lahko jo spoznamo po plodu, ki po obliki spominja na naočnike. — S čudovito žilavostjo se drži na belem, golem melu nizek grmič, nakamenska robida (*Rubus saxatilis*). Veje ima dvoje: ležeče in pokončne, te in one imajo svoj posebni poklic. Če mel zasilje ležeče veje, in jih žive pokoplje, rastejo v žilavi volji do življenja naprej, skrivnostne čustvene naprave jih vodijo iz groba; blede od teme in zleknjene od hitre rasti v hrepenenju po svetlobi priraščajo zopet na dan; tu potem kmalu ozelenijo, in pogumno nadalje prepletajo melišče ter preraščajo zasip. Pokončne veje hitijo, da nastavijo cvetje, predno bi jih morebiti zasulo. Plod je rdeč kakor malina, in se opozorljivo ponuja pticam. Sestavlja se iz malega števila jagodic — znak skromnih razmer in žurnega dela, da se le brzo doseže živlenski smoter.

Med melišči se sipljejo marsikatera s kamenatih alpskih višav iznad gozdne meje nizdol. Hkratu z melom in prodom odplahuje vodovje tudi marsikaj semenja raznih alpskih rastlin s pobočij in jarkov in ga prinaša celo v glavne doline.

Tako prihajajo prave alpske rastline v drugo domovino. Mnoge med njimi uspevajo v nižavi prav dobro in se bujno razvijajo. Po tem potu prodirata nizdol celo sleč (Rhododendron), prvak alpskega rastlinstva in ruš (Pinus mughus), njegov mrkli сосед v višavi. Veselo nam prisije iznad proda v dolini žarno slečevo cvetje, v sveži visokogorski lepoti nam poleg njega pricveto nasproti alpska velesa (Dryas octopetala), alpski mak (Papaver Kernerii), alpska madronščica (Linaria alpina), tudi slavljena alpska očnica (Leontopodium alpinum) in druge nizke trajke. Prirčno jih pozdravljamo znanilke alpske krasote! Dobrodošle, ki prihajate doli, da oživite pusto grobljo ob svojih izrednih sposobnostih s prijaznim zelenjem in jo nakitite s cvetjem, ki ga znate v svoji pristni alpski umetnosti natkati v izbranih žarnih barvah!

Alpske rastline na meliščih nam zgovorno naznanjajo, da biva nad gozdnim pasom drug svet, opremljen z drugačnimi življenskimi pogoji in temu primerno z drugačnim življenskim snovanjem. Stajsko rastje v okolici višje ležečih planin biva sicer že v najgornjem oddelku gozdnega pasa, ima pa še nižavski značaj. Vendar se ondi razločno pripravlja rezka izpremema v rastlinski odeji gorovja. Sklenjena gozdna rast ponehava, ob višinski črti povprečno 1600 m teče gorenja gozdna meja. Na južni strani gorovja in po zavetnih legah dopušča podnebje, da sega gozd nekoliko višje, na osornejši nasprotni strani pa mu je mejna črta potisnjena globlje. Tudi navpične skalne stene jo porivajo podse nizdol. Drevje raste proti tej ločnici narahljano, gozd razpada v ločene drevesne skupine. Nekoliko višje stojijo le še posamezna drevesa. Kakih 100 m nad mejno črto sklenjenega gozda nehajo tudi posamezniki, ondi je meja drevesne rasti.

Proti gozdni meji se pozna, da je drevje v neugodnem položaju. Bukev, koder sega tako visoko, nima več ponosnega visokega stasa; nižja in skromna postaja, kakor da jo tareta utrujenost in pomanjkanje. V nižavi še oblastno, krasno drevo, ob gozdni meji vidno slabi in je le grmasta, naposled onemogla izgine. Smreka in macesen se ponašata dostikrat še ob gozdni meji z visokim deblom, ker imata razsežne korenine, krepko zasidrane v zemlji; toda krošnja jima je le bolj vitka in medla, drobnih in redkih vej. — Kdor pozna gorovje, ve, da raste vetru sila, čim višje prihajamo, in tisti ki je doživel vihar na alpskem

vrhu, more pripovedovati, s koliko silovitostjo prihajajo sunki. Ni čuda, ako spričo toli zlokobnih odnošajev srečujemo, stopaje ob gozdni meji, smreke, ki jim je vihar neusmiljeno odlomil vrh in oklestil veje; ostale so često le tiste veje, ki rastejo v smeri pogostejših viharjev na odvetni strani debla; od privetnih in stranskih vej štrlijo le še ostanki. Tu in tam stoji na strmini le žalosten trš z nekolikimi kakor obupno iztegnjenimi glavnimi vejami. Mršavi lišaji jih obraščajo in z debla se že lušči skorja, da se na še stoječem drevesu vidi blede les liki golo ogrodje. V takih deblih je les dostikrat čudno vijakasto zasukan — liki od boleznega zvijanja. To so povzročili neenaki notranji napor v deblu. Vejnata stran debla dobiva namreč še zadostno hrane, nasprotna pa je oskoda; na oni strani raste debla še kolikor toliko izdatno, na tej ne; ta neenakost rodi napre v lesu, in ti nasučejo debla vijakasto. Višje ko prihajamo, več je takih hirajočih pohablencev in mrličev ter bolj in bolj grmastega stasa so ti viharniki. V teh prizorih se nam počitujejo vse stopnje težkega boja za bitek, ki ga bojuje omagujoče drevesno življenje v toliki višini zoper osornosti podnebja. Ob drevesni meji začenja drevo svoje delo en mesec kasneje, pa ga mora enoliko preje ustaviti, nego drevesa v dolini ob nadmorski višini 600 m. Dolga zima, sneženo breme, pogostni viharji, strela in plazovi, in pa kratko poletje branijo soglasno, da drevo ne more vršiti svoje življenske naloge. Premagano obnemore.

Nad drevesnim pasom se začenja v Alpah brezdrevesni pravi visokogorski ali alpski pas, domovina slavljenege pravega alpskega rastlinstva.

II.

Rastlinstvo alpskega pasa.

Gorenja meja gozda je značilna črta v rastlinski odeji naših Alp, pa tudi v njih krajinskem licu. Ob njej se popolnoma izpremeni rastlinstvo in vsa krajina.

Kadar turist prestopi gozdno mejo, mu je to vselej vesel, slovesen trenotek. Končal je tedaj dolgo trajno pristopanje v gorovje, dosegel je že precejšno višino (1600 m). Kadar stopi prišlec iz hladnega senčnega gozda in ostajajo zadnje smreke in zadnji macesni za njim, ga preseneti živahna svetloba velegorskih višav; pogled mu

zvedavo sega kvišku, oko sledi ostrim potezam jasnega skalnatega gorovja, ki se vrstijo v smelih premenah na visoko in široko. Pri pogledu nazaj proti nižavi se mu predočuje krajina v vse drugih oblikah in barvah. V tem nasprotju čvrsto stopajo v zavest razlike med spodnjim drevesnim in višjim brezdrevesnim ali pravim alpskim pasom.

Gozdna meja kaže, da so se ob njej znaki podnebja rezko izpremenili; življenska sila drevesne rasti, čeprav orjaška, se je ob tej meji ustavila. Nad njo morejo lesnate rastline vztrajati le v skromnejši grmasti rasti. Brzina in zaradi nje tudi sila vetra je največja v prostem ozračju, čim bliže tlom, tem bolj pojema. Viharni veter ne dupušča visokega debla, ki ga imajo drevesa, in naširoko razprostrtih vej z mnogimi izhlapajočimi listi; nizko in skromnejše grmovje pa prestreza vetrov naval, ki je v tej nižini že šibkejši. Hkratu je grmovje pripravno, da brez kvara nosi težko sneženo breme dolge alpske zime. Nizko rastočim rastlinam je snežena odeja celo v prid, ker jih varuje suše in mraza. Kadar se zrak pozimi močno ohladi, se sneg, ki toploto prevaja slabo, ne umrazi enoliko. Zatorej tudi tla pod snegom izgubljajo poleti pridobljeno toploto počasi in ostajajo primeroma topla. Takim rastlinam, ki se držijo kolikor moči pri tleh, koristi torej toplota tal pod sneženo odejo. Če se v dolgi, hudi zimi drži vnanja toplina trajno pod ničlo, premrznejo seveda tudi rastline skozi in skozi in vodeni sok v njih zledeni. Rastline nimajo takega tehniškega protisredstva zoper zimski mraz, ki ga imajo najpopolneje ustrojene živali: ptiči in sesalci. Le-ti s a m i proizvajajo v svojem telesu toploto z jakim presnavljanjem, in le zadržujejo izgubljanje svoje toplote z gosto ali pernato ali dlaknato odejo. Odeja sama bi zimskega pre-mraženja ne zabranila. Tudi rastline bi si ga s slično odejo ne odvrnile, ker jim ni dano, da bi same proizvajale dovoljno toploto. Izključno le z neobčutljivostjo za mraz, ki jim jo daje primerna, nam neznan kemijska preureditev v njih snovi, se morajo rastline usposobiti, da prestanejo hud mraz brez kvara. Tako se je na primer prilagodilo nežno cvetje zvončkov, cvetje naših sadnih dreves pa ne. Samo tiste rastline bivajo v podnebju z mrzlo zimo, ki so se takisto usposobile, druge je boj za bitek izločil. Neobčutljivost proti mrazu sega pač tudi le do neke meje. Zatorej prihaja rastlinam snežena odeja v prid tudi v toplotnem oziru. Hkratu pa brani

burji in sorodnim vetrovom, ki bi rastline ne-usmiljeno izsuševali ob času, ko korenine ne morejo dovajati listom vode iz zamrzlih tal. Pod trajno sneženo odejo uživajo alpske rastline nemoten zimski počitek, četudi dolgo, 6—9 mesecev.

V osornem podnebju alpskega pasa so večletni, „vednozeleni“ listi dosti ugodnejši, nego enoletni, jeseni odpadajoči. Kajti spomladi so brž pripravljani na delo, brž ko sneg skopni in prisijejo topli žarki.

Poleg splošne utrjenosti in neobčutljivosti za mraz sta nizka rast in vztrajnost listov zelo primerni prilagoditvi zoper osornost alpskega podnebja. S temi svojstvi so se v istini prisposobile premnoge alpske rastline, lesnate in nelesnate.

Tik nad gozdno mejo, v spodnjem oddelku alpskega pasa so širni prostori naseljeni z grmovjem in grmičjem posebnih rastlinskih vrst, ki so kos neprelikom ondišnjega stanovišča. Ustvarile so povprečno do višine 2000 m segajoči grmovnati oddelki alpskega pasa.

Čudovito se je prilagodil pritlikavi gorski bor ali ruš (*Pinus mughus*). Prisposobljen je bolje kakor smreka in bolje kakor macesen. Ruš je do 2 m in čez visok grm ali grmasto drevesce. Deblo mu ostaja nizko pri tleh in se v loku dviga; navadno že tik nad podlago se razrašča na mnoge veje. Kjer je podlaga položna, ležijo veje po tleh zleknjene na vse strani kakor kače, le konci se jim dvigajo kvišku. Na vesinah se obračajo veje vse naprej nizdol po pobočju, konci pa v loku prirastejo kvišku. Veje so žilave in prožne. S takimi uredbam se je ruš izborno varoval zoper navale usode. Sneženo breme ne polomi vej, le še bolj jih pritisne ob tla, s tem se hkratu uspešno odtegujejo zimskim viharjem; kadar spomladi sneg skopni, se konci vej prožno dvignejo — godi se nekako isto, kakor če vrtnar jeseni vrtnico prikloni do tal ter ji vrh pokrije s slabim prevodnikom toplote za čez zimo, spomladi pa ga oprosti odeje in zopet dvigne; ampak ruš izvršuje vsa ta opravila samotvorno. Tudi vihar ne polomi rušju vej, le izlekne jih v svoji smeri. In kadar drevi sneženi plaz preko rušja, ga ne izdira iz tal; ruš si varuje tla pod seboj, svojo last, s krepko zasidranimi koreninami; veje pa, ker rastejo večidel v smeri proti nižavi, se pripognejo pod drevečim plazom pokorno do tal, in se potem ravnodušno zopet stromijo pokoncu. Z gostimi vejami, ki so obrasle z obilimi iglami, zastira ruš tla pod seboj, da varuje vlago v tleh

in brani suši. Vrednost vseh teh ukrenitev se še pomnožuje, ker ruševi grmi navadno ne rastejo posamič; združujejo se v skupine ter sestavljajo nizke gozdiče in gozdove. Slabo je naletel, kdor je zašel v tak dasi pritlikav gozd! Negotovo mu stopa noga na ležeča ruševa debela in veje, ki se pod stopom zibljejo in izmikajo, da noga zdrkne in se zaščeni v gosti mreži vej kakor v pasti. S trudom je treba pripogibati in razmikati veje, ki štrlijo človeku nasproti in rastejo križem, le počasi se prihaja naprej, ko lakti odpirajo v gošči vrzeli, ki se za korakom sproti zapirajo. In kadar se človek izmučen ustavi ter ozre okoli sebe, zapazi, da ga na daleko obkrožuje prostrano morje temno zelenega ruševnega vejevja. Količkaj obsežnega rušja se vsakdo izogiblje in v marsikateri istiniti rušev pragozd še nikdar ni stopila človeška noga. Taki neprohodni gozdovi celo zabranjujejo plazove, snežene in kamenene, in zadržujejo preko njih dreveče plazove, da ne razrijajo tal in ne zakotaljajo kamenja.

Skromnemu in neizmerno žilavemu rušu so dobra vsakršna tla, naj si bodo prstena ali kamenita, položna ali strma. Prostrani ruševi gozdovi se nahajajo v Julskih Alpah na visokih planotah, ki se širijo nad gozdno mejo (Komna, Dleskovška planota, planota ob Dolgi njivi in Krvavcu). Neizbirčno je zasedel ruš skalnata pobočja nad gozdno ločnico, naj si bodo prisojna ali odsojna. Njegove goste naselbine se nam kažejo kakor temni otoki v jasnem skalnatem morju in tvorijo ostro barveno nasprotje belim ali svetlo sivim skalnim stenam, ki so jim okolica. Tudi manjše police ali stopnje in najmanjši pomoli po strmih skalnatih stenah so naseljeni s temnimi skupinami rušja. Po še ne zasedenih obronkih prodirajo posamezni grmi, liki predstraže, ki se previdno plazijo naprej, hoteč zavojevati nove prostore. Rad zaseda ruš tudi starejša melišča, ter jih s svojimi koreninami veže in ustavlja. Na takih ga nahajamo v Julskih Alpah in v Karavankah največ po severnih, pa tudi po prisojnih južnih pobočjih. Na višavah Pohorja so precej obsežna barja, in na njih nas iznenajajo prave goščave ruševja, ki raste ondi na vedno premočeni podlagi.

Prava domovina ruševa je pas, ki se prostira od gozdne meje do višine 2000 m. Tik nad gozdno mejo so ruševi grmi pristojno visoki in košati ter rastejo v prostranih družbah; čim više v gorovju posegajo, s tem skromnejšo

rastjo se morajo zadovoljati, tem manjše so tudi njih naselbine. Ob gorenji ruševi meji (2000 m) samevajo le poedini nizki grmiči po strmih skalnih stenah, na pomolih, policah in v razpokah, kolikor moči oklepaje se tal. Nizdol prihaja rušje z gibljivim melom in po dragah sneženih plazov celo v doline, tudi če so hladne, proti severu odprte. Tu se spričo svoje skromnosti zna zasidrati na starejšem melu in produ, ter se drži po prostori, kjer pogostna mrzla megla odrija druge, količkaj občutljive rastline. Pri Kranjski gori (810 m) npr. je prišlo rušje ob Pišnici celo do Save in se naselilo na produ po dolinskem dnu do Loga (770 m); slično prinaša Mojstranska Bistrica semenje raznih alpskih rastlin z ogromnih strmih sten Triglava, Stenarja in Cmira in umljivo nam je, da se pojavljajo krdela ruševja tu in tam ob šumečem gorskem potoku, in da stojijo še nad njegovim izlivom ob znožju Jerebikovca pri Mojstrani. Slično pri Koroški Beli (609 m) pod Stolum. Na južni strani Triglavove skupine prodira rušje v Trento, zaradi prisojne lege pa se ustavlja že ob višini 950 m.

V ruševem pasu rastejo tik nad gozdno mejo že omenjeni, v težki borbi za bitek onemogli in pohabljeni od viharjev razčesani drevesni graničarji „viharniki“. Sicer se pa ruševi gozdovi sestavljajo slično kakor visoko debelni gozdovi v niže ležečem pasu. Ruš prevladuje, vmes pa rastejo posamezni grmi drugih plemen. V vrzeli, ki ostajajo med grmovjem, se naseljuje še praproti, trave, podzemne trajke in nizke zeli, mahovi in lišaji — vsak poraben prostorček je primerno zaseden.

V ruševi družbi radi bivajo pritlikavi brin (*Juniperus nana*), pritlikavi oskoruš (*Sorbus chamaemespilus*) in zelena jelša (*Alnus alnobetula*). Pritlikavi brin je močno podoban nižavskemu navadnemu brinu (*J. communis*), toda prekrojil se je po ruševem uzorcju: veje se mu razprostirajo kolikor moči tik nad zemljo, tako da so grmi bolj široki (1 m) kot visoki ($\frac{1}{2}$ m). Igle pa se v mrkli resnobi pritiskajo ob veje, varstva iskaje, in odevajo se z modrikastim voščnim poprhom, da jih veter manje suši. — Prijaznejši pojav je omenjeni oskoruš. Iznenaja nas z zalimi rožasto rdečimi cveti. Majhni so, da se pa vendarle uveljavljajo, se združujejo v čuda lepi slogi: njih peclji na koncu stebela ostajajo, čim mlajši so, tem krajši, tako da so vsi cveti v isti ravnini v prijaznem

sosestvu, in učinkujejo kakor en sam velik cvet.

Prisojne skalne stene v ruševem pasu (pa tudi že v gozdovih, n. pr. pri Bledu) vidimo tu in tam pokrite z zelenjem, kakor da so prepletene z bršljanom. Pokriva jih grm, ki se vzdržuje na navpični steni na čuden način. Čeprav nima ne oprijemalnih korenin, kakršne ima bršljan, ne drugih posebnih naprav za oprijemanje, se drži stene prav trdno. Le z vso previdnostjo ga moremo odločiti od nje, kajti pri tem početju se pokaže še neka posebnost: veje so toli krhke, da se lomijo, kakor da so iz stekla. Ta grm je pritlikava v krhlika (*Rhamnus pumila*). Kratko deblo mu raste iz razpoke v skali, pa se takoj cepi na vse strani na grčaste, sem ter tja zakrivljene sivkaste veje in le-te se razmrežajo po površju skalne stene. Kjer je stena gladka, se pritiskajo ob njo. Kadar pa prirastejo do razpoke, se sklonijo vanjo in zagozdijo v njej kakor kakšna korenina ter zasidrajo grm na skalo. Mladi poganjki namreč ne rastejo svetlobi nasproti, kakor predpisuje običaj, nego obračajo se od svetlobe, kakor bršljanovi poganjki, in iščejo temo. Pritiskajo se ob podlago, ukrivljajo se v koticke in jamice na skali in prihajajo tako tudi v temne razpoke. Oprostili so se tudi vodstva težnosti; ne rastejo torej samo navzgor, nego obračajo se na vse strani: navzgor in navzdol, na desno in na levo in prekrijejo skalno steno z gosto vejnato mrežo. Mrzli veter zamori marsikaj poganjajočih brstov. Zategadelj ne more grmič razviti daljših vej, nego pritlikav in krnjav ostaja, veje so mu nepravilno razstavljene in klecavo ukrivljene. Spričo rasti tik ob skalni steni viharen veter ne upogiblje vej, kakor upogiblje debela in veje pokončno rastočih dreves; zatorej naš naskalni grmič ne izdeluje tistega prožno upogibnega ličja, ki zamajano drevje zopet stromlja in brani, da se mu deblo in veje ne nalomijo; veje brez tistega ličja pa so krhke, in po tem značilnem svojstvu so nadedli grmiču ime krhlika.

Ako ruševje zmagovito napreduje po skalovju in po meliščih, to ni zgolj njegova zasluga. Druge rastline mu prihajajo na pomoč, ker mu nadelavajo tla in opravljajo pionirsko delo. Med temi moramo priznati posebno spretnost neznatnemu čisto pri tleh bivajočemu grmiču, ki mu pravimo **velesa** (*Dryas octopetala*). Ta grmič naseljuje melišča na stranskih robih ali ob znožju, ki se naslanja na trato, in odtod napreduje proti

sredini, kjer leži mel bolj na debelo. Velesa zasaди korenine v pusti mel, dokler dosežejo redilno prst v podlagi melišča, in se tako zasidra. Vejice razpreza potem po površju mela in prepleta tudi večje kamene. Na vejicah razvija čvrste, trde, krepko žilnate liste, ki so vedno zeleni, torej vsak čas za delo pripravljeni. Na zgornji strani so listi blesteče temno zeleni in zastrti z vztrajno, trdo kožo, občutljiva spodnja stran pa je srebrno bela od goste, spolstene dlake, ki zastira dihalke ter jih varuje močeh in vetra. Velesa raste počasi. Polagoma dostavlja vejico k vejici. Ako takisto oprezno, pa vztrajno deluje krdelo sosednjih grmičev, tedaj pokrijejo mel z gosto, temno zeleno preprogo več nego meter na dolgo in široko. Toda mel je gibek, se siplje brezobzirno nizdol od skal, ki se krušijo, ter zagreblja pod seboj neznatne grmiče. Velesa pa se ne da odriniti s priborjenega prostora; globoko segajoče, na vse strani razpredene korenine ji dajejo odporno moč, in četudi jo je ponovno vso zasulo, dosledno kljubujoč prizeleni zopet na površje, dokler ni mel vezan in ustavljen ob njeni potrpežljivosti, vztrajnosti in žilavosti. Tedaj pa se morejo na njem naseliti že tudi druge rastline. Veter prinaša med raznim semenjem tudi ruševo seme, ki je za polet v zraku opremljeno z lahkim jadrom. Kadar pa je melišče naseljeno z rušjem, tedaj je rastlinstvu že popolnoma pridobljeno.

Da proslavi zmago po trdem boju, nastavlja sicer skromna velesa obilo bujno cvetje. Veliki, beli cveti stojijo posamič na pokončnih pecljih in imajo po osem venčnih listov. Kadar jih zagledamo, nam kar ne prihaja v zavest, da so last grmaste rastline; šele ko jih trgamo, zapazimo, da se dvigajo iznad ležečega, žilavega lesnega vejevja.

Plodove si prireja velesa čisto primerno svojemu pionirskemu poklicu. V vsakem cvetu dozori po več malih enosemenskih plodičev. Vsak plodič je opremljen z lasastim čopičem — prav kakor pri srobotu. Ob solnčnem suhem vremenu odnaša veter plodiče po zraku, dokler kje pristanejo. Zatorej nahajamo veleso celo na strmih meliščih in na nepristopnih skalnih robovih. Mnogo semena seveda pade na neugodna tla in pogine. To so, žal, neizogibne žrtve na potu do smotra.

Ruševje grmovje se zarašča navadno nagosto; vendar ostaja še dovolj vrzeli. V njih se nudi raznim alpskim cveticam dobrodošlo pribežališče,

ki ima marsikatere ugodnosti. Temnozeleno igle ruševja in njegove goste veje držijo toploto pod seboj, in branijo, da se tla ne izsušijo prehitro. Od odpadlih, trohnečih ruševih igel se napravlja debela plast redilne črne prsti. Ruševo vejevje prestreza poleti viharjeve sunke, pozimi pa nosi sneženo odejo, ki brani mrazu in vetru. Spričo takih udobnosti uspevajo v varstvu ruševja mnoge cvetlice ter blagodejno oživljajo mrklo zelenilo njegovega igličja. Med njimi so najbolj opozorljive nastopne: zlati klobuk (*Lilium Martagon*), bela čmerika (*Veratrum album*), Sternbergov klinček (*Dianthus Sternbergii*), platanolistna zlatica (*Ranunculus platanifolius*), orlicolistni talin (*Thalictrum aquilegiaefolium*), bavarska kačnica (*Astrantia bavarica*), gola žlezana (*Adenostyles glabra*) in rdeče rumeni grint (*Senecio abrotanifolius*). V bojnem pasu med viharniki biva po tratnatih mestih tudi sloveča koroška vulfenija (*Wulfenia carinthiaca*) pa le v Karnskih Alpah na zelo omejenem prostoru (Gartnerkofel 2198 m, pri Koviški planini). Vse te so še precej visoko rastoče trajke. Nižjo podrast tvorijo: zlatorumeni prstnik (*Potentilla aurea*), rumena dvo-cvetna vijolica (*Viola biflora*), alpska mastnica (*Pinguicula alpina*), alpski lapuh (*Homogyne alpina*) in druge. Med njimi opozarja nase najbolj alpska mastnica z nenavadno vnanjostjo, in je res tudi rastlina izrednih sposobnosti.

Alpska mastnica biva po mokrotnem skalovju in po vlažnih tratah. Nizka rastlinica je s tenkim pokončnim stebлом, ki nosi na vrhu en sam nežen cvet, ta ima stožasto ostrogo, pot vanjo kaže rumena pega. Listi ostajajo tik pri tleh in se vrstijo okoli stebela kakor prameni na zvezdi; pravimo, da tvorijo zvezdo ali rozeto. Na njih gorenji strani je obilo majhnih žlezic, ki izločajo lepljiv sok. Od njega se blestijo, kakor da so mastni. Blesk vabi in zavaja male žuželke — zlasti mušice, komarje in mravlje — da priletavajo, upajoč, da dobe medu ali kaj sličnega. Toda hudo se varajo. Ko prileti žuželka in sede na list mastnice, jo lepki sok pridrži. Žuželka se sicer prizadeva osvoboditi cepetaje, a se ne more; sosednje žleze izločajo živahno še več soka, ki malo žrtev le še bolj obliva. Njeno gibanje draži občutljivi list, da zavije svoje navzgor zavihane robove nad žuželko in jo vso zakrije. Pri tem zalije sok uplenjenko popolnoma in jo zaduši. Izločeni sok ima sedaj snov, ki prekraja beljako-

vine in jih raztaplja takisto, kakor želodčni sok mesojedih živali in človeka. Ta sok prebavi torej mehke dele žuželkinega trupla in rastlina jih vsrka sebi za hrano. Od žuželke obležijo na listu le neprebavni ostanki. Alpska mastnica (in prav tako tudi njena bližnja sorodnica, navadna mastnica, *P. vulgaris*, ki jo nahajamo po gorskih dolinah n. pr. v Vratih) je torej žužkojeda rastlina (Charles Darwin, 1875). Poglavitni dobček od prebavljanja žuželk imajo take rastline v dobivanju beljakovin, torej dušikovi; spojin. Nahajamo jih navadno na bornih tleh; živalska hrana jim nadomešča vsaj del tega, kar jim tla ne nudijo. Take rastline občutijo plen s posebnimi napravami in si ga prisvajajo samodejno, torej dejalno posegajo v boj za bitek. S tega svojstvoma in s kemijskim postopanjem pri prebavi nam žužkojede rastline iznenadno kažejo, da more rastlina svoje življensko delovanje tako prekrojiti, da je enako delovanju živalskega telesa. Opozarjajo nas tudi odločno na bistveno enotnost vseh živih bitij.

Alpska mastnica je najzanimivejša rastlina v ruševem pasu.

Najlepši nakit v tem pasu pa je žarno rdeče cvetje slavljenege prvaka naše alpske flore. Ta je široko znani, mnogo čislani sleč (*Rhododendron*). Cvetoče slečje je krasota vseh krasot alpskega rastja. Daleč tja žari iznad živahno zelenih listov plameneče rdečilo bujnega cvetja v nedosežno učinkovitem barvenem nasprotju. Nepopisno lep je pogled, kadar se od slečevega cvetja blesti kar obsežno pobočje kakor v živi rdeči zarji. Plemenito slečevo cvetje mogočno povzdiguje poezijo alpskega sveta, ker združuje čilost alpskega izvora z južno ognjevitostjo. Vzhičeno ti zažari oko, kadar ga zagledaš in nihče ne zamudi prilike, da bi si ga ne natrgal, ker hoče z njim najzgovorneje sporočiti svojcem v dolini ali v daljnem mestu, da je užival sijaj in čar, svobodo in zmagoslavje alpskega sveta, in da se vrača na vsakdanje delo z veličastnimi vtiski.

Sleč je majhen košat grm z vedno zelenimi listi. Izborno je prilagojen osornemu, vetrovnemu podnebju. Zatorej si prisvaja tu in tam širna pobočja in jih nagosto obrašča. Sam na sebi je grm nezaten. Koliko velja, šele kaže, kadar cvete. Blesteče rdeči cveti se združujejo v češulje na koncu vej — tako se najugodnejše uveljavljajo. Cveti ne stoje pokonci, obračajo se marveč v stran, da dež ne more do prašnikov, nego

odteka na vnanji strani lijastega venca. Nakopičeni cveti uspešno vabijo žuželke — zlasti čmrlje — da prihajajo srkat ob dnu plodnice pripravljene mēd; za to uslugo pa prenašajo cvetni prah od cveta do cveta in z njim naprašujejo brazdo.

Slečeve naselbine bivajo ali poleg ruševja, ali pa tvorijo ozek pas nad ruševjem. Na višavo posega sleč nekako do 2100 m, nizdol se pomika tu in tam celo globoko v pas listnatega gozda. Proti gorenji meji stanovišča vidimo tudi na sleču očitne znake borbe za bitek. Krdela slečevega grmovja so čim više tem manjša in rahlejša, grmi v njih pa nižji in bornejši v rasti in cvetju. Proti spodnji meji ob gozdnem pasu rastoče slečje prihaja bolj in bolj v življensko tekmo z rastlinami, ki imajo ondi svojo domovinsko pravico in mu naposled ustavijo prodiranje.

Pravzaprav sta dve vrsti sleča; ločita se zlasti po listih. Vejicati sleč (*Rh. hirsutum*) ima liste, ki so po robu od dolgih dlak vejicati; rjasti sleč (*Rh. ferrugineum*) pa ima gole liste, na spodnji strani nagosto pokrite z rjasto rdečimi luskami. Vejicati sleč raste najraje na apnencu, rjasti pa na kremenčnatem kamenju (na granitu in na skrilavcih). Vejicati sleč je zatorej splošno razprostranjen v Osrednjih Julskih in v Kamniških Alpah, enako v Karavankah po solnčnih, kamenatih pobočjih; rjastega pa nahajamo v Karnskih in v Ziljskih Alpah in na Pohorju na debeli črni zemlji po senčnih krajih.

V družbi vejicatega sleča biva pogostoma zali slečnik (*Rhododiamnus chamaecistus*), nastopa tudi samostojno v večjih sestojih. Ta na videz nežni, pa vendar zelo žilavi grmič ima precej velike, naširoko odprte modrikasto rožnordeče cvete. Z njimi lepoti skalnate in melovite pušče, vendar ne dosega vejicatega sleča v veljavi. Pravijo mu tudi pritlikavi sleč, toda to ime mu ne pristoja, ker ni slečevega rodu, le iz širšega sorodstva njegovega je.

Med slečjem biva nekako v nižjem nadstropju bujno razraslo pritlikavo grmičje; sestavljajo ga pomladni vres (*Erica carnea*), borovnica (*Vaccinium Myrtillus*) in brusnica (*V. vitis idaea*). Kjer si priborijo vedno zelene brusnice kaj več prostora, ga okrasijo s svojim rožasto nadahnjenim cvetjem in kesneje z živo rdečimi jagodami. V učinkljivem barvenem nasprotju se jagode zelo dobro vidijo. Ponujajo se za hrano snežni jerebici, divjemu petelinu in ruševcu. Za protiuslugo raztrošajo te živali semena,

ki so v jagodah. Sočno meso na jagodah je imenovanim pticam priljubljena hrana, semena pa imajo trdo lupino; ta jih varuje tako, da zapuščajo ptičje telo neprebavljena. Prihodnjo pomlad prikljije iz njih mladi brusničji zarod.

Omenjeno pritlikavo grmičje: vresje, borovničje in brusničje raste že v gozdnem pasu, prirejeno pa je tako prikladno, da lahko posega še v rušev in slečev pas.

Izključno po alpskih višavah pa domuje drug, soroden grmič: alpski medvedji grozdnič (*Arctostaphylos alpina*). Nahaja se v ruševem pasu po skalnatih pobočjih poredkoma, najbolje mu ugajajo vlažni, senčni kraji, pa tudi dežnati grebeni (npr. na Črni prsti, na Dolgi njivi, Mokrici, Raduhi); ima namreč enoletne liste, ki bi na suhih tleh ne vzdržali. V alpski spomladi se pokažejo na koncu poganjkov nežni, kakor sneg beli zvonasti cveti, združeni v male grozdice. Izredno krasen je ta grmič jeseni, kadar se mu listje pripravlja, da odpade. Listi naših gozdnih dreves ob tej priliki navadno porumenijo ali porjavijo. Listje medvedjega grozdniča pa preminja poletno zelenilo v prekrasno, nasičeno rubinovo rdečilo, ki nepopisno žari po gorskih pobočjih in grebenih, kadar ga obseva jasno solnce lepega jesenskega dne. Med plamenečimi listi pa se blestijo modro črne jagode v krepkem barvenem nasprotju. Očitno je, da ima barva zrelih jagod namen, da vabi ptice, ki so določene, da jagode uživajo in pri tem razsevajo semena, ki so v jagodah. Zato se barva zrelih jagod ravna po barvi listja, ki jim je bližnja okolica. Med vedno zelenim brusničjim listjem je jagodam rdeča barva najugodnejša, ker se v zeleni okolici ta barva najkrepkeje odraža. Med pordelimi listi medvedjega grozdniča bi se rdeče jagode ne pokazovale odločno. V živahnem barvenem nasprotju pa se odlikujejo modro črne; take so v resnici.

Od listnatih zelenih rastlin prestopajo gozdno mejo nekatere vrbe, ki so se za ta korak usposobile še v gorenjem oddelku gozdnega pasa in se zadovoljujejo z grmasto rastjo. Pojavljajo se po vlažnih kamenatih pobočjih, ki jih morda kako snežišče preskrbljuje z močo. To so zlasti drevcasta vrba (*Salix arbuscula*), podobna meter visokemu drevcu, in gola vrba (*S. glabra*), pol metra visok grm.

Med rušjem in slečjem na kamenatih krajih nam blesti marsikje po naših Alpah lep grmič nasproti, ki po obliki listov spominja na vrbo;

zalo, gosto, rožasto rdeče cvetje na koncu vej pa na sleč; cvetje prijetno duhti tako kakor cvetje priljubljene lipovke po vrtovih. Cvet se razločuje od slečevega, ker ima le štiri listke v vencu (ne pet), in pa čaše nima. Ta grmič je naka meni volčin (*Daphne striata*), bližnji sorodnik znamenitega Blagajevega volčina (*Daphne Blagayana*), ki ga, žal, tako brezobzirno pokončujejo.

Kjer slečje že omaguje ob gorenji meji svojega selišča in gineva, ondi stopa na njegovo mesto drug vedno zelen grmič, alpska resa ali alpska azaleja (*Loiseleuria* ali *Azalea procumbens*) in ustvarja po Alpah vobče s svojimi obsežnimi nasebinami najvišji oddelek v grmovnatem pasu alpskega rastlinstva. V jugovzhodnih Alpah pa je azaleja redka rastlina. Nahaja se le tu in tam po malem v Ziljskih Alpah (Dobrač), istototako v Karavankah (Golica) in v Julskih Alpah (Viš, Belo polje in Jezerce v Triglavski skupini), v Kamniških Alpah je doslej neznana. Njeno bivališče so suhi obronki, položnejši grebeni in pa vrhovi nad ruševim in slečevim pasom. Neusmiljenim osornostim podnebja v teh višavah izpostavljena, se zna alpska azaleja vendarle vzdržati. V tla se zasidra z močno razrastlimi koreninami, svoje krhke vejice pa drži tik pri tleh ter spleta iz njih gosto preprogo. S to uredbo zadržuje ob mrazu in viharju toploto v zemlji pod seboj, in brani dežju, da ji ne odpere redilne prsti od korenin, in viharju, da prsti ne izsuši in ne odnese. Vso skrb obrača rastlina tudi na liste. Trpežni so in čvrsti kakor usnje, in tako prirejeni, da v mrazu ne pozebejo, v viharji burji ne uvenejo. Ko se rastlina s temi ukrenitbami brani krutosti svojega bivališča, mora hkratu kolikor moči izkoriščati kratko poletje za svoje življensko delo. Zato se listi na vejah vsi tako zasučejo, da obračajo gornjo plat navzgor, da vjemo kolikor moči svetlobe, ki jo nadležne mrzle megle in oblaki tolikrat zastro. V težkem boju za bitek se je potemtakem grmič izborno opremil. Kadar pa alpska pomlad pobudi na njem cvetje meseca junija, takrat se odene v krasno svatovsko obleko. Četudi še sneg pokriva pobočja v bližini, vendar zablestijo nasebine azaleje vse v rožasto rdeči barvi od malih zvezdičastih cvetov, ki so na gosto posejani po temno zelenem pritlikavem grmičju. Seveda je to le mogoče, ker je azaleja pripravila cvetje že v prejšnjem poletju.

Kjer je grmičje alpske azaleje količkaj rahlejšje, se zatečejo v njegovo zavetje druge rastline iz sosednjih višav, zlasti skromni lišaji: islandski lišaj (*Cetraria islandica*), jelenovec (*Cladonia rangiferina*) in drugi.

Naša azaleja je zanimiva še posebej zaradi tega, ker se nahaja ne le v Alpah, ampak tudi na daljnem severu med rastlinami obtečajnih krajin. In čudno je, da ondi rastejo v njeni družbi prav isti lišaji kakor v Alpah. Ta rastlinska družba je naravnost značilna za obtečajne tundre v Grenlandiji, na Islandu in na Laponskem.

Veščaki sodijo, da so prvotna domovina azaleje mrzle obtečajne krajine. V ledeni dobi, ko se je osorno severno podnebje razširilo s severa na velik del srednje in vzhodne Evrope in razprostrlo tudi preko naših Alp, je z njim prišla tudi azaleja v naše alpske dežele. Ko se je potem ledenodobno podnebje umikalo sedanjemu milejšemu, se je vršilo v rastlinstvu zopet veliko preseljevanje. Z drugimi rastlinami se je hkratu umaknila tudi azaleja z ogrevajočih se nižav, ker ni prikrojena za toplo podnebje, in se je deloma vrnila v svojo prvotno severno domovino, deloma pa se je zatekla na alpske višave.

Prav tako kakor azaleja se nahaja tudi velesa po Alpah in pa po oddaljenih severnih obtečajnih deželah. V ledeni dobi je bivala tudi po vmesnih krajinah; to dokazujejo njene zogljenole ostaline v ledenodobnih usedlinah na Nemškem. Ko je prihajalo potem milejše podnebje, se je velesa umikala, dokler se ni ustavila, kjer biva še sedaj: na jugu po višavah alpskega velegorja, na severu po obtečajnih pokrajinah.

V spodnjem ali gozdnem pasu naših Alp so vpleteni med gozdove gorski travniki in gorski pašniki. Prav tako se v višjem ali alpskem pasu prostori, ki so obrastli s pritlikavimi gozdovi sestavljenimi iz ruševja in drugega grmičja, menjavajo z alpskimi tratami.

Čeprav so grmaste rastline alpskega pasa neizmerno zanimive, ker so čudovito prisposobljene, da zmagovito kljubujejo osornostim vele-gorskega podnebja, čeprav ima med njimi svoj prestol v plamenečem bagru blesteči sleč — vendar so šele alpske trate pravo kraljestvo alpskega rastlinja. Na alpskih tratah je dosti manj trav kakor v dolinskih, zato pa več cvetic; po dolinskih tratah prevladuje primeroma majhno število rastlinskih vrst, le-te pa nastopajo z velikim številom poedincev, in v cvetju le-teh prevladuje

večidel ali bela, ali rumena barva — po alpskih tratih pa nastopa iznenadno veliko število rastlinskih vrst in le-te cveto v najrazličnejših barvah, ne da bi ta ali ona barva odločno prevladovala. Ta neizmerna obilica najraznovrstnejšega cvetja na primeroma majhnem prostoru, ki na alpskih tratih žari z nasičenimi barvami v opojni krasoti, ustvarja tisti mnogoslavljeni sijaj in blesk, ki odlikuje ondešnjo rastlinsko družbo. Če žarno alpsko solnce z jasnega neba obseva te veselično gizdavo okrašene trate, se vzhičeni vdajamo uživanju tega brezprimerne pogleda. Še bolj se nam stopnjuje strmenje, ako motrimo rastline alpske trate natančneje, in spoznavamo, s kako dovršeno tehniko so se znale prirediti, da morejo kljubovati vsem neugodnostim svojega bivališča, hkratu pa izkoristili vse ugodnosti, da izidejo iz borbe za bitek zmagovite, in nastavijo za zmagoslavje krasno cvetje.

Alpske trate se začenjajo tam, kjer neha predalpski gozd. Ob mejni črti, kjer se drevesni in brezdrevesni pas stikata, prehajajo marsikatero rastline iz pasa v pas. Na položnih rodovitnih tleh ob gozdni meji n. pr. vlada v alpski trati v obilem številu regratu podobni mleč (*Leontodon danubialis*), ki je doma tudi v dolinskih in pobočnih tratih. Zelo velika mlečeva trata se prostira v Kamniških Alpah po obširni planoti Velike in Male planine. Privabila je kar dve naselbini pastirjev, ki so postavili nad sto v čudnem slogu zgrajenih koč. Vsa trata je nenavadno obsežen in izboren pašnik. Mlečevi sočni listi so živini tečna hrana. Kadar mleč cvete, je trata posuta s tisoči in tisoči njegovih zlatorumenih cvetnih koškov. Vmes brstijo med gosto travo razne detelje in druge rastline s pestrim cvetjem. Kadar mleč odcvete, je vsak cvetni košek na njem poln drobnih plodov. Vsak plod je slično opremljen s šopom dolgih las kakor regratov plod, in veter enako razpihuje tisoče mlečevih lasulj ter razseva iz njih plodove.

Tudi take gorske trate, na katerih prevladuje pisana modrika (*Sesleria varia*) segajo še v alpski pas. Tu se ji pridružujeta v večjem številu gladka bilnica (*Festuca calva*) in vednozeleni šaš (*Carex sempervirens*). Gladka bilnica zgiblje liste slično kakor modrika pa tako na ozko, da so, ker so trdno zgrajeni, liki bodeče ščetine, in ustvarja z njimi goste skupine, dovolj opozorljive. Vednozeleni šaš je polutrava, na koncu bili se ponaša klas poln prašnih cvetov z

rumenimi prašnicami, pod njim se zibljejo na daljših pecljih črni pestični klasi. Strma solčna rebra so temu šašu najljubše bivališče; ondi ustvarja goste, trdne blazinaste skupine; listi v taki blazini so dostikrat vsi na eno stran počesani in sicer v smeri ob rebri nizdol.

Neljub gost po gorskih pašnikih je trava ščetinovka (*Nardus stricta*), pri Solčavi ji pravijo vrnuh. Ta je med vsemi travami najbolj trdno zgrajena. Listi, kakor železna žica žilavi, štrlijo na vse strani liki razmršene ščetine. Živina ne mara te neužitne trave; izruje jo pač, toda vrže jo v stran. Če pridemo na tak pašnik, nas iznenajajo uveli in od solnca pobledeli šopi ščetinovke, ki jih ležijo na stotine po tleh.

V Karavankah tvori nenavaden pomladanski nakit krasna, prijetno duhteča ozkolista bedenica (*Narcissus angustifolius*). Doma je pravzaprav v nižavi, gre pa tudi v višavo in še nad gozdno mejo. Čudovito bujno cvete bedenica na Golici, ki sploh slovi zaradi bogatega rastlinstva. To je zasluga njene geološke zgradbe. Še vrh Golice je zgrajen iz glinovitega kamena, ki polagoma prepeveva in daje plodno zemljo, sposobno, da prehranjuje raznovrstne rastline. Bedenice — na Gorenjskem jih zovejo ključalnice — cveto na Golici po prostranih tratih meseca majnika v toliki množini in tako nagosto, da se vidi njih belo cvetje že iz precejšnje daljave. Ključalnicam v sosestvu raste neizmerno zali in ljubki moknati jeglič (*Primula farinosa*). Listi so mu na spodnji strani z voščeno snovjo kakor z moko potreseni, na vrhu brezlistnega stebela stoji krdelce mičnih lijastih, bagrenih cvetov. S košenic gozdnega pasa prihaja na alpske trate tudi še gorski kokovičnik ali brdnja (*Arnica montana*). Spoznavamo jo med rumenimi košaricami lahko na širokih navadno štirih pritalnih listih in na ožjih dveh nasprotnih, ki stojita na stebelu*).

Po višje ležečih obronkih naših Alp nekako v višinah od 1700 m do 2000 m se prostirajo alpske trate v ožjem pomenu besede ali šašje trate v polni krasoti. Ondod biva, koder je dovolj črne zemlje, najbolj mnogovrstna, in ob času cvetja najbolj pestra rastlinska družba alpskega pasa. Sicer rastejo tudi ondi še trave v gostih rušah, pogostejše pa so polutrave ali

*) Primerjaj: Planinske cvetke v podobah. 97 barvanih podob s slovenskimi, nemškimi in latinskimi imeni. Izdal in založil L. Schwentner v Ljubljani.

šaši in sestavljajo osnovno tkanino v zeleni preprogi, toda nizke in večkrat prikinjene so in se manj uveljavljajo. V iznenadni obilici so vmes vtakane v živih, vsakršnih barvah cvetoče alpske cvetlice najrazličnejših vrst, in sicer ali posamezne, ali v slučajnih krdelih, ali pa združene v nizke, goste blazinaste ruše.

Med travami vladajo po pravih alpskih tratih alpska latovka (*Poa alpina*), alpski svinjski rep (*Phleum alpinum*) in alpska bilnica (*Festuca alpina*, *F. fallax*), med poltravami je najpogostejši vednozeleni šaš (*Carex sempervirens*). Vmes cveto izmed orhidej tu in tam trumoma priljubljene murke (*Nigritella nigra*, *N. rubra*), ki se odlikujejo z opozorljivo temnordečo barvo in prijetnim vonjem po vaniliji. Kmalu zagledamo tudi smaragdno zelene blazinaste skupine pritalne lepnice (*Silene acaulis*), ki imajo vtakanih nešteto rožasto rdečih cvetov. Marsikje v trati je nastavila homuličasta črvinka (*Minuartia sedoides*) svoje skromne, drobne zelenkaste zvezdice. Raztresene se prikazujejo bele in rumene zlatice (*Ranunculus montanus* i. dr.) in bela bedenocvetna veternica (*Anemone narcissiflora*). Tu in tam blestijo zali majhni cveti alpskega repnjaka (*Arabis alpina*, *A. vochinensis*). Kjerkoli kamenje prodira zeleno trato, ondi se pokazujejo drobno-cvetni kreči (*Saxifraga*), pogostejši je zlatorumeni prstnik (*Potentilla aurea*), ki ima rumenordečo pego ob dnu vsakega lista v cvetnem vencu. Med metuljnicami občudujemo temno modrordeče, v grozde združeno cvetje alpske sladodetelje (*Hedysarum obscurum*) in jasno vijoličasto cvetje gorske osivnice (*Oxytropis montana*). Od vijolic nas iznenadja rumena dvo-cvetna vijolica (*Viola biflora*), v Karavankah zagledamo ob ugodnem slučaju redko Cojzovo vijolico (*Viola Zoisii*). V jakem alpskem solncu izdelujejo cveti nasičene barve in nekatere namesto bele rdečo; krasna je npr. rdeča bibrneljica (*Pimpinella rubra*), ki je v nižavi bela. Redkokje se nahaja nenavadno oblikovana, v jekleni modrini sijoča alpska možina (*Eryngium alpinum*), ker so jo brezobzirno trgali in že precej zatrli. Kmalu potem ko sneg skopni, pricvetujejo razni členi družine jegličev; v velikih krdelih se pojavlja Wulfenov jeglič (*Primula Wulfeniana*) in vzbuja pozornost s svojim krasnim velikim rdečim cvetjem, jako zale so snežne zvončice (*Soldanella*), neizmerno pristrčni so

jegličem podobni, le dosti manjši oklepi (*Androsace*). Izmed travnatih listov se dvigajo gola stebelca alpskega pečnika (*Armeria alpina*) in nastavljajo okrogle glavice, polne lilasto rdečih cvetov. Posebna krasota v alpskem rastlinju so svišči ali svedrci, ki se ponašajo z velikim, izredno lepo barvanim cvetjem. Tik iznad tal blesti proti solncu velecvetni svišč (*Gentiana vulgaris*), v čudovito lepi, nasičeni modrini — nobena druga rastlina ne zmore take — pri oblačnem vremenu pa se cvet zapre. Drugi svišči na tratih naših Alp so: *G. verna*, *G. pumila*, *G. utriculosa*, *G. pannonica*. Svišči proizvajajo neko grenko snov, da z njo odvrčajo živali. Prav lepo cvetje izdeluje rastlina z nelepim imenom ušivec (*Pedicularis*), ki je v ljudskem zdravilstvu rabil za sredstvo zoper ta mrčes. Izredne vnanjosti je alpska žalujka ali čeladica (*Bartschia alpina*); vsa je odeta v mrkle žalobne barve: listi so temnozeleni, čeladasti cvetni venec je temno vijoličast. Zvončice pošiljajo za svoje zastopnike v alpski trati pred vsem Scheuchzerjevo zvončico (*Campanula Scheuchzeri*) in nizko zvončico (*C. pusilla*), v Karavankah pa domuje redka bradata zvončica (*C. barbata*). Po bolj pustih solnčnih krajih alpske trate nas pozdravlja že tudi slavljena alpska očnica (*Leontopodium alpinum*), če je niso na takem zložno dosegljivem stanovišču že nabiralci zatrli. Na mokrotnih krajih in v bližini kakega studenca se košati v bujnih skupinah bodičasti osat (*Cirsium spinosissimum*), ki ima v čudoviti ornamentiki narezljane liste. Med rahlo, kamenato trato rastejo alpski rmani (*Archillea atrata*, *A. Clavennae*), pogostoma nahajamo tudi še alpski lapuh (*Homogyne alpina*, *H. discolor*). Od košaric se pojavljajo na alpski trati med drugimi: marjetičasta nebina (*Aster bellidiflorus*) z belim kolobarjem okoli rumenega središča, nadalje krasni rdeče rumeni grint (*Senecio abrotanifolius*) z drobno narezljanimi listi, dalje pomarančasti dimek (*Crepis aurea*), ponositi rožno rdeči kačjak (*Scorzonera rosea*) in razne rumene škrzolice (*Hieracium*).

Naseljevalna moč alpskega rastlinstva je tolika, da mnoge rastline prestopajo s trat na male skalnate pomole in na težko pristopne ozke skalnate police, ki molijo iz strmih sten in tvorijo ondi ozke zelene panoge. Očesu dobro de, da prekinjajo in oživljajo mrtvo, enakomerno skalovje. Na takih krajih se pojavlja med travnato

rušo in drugimi naskalnimi rastlinami tudi sloveča očnica (*Leontopodium alpinum*). Mnogo cvetlic je, ki prekašajo očnico v barvi in obliki cvetja. Toda tiste kakor sneg bele zvezde, ki odlikujejo očnico, so čisto po svoje, izvirno in nekam po tuje prikrojene, nepravilno, pa vendar lepo. Z njimi se strinjajo deblo in listi po obliki in barvi, tako da je vsa rastlina od znožja do vrha dosledno izdelana v istem slogu. Zaradi te nenavadne vnanjosti nima očnica tekmeča v vsem alpskem rastlinju. Ta izredni krog ji je močno pripomogel do slave. Očnica je na svojem bivališču, na strmem skalovju dostikrat težko pristopna, tako da tisti, ki si jo je prisvojil, kaže z njo, da ima pogum in drznost. Še neko posebnost ima očnica: če jo posušimo, ostane neizpremenjena. Vsa tri omenjena svojstva so povod, da je očnica menda najbolj zaželjena med vsemi alpskimi cveticami. Očnica sama ali pa združena s slečem in velevetno gencijano se smatra za najlepši spomin, ki ga je kdo prinesel z Alp; z radostjo zremo na te cvetlice, če so lično sestavljene v nakit ali na klobuku ali v namizni vazi, ali v vinjetah itd. Pravi prijatelj alpskega rastlinja vidi in slavi očnico raje na njenem bivališču nego na svojem klobuku; ne trga je po nepotrebnem.

Očnica ljubi sonce in nič zlega ji ne stori, če ji pekoči solnčni žarki sijajo naravnost v lice; zna se namreč braniti njih prejakega vpliva. Vsa je odeta v suho belo volno: steblo, listi in lepo razprostrti zvezdasti cvetni košek na koncu stebela. Pa ta odeja ji ni v bran proti mrazu, nego proti solncu in vetru, ki ji pretita, da uvene. Prav spričo takega uspešnega varstva se vzdržuje na izpostavljenem skalnatem bivališču, in le malo rastlin je, ki morejo ondi tekmovati z njo.

Zvest сосед očnici je kosmata škrzolica (*Hieracium villosum*). Vsa rastlina, zlasti brsti in cvetni koški so odeti v dolge bele koccine, ki jo varujejo zvenitve.

Tretja rastlina, ki ljubi suhe, solnčne trate in prisojno skalovje, je alpska nebina (*Aster alpinus*). Ta se odlikuje med rastlinami z redkim nasprotjem barv v cvetnem košku: okoli zlatorumena središča je nastavljen precej širok krasen blede vijoličast kolobar.

Tudi druge cvetlice se naseljujejo po skalovju, kjerkoli se je po hrapah in razpokah nabralo količkaj redilne prsti. Na skalovju zasledimo na primer zelo Cojzovo zvončico (*Campanula Zoisii*), ki raste navidezno naravnost iz skalne stene in jo krasi z blede modrimi cveti, ki so ob robu kaj lično izrezani in pod robom nekoliko zadržani, vhod v cvet pa je zastavljen z jasnimi dlakami.

Zelo mičen prizor nam nudijo prve označevalke pomladi na visokogorski trati. To so zale alpske snežne zvončice (*Soldanella alpina*, *S. minima*). Cvet imajo že pripravljen, ko jih krije še debela snežena odeja. Kadar se pa sneg taja in se snežena odeja tanjša, tedaj prodre snežne zvončice kar skozi sneg in pogledajo skozenj, kakor da imajo nestrpno hrepenenje po solncu in pomladi, cvetni peclji se pogumno vzravnavajo kvišku in na njih se odpro prevešeni, krasni, modro ali vijoličasto barvani zvonasti cveti z lično narezljanim robom. V soseščini kmalu potem razcvete alpska zlatica (*Ranunculus Traunfellneri*), ki ima pokončen, naširoko odprt bel cvet.

(Dalje prih.)

Rože.

In zdaj ostal sem sam... Brez besede
brez misli kakor zapuščeno dete
romam sam čez tvoje vrtno grede,
kjer roža ob dehteči roži cvete.

In želja v mojem srcu prebudi se,
da kakor one zemlje slast pijoče
vse dni – jaz smel bi svoje ustne vroče
spet zakopati v tvoje polne grudi.

Janko Samec.

Zadnji prameni.

Spisal Josip Kostanjevec.

(Dalje.)

V.

Malo sitna reč je, če sestoji družba iz četvero gospodov in petero dam, zlasti kadar se prirejajo izprehodi ali izleti. Za mizo, v salonu že še gre za silo, a zunaj mora biti ena za peto kolo. Peto kolo bi pa pravzaprav moralo pomagati samo tedaj, če se katero izmed štirih polomi ali pokvari. A tu je ravno narobe. Najraje se dogodi, da hoče pomagati tam, kjer ni potrebe, najčešče v najneprikladnejšem in najkočljivejšem trenutku. Kakor ščuka je, če jo vržeš med mlade postrvi. Poleg vsega pa je vredna odkritosrčnega pomilovanja. Danes je morala vlogo petega kolesa prevzeti Tinica Kraljeva. Ko je videla, s kakšno naglico, s kakšnim temperamentom se je znala polastiti Hrasta prijateljica Lina in je med tem opazovanjem priposestvovala tudi že Marica Strela in Tončka Tinčeta, se je ugriznila v ustna, zavrtela na peti ter bi bila najrajša pokazala jezik celi družbi, če bi se bilo spodobilo. Tako je pa samo za trdno sklenila, da hoče vsekakor danes zaslužiti ime „sveder“, ki so ga ji nadeli zlobni jeziki do sedaj tako po nedolžnem. In z veliko spretnostjo potlači pravično jezo v svojem srcu ter se s solnčnojasnim obrazom pridruži profesorju, ki je hodil z gospo Komavlijevo. Pri tem pa ne izpusti iz vida svojih tovarišic, vidi vse, kar je na desni in levi, ima celo na hrbtu oči, in nje živci se gibljejo kakor živo srebro, če ga raztrešeš po mizi. Vsak grm, ki ji zakrije Strela in Marico, bi s sveto jezo zažgala ali pa posekala, vsak ovinek, ki za njim nenadoma izgineta, bi s smrtnim zaničevanjem odgriznila, in dolgi jesenskozagoreli živji plot, ki ju bo vsakčas za dolgo skril nje jastrebjim očem, bi vrgla po tleh. Čemu so na svetu plotovi, ovinki, grmovje in kar je še takšnih brezkoristnih, samo za jezo nedolžnega srca ustvarjenih reči. Vraga, to peče, to je neprijetno, da sedaj ne vidi, za Strela ji še ni toliko, a da ne vidi še Hrasta in Line, te hinavke. Gotovo se sedaj za plotom poljubujeta!

In odlušči se od profesorja in gospe in v par skokih je pri njiju. Vidiš, res je, Lina je vsa razžarjena, nje debeli okrogli obraz izgleda kakor rdečkastorumena pomaranča, nje očesci kakor dvoje ogeljcev, ki jih je mati pomela izpred peči. Hrast pa, oj ta Hrast, je tako nesramen, da se še smeje in s tem smehljajem odkritosrčno in brezobzirno kaže, kako je bilo pravkar lepo in nebeško. Čakaj, ne boš več tako hitro, ne iznebita se me tako kmalu. „Kako je, Tinica, ali je profesor predolgočasen?“ vpraša Hrast in dregne Lino v komolec. Oba se zasmejeta. Tinici šine kri v obraz. V zadregi povese oči, Hrast pa neženirano položi roko okoli Lininega vratu ter stopa z njo dalje, kakor bi ne bilo nobenega zraven. Tinica se obrne in čaka z ožarjenim obrazom, kateri par se prikaže sedaj. Prihaja pa po stranski poti Strel z Marico. Držita se za roko, Strelov dolgi vrat je sklonjen nad njeno glavo, da je videti samo njegov klobuk. In Strel ne vidi nič in ne sliši nič, kakor divji petelin, kadar poje, in se bliža prežeči Tinici, ki stoji nepremično in molče kakor kip. „Oj ljubim te, bolj te ljubim, bolj . . . oj Marica, bela golobica, bolj . . . poglej mi v oči, o Marica, ti grlica,“ poje Strel polglasno in gladi Maričin podbradek. Tedaj se pa zavrtla sveder nenadoma v sredo med oba. „O, o, o, častitam, častitam k zaročitvi. Draga prijateljica, čestiti gospod Strel, kako je to nenadoma prišlo, kdo bi si mislil, čestitam, čestitam.“ In po sili jima stiska roke in se dela vso srečno. Strel pa gleda kakor levi razbojnik in ne ve prvi hip, kaj se je zgodilo. Potem pa vikne poltiho skozi trdo stisnjene zobe: „Preneumno . . . sakrament, Strel, zdaj si jo izkupil.“ Vse poslednje moči zbere, da se pomiri ter izpregovori resno in glasno: „Nadejam se, da te zaroke takoj ne raznesete, gospodična Tinica. Dobro bo, če ostane med nami.“ — „O, saj veste, saj veste, samo ob sebi se razume,“ odgovori Tinica ter se jima pridruži. — „Ali ne bi hoteli neko-

liko pogledati tudi, kaj delata gospodična Tončka in Hojnik, gospodična Tinica?" vpraša Strel polilevno čez nekoliko časa. Toda Tinica presliši vprašanje in ostane še precej časa pri njiju. Šele ko ne izpregovori nobeden izmed njiju več z njo, se zavrti zopet na peti in se postavi na stražo kakor prvič. Precej dolgo je bilo treba čakati, od nikoder ni nobenega. Ta zamuda gotovo tudi nekaj pomeni. Tu nekaj zašumi, zaslišijo se stopinje — o nesrečne oči — res prihaja Hojnik s Tončko, toda vsak hodi ob drugi strani pota in oba se vedeta tako leseno, kakor bi hodila na eni strani preslica, na drugi pa motovilo. Poleg vsega nosi Tinče klobuk v roki. Torej prav zares, nesrečne oči! Tukaj bi bilo predolgočasno, tu vmes se ne izplača, da bi se uvirtala Tinica. Pozdravi ju torej in pusti mimo sebe. Še ozre se ne za njima. Tako zopet srečno prijadra do profesorja in gospe Komavlijeve ter se jima priklopi.

Še precej visoko stoji solnce, ko se zbere vsa družba doli v najnižje ležečem vinogradu gospe Komavlijeve, kakor je bilo prvotno domenjeno. Na zahodni strani vinograda je nekaka terasa, vsa solnčna in jesenska, ob spodnjem robu posajena s samimi paradižniki. Še so polne rastline zelenih, napol rdečih in popolnoma zrelih svetlih plodov, tu in tam že odpadajočih in napol gnilih. Na gorenjem koncu je velika stara smokey, zavzemajoča ves široki kot, in na njej še vse polno majhnih rumenkastosvetlih, mastnih smokvic, sladkih kakor med. Kakor čebele po cvetovih, planejo vsi po smokvah in veselo je gledati, kako drug drugemu pripogibajo veje in izmikajo in kradejo najzrelejše in najslajše. In si jih mašijo v usta ter se zraven dražijo kakor otroci. Strel stoji z razkoračenimi nogami pod drevesom in golta in zveči s polnimi usti. K njemu pristopi Hrast, oponašajoč njegovo stajo, utrga smokey, jo vtakne v usta, požre in se pogladi po prsih.

Ko se že ni nobenemu več ljubilo trgati, predlaga Hrast, naj posedejo in poležejo po tleh. In ne da bi čakal odgovora, raztegne svojo pelerino po rumeni suhi travi. Kmalu sedi in leži vsa družba na teh novodobnih blazinah. Nekateri leže na hrbtu in gledajo v bele oblake na nebu, drugi se obrnejo na stran, spremljajoč s svojimi očmi božje solnce na njegovi poti za milost božjo. Dame sede, zdi se jim, da je bolj spodobno, samo Tinica se zlekne v vsej svoji svedričasti dolgosti poleg dolgega Strela in kaže svoje fino

oblikovane litke izpod belega čipkastega spodnjega krila. In solnce sije ter se smeje v obraz vsem in vsakemu.

Tedaj pa izpregovori gospa Komavlijeva:

„Sedaj in tukaj v krilu svete matere prirode naj nam pripoveduje gospod Hojnik svojo današnjo povest.“

Tinče se skloni na desno laketi in nagne glavo proti gospe Komavlijevi.

„Pokorim se vašemu povelju, dražestna gospa gazdarica. A če bo moja povest skromna in slaba, kakor so skromne in slabe moje pripovedne sile, tedaj upam, da mi oprostite vi, kakor tudi vsa druga velecenjena družba.“

In potem začne:

„Ni še dolgo, odkar bivam v teh krajih, in samo parkrat sem bil v teh Brdih. Ne poznam torej ljudstva, ne skupnega in ne posameznega človeka. Nisem naletel na nobenega Trdana, kakor prijatelj profesor, nisem občutil nobenih krempljev blizu svojega obraza in se nisem srečal z nobenim Žalobo, kakor prijatelja Hrast in Strel. Samo v cerkev sem stopil doli v Šmartnem, po dolgem dolgem času danes prvič. Prav v tistem hipu se je pojavil na leci star sivolos mož, tamkajšnji župnik. Ves razorani obraz s košatimi sivimi obrvmi in velikimi mladeniškoživahnimi očmi je bil ožarjen z jutranjo zarjo, ki je lila skozi okno naravnost nanj, ter se je svetil v ljubezni in ponižnosti. Ko je odmolil in prečital evangelij, se je naslonil z životom na lecin rob in nekoliko časa molče zrl po cerkvi, kakor bi se hotel prepričati, ali so prišli vsi, kolikor jih je nosilo v sebi njegovo srce. In potem se je začel meniti z njimi, čisto po očetovsko, čisto po domače. Kaj bodo delali jutri, kaj pojutrnjim, kaj ves teden od ponedeljka do prihodnje nedelje. In za vsak dan in za vsako delo in opravilo vsakega dneva jim je vedel svetovati, kako naj ga opravijo, da bo obrodilo dober sad in da bo povzdignilo njih gmotno blaginjo. „Vse pa, kar delate, delajte v božjo čast in poleg začasnega tudi v večni blagor svoj, amen.“ Tako je končal in odšel. Še nikdar nisem slišal tako veličastne propovedi in tako v svoji preprostosti neizbrisno učinkujoče. In spomnil sem se na svojo kranjsko domovino in težko mi je bilo srce, da bi se razjokal . . .“

Odnekod se v tistem hipu začuje godba. Vsak čas se pridrvi val zvokov navzgor in hiti mimo njih, ki se hipoma dvignejo in poslušajo.

„Na vasi je danes fantovski ples,“ pravi gospa Komavlijeva.

„Ha, pojdimo tja doli, ha, časa imamo dovolj, ha, morda še kaj doživimo,“ se razvname Hrast.

Lina mu takoj pritrdi in za njo tudi druge. Profesor meni, da bo prepozno za domov, toda tudi on se vda, ko mu gospa Komavlijeva razjasni, da lahko razpolagajo z njenim vozom in s parom čilih konj, ki ne bodo po poti doživljali nobenih romanov, ampak tekli svojo pot kakor nobeni drugi v Brdih.

„Še prehitro boste doma,“ pristavi pomenljivo in pomigne proti mladim gospodičnam.

Odpravijo se torej tja doli. Na velikem dvorišču so stali brjarji in na hodniku vaše krčme se je nastanila domača godba. Bilo je živahno kakor v mravljišču, kadar ga razmečeš s palico. Vse se je vrtelo, vse naokoli. Vse je bilo razpaljeno, nikjer ni bilo videti utrujenosti, plesalo se je na življenje in smrt. Pa nikjer ni bilo skakanja in onega kmečkega topotanja, vse je šlo nalahko in z neko prirojeno eleganco, ki s redko zapazi celo na boljših plesih.

„Plesati pa znajo, Brici,“ pripomni profesor.

„Oni ne plešejo, oni plašejo,“ pravi Hrast.

„Ali mi ne bomo prav nič?“ vpraša Lina.

„S fanti se treba pogoditi, sicer nas naženejo.“

„Kdo posreduje?“

„Kdo neki, če ne gospa Komavlijeva.“

„Prav rada,“ se oglasi ta, „toda plesati morate vsi štirje z vsemi štirimi, razen mene.“

„Ne z vsemi štirimi, gospa milostiva,“ se šali Strel, „z obema nogama!“

„Ha, joj, joj ha, slab dovtip, Strel,“ vpije Hrast in išče z očmi Tončko.

Pa oprijela se ga je v tistem trenutku že Lina ter se z nedosegljivo spretnostjo oklenila njegove roke.

V tem je že gospa Komavlijeva posredovala pri starešini fantov in res izposlovala za svoje goste poseben brjar.

Tako so jo zaplesali. Med gospodičnami je najslabše plesala Lina, tako da je Hrast na tihem klel in iskal pomoči, med gospodi se ni posebno izkazoval Tinče, ki je skakal kakor razposajen krojaček in spravljaj v obup svojo plesalko Tončko. S profesorjem je Marica že izhajala za silo, dasi se je držal trdo in ravno kakor metlin držaj, Strel in Tinica pa sta vsaj po svoji dolgosti

in po medsebojni zaročniški skrivnosti spadala skupaj.

Okoli tega brjarja se je nabralo največ ljudstva, mladega, starega in najunljajšega. Vsak se je hotel prepričati na lastne oči, kako gospoda pleše, kako se zadrži in vrti. In bilo jih je mnogo razočaranih med njimi. Mislili so, da mora biti spočita in sita gospoda nadvse gibčna in prožna kot žoga, da mora znati plesati kakor sami angelci pred nebeškim tronom, da se niti noge ne dotikajo tal in izginjajo izpred oči kakor operotničeni spomini. Namesto tega pa ti cokljajo in štokljajo, kakor bi nosili na cente težka bremena, in zadevajo drug ob drugega.

Hrast zagleda v svoji veliki stiski med razveseljenimi gledalci tudi starejšo oskrbnikovo hčer. In ne pomišlja dolgo, vest ga kar nič ne opominja, da bo zagrešil nad svojo plesalko čudovito netaktnost in da si nakoplje morda nje sovrašтво za celo dolgo življenje. Z enim samim dolgim korakom je pri oskrbnikovi, odloži Lino z besedami: „Oprostite, gospodična, tudi tukaj me nekoliko veže dolžnost,“ ter pograbi nad vse razveseljeno, počaščeno in hvaležno oskrbnikovo izmed radoznale množice. In ta pol kmetica pol meščanka pleše kakor vrtalka, vsa njena obilnost je izginila, lahka je kakor pero in poleg vsega se še njene kipeče prsi tako hrepeneče in rahlo naslanjajo na njegovo levo srčno stran. Ko mu lahka debeluška še stisne s pomenljivim pogledom vroče prste, ji zašepeče:

„Kje me počakaš . . . počakate?“

„Ob pol osmih za vrtnimi vrati,“ odgovori ona in oko se ji vlažno zasveti, kakor bi se v njem utrnila solza.

Potem pa plešeta dalje, omamljena in brez zavesti, kakor bi bila čisto sama pod božjim nebom . . .

Tončka vrti in ravna Tinčeta z vsemi nerazžaljivimi pripomočki, da ga obdrži vsaj kolkortoliko v taktu in da ji ne odleti na rob plesišča. Težko je s takšnim človekom, kadar bi imel biti lahek, je težek in narobe. Pri tem pa ne pozabi na Hrasta, opazuje vsako njegovo kretnjo in vsakokratni izraz njegovega obraza ter ugane z ženskim instinktom, kaj se je pripetilo med onima dvema. Za hipec stisne ustnice trdo skupaj, toda že tisti hip strese trmasto svojo lepo glavo, kakor bi hotela otresti raz njo pepel, ki je od nekod padel nanjo, in sklene, da mu povrne to brezobzirnost. Že še pride čas, vse se

maščuje na svetu. Med tem pa izkuša ogreti tudi Tinčeta in če mogoče privedi ga do spoznanja, da tudi nje čari niso, da bi jih človek zametal.

In Tinče res gre sčasoma vase in naravnost ginljivo je, kako izpočetka plašno stisne nje goroko roko.

Poseben duh razposajenosti in lahkomišelnosti je danes zašel med goste gospe Komavlijeve. Plesali so štiri, pet, šest plesov do popolne utrujenosti. In vsak je držal svojo prvo plesalko, prav po fantovsko, in ni hotel menjati. Kako sta med tem Strel in Tinica razmotrivala kočljivo Strelovo zadevo z Marico, o tem ni mnogo znane, pač pa se je že tisti dan izkazalo, da ni posebno hudo, zakaj Strel je začel naenkrat z vso močjo tiščati svojo plesalko k sebi. „Saj nisi več huda, Tinica?“ — „Nate, Strel . . . kako neki, vse še lahko popraviš.“ In Strel je popravljal, kolikor se je dalo, sebi v pokoro in Tinici v zaščeno.

Tudi za profesorja se ni izšlo vse nalahko. Marica je imela že izdavnica piko nanj in se je danes izpozabila s Strelom samo zaradi izpremembe in pa, ker je bila sila. Resno bi bila mislila samo tedaj, če bi bila prepričana, da se Strel ne šali, kar pa nikakor ni bila niti v najkočljivejšem trenutku, ker je vedela, da je Strel v takšnih rečeh navihanec in da je imel danes samo svojo sentimentalno urico kakor vobče vsake kvatre enkrat. Zato je koncentrirala vse svoje misli na eno točko, kako bi iztisnila iz molčnega in sicer nepristopnega profesorja vsaj toliko, da bi vedela prihodnjič kje prijeti in na tej podlagi nadaljevati. Nalašč si ni med plesom popravila svojih lepih las, da so kakor omamljeni v lahki sapi zadevali ob profesorjevo lice in ob senca ter ga božali po njegovi lepi bradi. Podobno električnim iskram je švigalo iz las v brado in čez nekoliko časa tudi iz brade v lase, in harmonija je bila popolna. In profesor se naenkrat ni držal več tako pokončno in trdo in gracijozno se je sklonila njegova glava nižje. V tem hipu mu še Marica pogleda v oči. Kot svetli trenotek mu šine še na ustna: Principiis obsta, sero medicina paratur, potem pa postane okoli njega noč sladke omame . . .

Gospa Komavlijeva se je med tem menila z nekaterimi odličnejšimi domačini prav po domače, in videti je bilo, da uživa veliko zaupanje in spoštovanje med njimi. Na videz se ni brigala za svoje goste, a je vendar videla vse in uga-

nila vse, zakaj za to je imela velik dar. Ko je zapazila, da je padel tudi profesor, ji je postalo za hipec mehko okoli srca in sladkootožno, a potlačila je takoj in zatrla v kali, kar bi se bilo lahko razpaslo na široko. Vobče pa je bila zadovoljna z vsem, kar je videla, zakaj vse štiri so bile njene posebne ljubljenske in varovanke . . .

Solnce je bilo že zašlo, ko se odpravi družba s plesišča. Vsak se zavije tesneje v svoj plašč, bilo je precej hladno, po zraku se je lovil sever in to ni dobro za razgreta pluća. Gori pri gospe Komavlijevi je čakala večerja in nocej res ni bilo premalo teka, vsak je jedel, kakor bi prišel iz gozda, in delal čast kuharici in kuhinji. In tudi pilo se je. Celo Tinče, ki se je bil že davno zaklel, da se odpove alkoholu, in je pil ves popoldan samo malinovec s sodo, se je nekoliko izpozabil. Izzačetka je samo pokušal in se trdovratno branil izkušnjavam. Toda rebula je grela tako zapeljivo, okoli srca je bilo tako prijazno in v glavo so se naselile tako lepe sanje že po prvih požirkih, da se ni mogel več ustavljati. Drugo čašo je izpil še s skesanim vzdihom, a pri tretji je njegova moralna moč podlegla in se razjokala. Potem pa ni bilo več pomisleka in kakor v davno minolih časih je prosil za harmoniko. Pred njim je plesal Zaletel, se je vrtela „pohana piška“, so vstajali vsi znani zamegleli obrazi in so plesali kolo. Naenkrat se vse zamota v živ klopčič, se preriva, se oddaljuje in izgine. Izpod mize pa se prikaže Zaletelova glava in se dvigne njegovo truplo tik pred Tinčeta. „Kaj si rekel, prijateljček mili? Da smo mi živina in da pijemo zastonj?“ se zopet zaletava Zaletel kakor nekdanj in drega Tinčeta s kazalcem pod nos. In Tinče ga ugrizne v kazalec kakor v starodavnih časih. A namesto Zaletela zavpije sedaj Strel in skoči kvišku. Tinče je bil ugriznil njega v palec, prav ko si je prižigal cigareto. „Kaj ti ne pride na misel, Tinče, ali ne veš, da boli?“ Tinče ga gleda in njegove oči so prazne in odsotne. „Vino ga je prevzelo, piti ni vajen,“ pravi gospa Komavlijeva in pokliče črno kavo. Toda v tistem trenutku se Tinče že zave in naglo popije velik kozarec vode. Potem pa prosi Strela oproščenja. „Tako daleč sem bil, tako daleč,“ vzdihne nazadnje sentimentalno. „Če bi hodil pet dni in deset, če bi hodil leta in leta, nikdar več ne pridem v tisto deželo.“ In ni se dotaknil več vina tisti večer . . .

Med tem je neopaženo izginil Hrast in ga ni bilo precej dolgo nazaj. Šele ko se je vrnil, se je zdrznila Lina. Uvidela je, da je vsled zagonetne nepazljivosti zamudila tako lepo priliko maščevanja. Samo bistro mu je pogledala v obraz in rekla, da so vsi slišali: „Noč ima svojo moč, gospod Hrast. Ni zdravo sedaj zunaj, človek se lahko prehladi.“ Hrast otrpne in ne ve, kaj bi odgovoril, minila ga je njegova znana gotovost za odgovarjanje. Ko vidi, da ga z očitajočim pogledom ošvrkne tudi gospa Komavlijeva in se drugi zakrohočejo, zaluča srdit pogled na Lino, ki pa še pravočasno umakne svoje oči in zre nedolžno pod mizo . . .

Profesor je govoril ves večer skoro samo z gospo Komavlijevo. Na tiho sta razpravljala važne reči in nadaljevala svoje popoldanske pomenke. Ukrenila sta vse glede letošnjih predbožičnih zabav, glede Miklavževanja in Božičevanja, dodelila se tudi glede predpusnih plesov v Goriški čitalnici in prirejanj skupnih izletov na razne prireditve v okolici. In sklenila sta, da se ne sme noben Slovenec v mestu udeležiti italijanskih veselic, pravtako pa se tudi na slovenske prireditve ne sme povabiti nobenega Laha. „Vsak zase, jasno mora biti med nami in obzorje se mora izčistiti,“ je dejala gospa Komavlijeva in profesor ji je pritrdil. Preden so pa danes odhajali, ga je še nekaj težilo. Njegovo prejšnje razmerje do gospe Komavlijeve, njegovo takorekoč edino ljubezen, je zmotil današnji intermezzo z Marico. Čutil je potrebo, da se ji izpove, ali tu ni bilo prave prilike. Ona pa je uganila njegove misli in njegovo zadrego. Položila je svojo čudovito roko na njegovo ter dejala tiho, bolj s srcem nego z ustmi: „Naj vas ne vznemirja današnji dogodek, moje duše niste razžalili. Če bi vam bilo v srečo, privoščila vam bi jo iz srca.“ Profesor bi bil najrajši pokleknil pred njo. Ona pa je že zopet govorila navadne reči in se je smehljala gostom ter lepšala vsem ta že itak lepi večer . . .

Bilo je že pozno, ko sta stala vozova na dvorišču pripravljena. Sedaj pa se niso odpeljale na svojem vozu dame same, pomešati se je bilo treba. Brez dolgega razpravljanja sta sedla na prvi voz profesor in Marica s Strelom in Tinico. Ni bilo drugače, za drugi voz so ostali Lina in Tončka ter Tinče in Hrast. Hrast je iskal v temi Tončkine roke, a ta mu jo je odtegnila ter se stisnila k Hojniku. Preostalo mu torej ni druge-

ga, nego da napravi pošten obraz in se potuhne. Vso svojo zgovornost in pesniško nadahnenost uporablja, zavija in razvija, a Tončka ima ušesa samo za Tinčeta in Lina nima danes ne ušes in ne oči in je nedostopna za vsako njegovo šalo in ljubeznivost. Ko uvidi, da so vsi njegovi talenti zastonj, se zavije tudi on v molčečnost.

Konji pa vlečejo in prhajo, mesec sveti, od daleč se že vidijo plinove luči goriškega mesta.

VI.

Drugega dne je vstal Tinče zelo zgodaj. Sedaj hodi v spalni suknji po sobi in preiščuje o včerajšnjem dnevu in o njega dogodkih. In spomni se tudi, kako se ga je nenadoma lotila trenutna pijanost in kako je moral biti smešen v njej po dolgem času svojega vzdrževanja. V vsaki reči pretiravam, si misli, nikjer nimam prave mere in do umerjenosti in pravega dela je še daleč. Mislil sem, da visi popolnost kakor zrela hruška ob poti in da je samo treba iztegniti roko po njej in že ti pade v naročje. Zares pa je tako visoko kakor samo nebo in ni je lestve, ki bi segala do nje. In če bi bila, ne prileze nihče po njej do vrha, prej bi umrl. In kolikor prej bi jo dosegel, toliko prej bi moral umreti, zakaj kolikor prej sad dozori, toliko bližji je njegov pogin. Čemu torej vse pehanje, ves trud in napor? Počasi, prijatelj, počasi se pride daleč. Filozofija, ki ima izvor v želodcu in lenobi, je najboljša filozofija in te ne zapusti do konca tvoje življenja. Toda kaj je pametnejše, dolgo in brezplodno življenje ali kratka doba polna skrbi in truda, polna uspehov in neuspehov koristna tudi tvojemu sobratu? Smrt mora priti in je še strašnejša onemu, ki se je navadil na življenje nego onemu, ki se ga je držalo trpljenje.

Tinče razmišlja in razmišlja, a njegove misli se ne drže več skupaj, topijo se kakor megla, ko je prilezla na solnce in se izpostavila vetru. Zadržati, kako neizrečeno majhen je, če že njegove misli niso več njegove, če jih mora loviti kakor ptice, ki so pobegnile iz kletke. In že dolgo jih lovi, vsak dan, odkar hoče biti popoln. In najbolj leta za ono, ki se hitreje oddaljuje in ki ima lažje perotnice. Zblaznel bi in obudal.

A vendar še lovi in lovi. Včasih se mu zdi, da postane velik dobrotnik človeštva. Na um mu prihaja, da bi prodal vse in razdelil med revne brate. Ali koliko bi jih nasitil, kolikim bi pripravil le eno veselo in srečno uro? Drugič ga

ne žaskrbi samo beda posameznika, ves narod se mu zasmili, ko vidi, da je potreben pomoči od vseh koncev in krajev. Šel bi med njega, potoval bi od juga do severa, od vzhoda do zahoda ter bi ga poučeval in potrjal v veri in ljubezni in v upanju v veliko in svetlo bodočnost. Voditelj njegov bi postal in njegov oče in vso svojo ljubezen bi mu naklonil in ga dvignil v jasne višave. Toda že v tem hipu se zboji, da bi ga narod napačno ne umel in bi mu ne očital koritarstva in samopašnosti. In že v tej misli vidi in zasluti vso svojo ničevost. Še najbolje je, če postane pisatelj. Svoje velike misli bo pošiljal posredno med svet, pod tujim imenom, da ostane skrit za zaveso in opazuje od daleč učinek, da vidi žetev, ki jo je obrodila njegova nevidna setev.

Tako sedi dan za dnem v svoji sobi in piše in piše. Tudi danes preneha s svojim izprehodom po sobi in sede za pisalno mizo. Ta pisalna miza se obrača vedno za solncem. Dopolodne stoji pri vzhodnem oknu, popoldne, ko se solnce prevali čez streho, pa pri zahodnem. Večni solnčni žarki plešejo po njej in po sliki Prešernovi in Gregorčičevi, po sohi Levstikovi in Jurčičevi, ki se obračajo z mizo vred proti njim. Te štiri može časti in obožava po svoje. Pod ime prvega in drugega je napisal „oče“ in „sin“, pod ime tretjega in četrtega na trobojnem traku, ki veže obe sohi, pa „dva brata“. Nad vso skupino pa plava mati Slovenija, držeč v roki nad njo lovorov venec z zlatim napisom: „Mojim najboljšim sinovom, prvakom med prvaki, voditeljem med voditelji.“

Na pisalni mizi leži začet rokopis, pisan z lepo različno pisavo, poleg njega stoji srebrn črnilnik s peresi in držali in gobo. Tinček pa sedi sključen v blazinah naslanjačevih in gleda skozi odprto okno proti oddaljenim hribom, tja po zamolklih jesenskih barvah, za hitečimi oblaki in za golobi, ki se vijejo nad oddaljeno streho. In misli in misli in piše.

In piše dolgo in lepo povest o kralju Matjažu in njegovih vojščakih in o lepi in čudoviti deželi, kjer je vsak Slovenec kraljevič in vsaka Slovenka kraljičina, kjer se dvigajo in blestijo sami beli dvori, se razprostirajo zlati vrtovi in travniki, se pretakajo srebrne reke in demantni studenci. In kjer so vsi bratje in sestre med seboj in se ne govori druga nego sama kakor solnčni žarek čista in ogrevajoča beseda slovenska.

Tako piše dan za dnem in se ne naveliča pisati. Samo ko se zniža solnce in začnejo padati temne sence po beli opravi, se dvigne in pristopi k zahodnemu oknu ter se nasloni nanj. In zre dolgo tja proti zahodni ravnini in severozahodnim goram in njegovo srce je težko, ko se pogreza v temo in globočino ta potujčena, nekdanja naša dežela. Ko se oglašajo od vseh strani večerni zvonovi, vzame klobuk in palico ter se poda k svojim prijateljem.

Danes sede prijatelji že zelo zgodaj pri Belem zajcu. Vsak ima pred sabo četrtinko rebule in vdano pričakuje večerje. Precej so redkobe sedni in mačkasti še od včeraj. Hrast zabavlja čez Tinčeta, da mu je snoči odjedel najboljši grižljaj in si ga prilastil proti vsej pravici, zakaj kar je njegovo, je njegovo. Prav nič se več ne spomni na oskrbnikovo in če se, se tako natiho, da ne sluti nobeden ničesar niti oddaleč. Vest, ki se včeraj ni hotela oglasiti, se je toliko češče oglašala danes čez dan in zato je bil Hrast nočoj prvi v gostilni, da jo je zalil in ji tako zadušil sitni glas. Sedaj je bil že zopet na dobrem, potuhnula se je in čakala boljše prilike. Strel razmišlja o svoji včerajšnji sreči in nesreči. Z nekim čudnim občutkom je snoči zapazil, da se mu Marica izneverja, a pri tem ne najde nobene krivde na samem sebi. Samo prilika je bila tako neumna, da se je nazadnje spečal s Tinico. Res ni bilo napačno to početje z njo, a zavedal se ga pravzaprav snoči ni, dokler mu ni ob slovesu pošepnila Marica resno: „Upam, gospod Strel, da je za vselej pozabljen med nama današnji popoldanski izprehod.“ Tedaj je šele za silo izpregledal in po strani poškilil profesorja prijatelja. A danes, ko razmišlja trezno, izprevidi, da je vsekakor bolje, če se na njegovo mesto vsede kdo drugi, zakaj prevelika naglica ni nič prida. Profesor pa misli danes bolj kot kedaj prej na gospo Komavlijevo in primerja z njo Marico, ki jo je snoči tako nenadoma našel. Da bi imela vsaj nekoliko lastnosti gospe Komavlijeve, pa bi bil zadovoljen, ne bi se branil, saj je že zadnji čas zanj, če noče ostati star godrnjač. In drugače je Marica čedno dekle, je iz dobre hiše in bo imela tudi precej dote. Nje oče je gozdni oskrbnik v pokoju in hišni posestnik pri Sv. Roku. Poleg tega je, in to je glavno, zaveden Slovenec, ki se še nikoli ni prodal, dasi je služil tujcu dolgo vrsto let. Mati pa celo drugega ne razume nego slovensko, torej mora biti tudi hči zavedna

narodnjakinja. To bi bila že ena izmed lastnosti gospe Komavlijeve, tekom časa se morda pokaže še katera druga. Tako je imel nocoj vsak dovolj sam s sabo opraviti in zato je bil molk med njimi.

Pozno je že bilo, ko je došel Tinče. Na potu je bil srečal Tončko, ki je bila ostala v Gorici, ker je imela še počitnice. Razveselil se je tega srečanja in mu pripisoval dober omen. Spremil jo je po nekaterih prodajalnah, kjer je imela nakupiti precej reči za dom, a potem je šel z njo proti njenemu stanovanju. Prenočevala je vselej pri Marici, kadar je bila v Gorici, tako tudi nocoj.

Šla sta čez Travniki in po Raštlju, odtod mimo stolnice ter sta zavila na voglu tržnice v Rabatišče. Tu je bilo temneje, ožje, nekoliko bolj domače, dasi precej zagatno in zatohlo. Navadno so tod vsako jutro ropotali vozovi, prihajajoči iz gorenje Vipavske doline, ter se ustavljali v gostilni „Pri Lizi“, v tedanjih časih daleč naokoli znani. Tod so plezali po murvah in izkazovali svoje akrobatske spretnosti načebudni fantiči iz marsikaterih vipavske rodbine, odtod so brez skrbi kazali fige mestnim fakinom, ki so sicer prežali nanje za vsakim voglom. Tu je bil eldorado za vse dijačke, ki so imeli količkaj na vesti, kar se ni strinjalo z njih fizično, pa tudi moralno močjo. Tu sem je v neki slabi uri zašel pred mnogo leti celo naš Šime iz Vrsnega pod Krnom, ko mu je postalo predolgočasno v družbi raznih botrov in tet na Kornu pri Rajhu, kamor so zahajali tedaj vsi Tolminci, Kobaridci in Bovčani. Skupaj s Franceljnom iz Črnič sta tisti dan obrnila nekoliko kozolcev na murvini veji nad polnimi vozovi in Francelj je napravil spričo Šimnove nerodnosti celo imeniten proroški dovtip: „Oj Šime, takšne kozolce kot ti znajo preobračati samo še pesniki.“ In za Šimnom jih je tu bilo še mnogo, ki so nalik američanskim opicam tukaj razkazovali svoje talente v plezanju, oprijemanju ter figokazanju. Mnogi, ki so pozneje telovadili po prižnicah, po profesorskih katedrih, po predsedniških stolicah, a tudi po beznicah in po literaturi, bolj ali manj spretno in kakor je nanesa usoda, ki jim je bila za petami.

Mimo tako svetih tal sta stopala torej nocoj Tončka in Tinče in ni čuda, če sta postala tod mimoidoč zelo zamišljena ter sta se začela vesti okolnostim primerno. Pod svetilko na oglu pred Podturensko cerkvijo pa se je Tinče nenadoma okrenil ter prav po vzorcih iz romanov prvič v življenju poljubil Tončko ter jo imenoval svojo

nevesto in svojo luč. In Tončka mu je bila iz srca hvaležna in je še tisti hip mislila na Števerjan, na sluzave šolske otroke in njih vonj ob soparnih poletnih dneh in na vse druge velike dobrote učiteljskega stanu. V njeno čast pa bodi povedano, da je pri tem izvzela svoje moške kolege in da je z velikim spoštovanjem mislila na tovariša Fortunata Trdana ter si v največjem blaženstvu trenutka dejala: „Hvala bogu, da imamo takšne može, ki nas nadomeščajo, da se me lahko ob vsaki priliki oženimo.“ In z veliko samozavestjo je vrnila Tinčetu poljub, da se je zbudil celo veliki podturenski zvon nad njima ter zamrmral osmo večerno uro. Tinče pa še nikakor ni mislil na ženitev, njegove misli so se takoj vrnile domov za pisalno mizo ter se veselile, kako bodo sedaj lahko iz lastne izkušnje diktirale prvo ljubezensko sceno med kralj Matjaževim najvišjim dvornikom in slovensko princezinja Mileno. Tako bo ta srečna ura tudi v veliko korist novodobni slovenski literaturi. In Tinče je bil ponosen na svojo ženijalnost, da je z enim samim udarcem ubil naenkrat dva obada. Pa hlinil je veliko žalost, ko je Tončki spiskal roko v slovo in jo sedaj poljubil še na drobno in nedolžno ušesce . . .

Tinče je torej pozno dospel k Belemn zajcu. Slovesno in hkratu miroljubno se je vsedel med svoje tovariše. Pa niso ostali dolgo, Hrastove černosti so se vsi našli, že okoli devete ure so se razšli na vse štiri vetrove, vsak proti svojemu domu.

Tinče je še dolgo slonel pri oknu in zrl topo v redkoposejano zvezdnato nebo. Mislil ni pravzaprav nič, samo spati se mu ni še ljubilo in bal se je samotne postelje. Od zahoda je vela hladna sapa, drevesno listje pod njegovim oknom je z rezkim šumom odpadalo in se lovilo po zraku kakor tropa preplašenih nočnih ptic. Od nekod je drdral vlak, čulo se je, kakor bi vozil po vrhovih oddaljenih kraških gričev, a že tisti hip so se zasvetile njegove luči v neposredni bližini, bližal se je postaji. Kmalu potem so zadržali izvoščki proti mestu drug za drugim v dolgi vrsti. A skoro nato je bilo vse tiho, mesto je umrlo in zaspalo kakor otrok, ki se je utrudil od razposajenosti.

Tinče niti ni prižgal luči, v spalnico je svetila svetilka, ki so ji bili mestni očetje odkazali prostor prav pod njegovim oknom. Včasih ga je to silno motilo in begalo, zlasti prve čase nje-

govega tukajšnjega bivanja, a sedaj se je privadil te večne luči in celo nerad bi jo pogrešal. Okoli polnoči se je razpravil in legel pod odejo. Dolgo še ni mogel zaspati, a ko je zatonil njegov spomin nekje za daljnimi gorami, so ga objele sanje. Naenkrat je bil doma v svoji rojstni hiši, v spodnji sobi je sedel oče pri pogrjnjeni mizi in obiral piščanca ter veselo gledal sina s svojimi modrimi dobrodušnimi očmi. In vrata so se odpirala zapored in prihajala je vsa žlahta ter voščila starcu za današnji god še dolgo življenje in po smrti večno izveličanje. Mladi vnuki so mu poljubovali roke, Tinče pa je gledal z veliko jezo v srcu to hinavščino in zahotelo se mu je, da bi pljunil. V tistem trenutku pa se je stegnila po njem roka starejšega brata, Tinčetu je zastal pljunek v grlu, začel je bežati. Doli po vasi je tekkel, to se pravi, je hotel teči, pa noge so mu bile težke in jih ni mogel privzdigovati. Samo njegova pelerina je frfotala v vetru in se opletala njegovega telesca. Brat pa je bil vedno bliže in bliže. Tedaj pa se vleže med njiju hipoma kakor neka megla, bela, kot tančica prozorna meglica, in pred vzradoščenim Tinčetom se pojavi dvoje belih, polnih in razgaljenih rok, ki se tako toplo ovijejo njegovega tilnika, da se razlije po njegovih žilah samo nebeško kraljestvo. „Totončka, To-tončka,“ zavpije Tinče v spanju in se ob lastnem glasu nepravočasno zbudi. Pomane si oči, na njegovem jeziku pa se pojavi hrepenenje.

Šele proti jutru zopet zaspi, ves vroč in razbeljen, in spi do belega dne. —

Gospa Komavlijeva se je vrnila v mesto. Takoj drugi dan je povabila k sebi vse štiri prijatelje na važno posvetovanje. Na mizi je grgal samovar kakor zaljubljena grlica, od peči se je razlivala toplota v dobrodejnih curkih po vonjavi sobi. Dišale so poznojesenske levkoje v vazah, razpostavljenih po oknih.

Tisti večer je bila Komavlijeva posebno lepa. Nje polt je bleščala kakor novopadli sneg, ko ga poljubljajo jutranji solnčni žarki, nje lasje so dehteli kakor jazminov pomladni cvet in ves obraz je bil svež kakor solnčnorosno majnikovo jutro. A ta lepota ni bila izzivajoča, čez njo je bila razlita neka mehka blagodejna sanjavost, izključujoča vsako poltnost.

Ta večer bi bila lahko vse dosegla od njih, kar bi bila zahtevala. Tinče bi bil skočil oblečen v vodo, Hrast bi se bil za celo uro obesil, Strel

bi bil odsekal zanjo četrtno svoje dolgosti in profesor bi bil sežgal na povelje najljubšega svojega klasika. Toda gospa Komavlijeva ni zahtevala ničesar takšnega od nobenega izmed njih. Pač pa jih je razposlala na vse štiri strani primorskega sveta kakor štiri evangeliste ter jim priporočala, da vršijo veliko kulturno delo med narodom. Svoje proste dneve, nedelje in praznike naj posvečujejo narodnemu probujanju s prirejanjem shodov in predavanj, z zanašanjem slovenske pesmi v najoddaljenejšo gorsko vas, slovenske knjige v roko najmanjšemu izmed njih. Povsod naj se ustanavljajo čitalnice in knjižnice, ljudstvo naj se druži v eno samo veliko in vsled svoje velikosti nepremagljivo celoto, naj se uči spoznavati, kako pogubna je nesloga že v malem, kaj še le v velikem. Tako priveje v naše kraje sveža sapa, ki nam ohrani in okrepi zdravje, da doživimo s slavo ožarjeno častljivo starost in dosežemo vrhunec prave kulture.

Tako je bilo določeno, da začne izvrševati svojo novo misijo vsak v svojem okolišu. Profesor prevzame Brda, Tinče Vipavsko dolino, Hrast severno Goriško in Strel južni del ob Soči. In začeli so res delati že drugo nedeljo, vsi po enem načrtu, pri gospe Komavlijevi jasno zarisanim. Pritegnili so v svoj delokrog pred vsem učiteljstvo, povsod veseloradovoljno se tej ideji priklaplajoče, pridobili so srednji izobraženejši stan in začelo se je povsod veselo gibanje. Mnogo je stala setev, mnogo gmotnih, telesnih in duševnih žitev, a ko je vzkliła, se razvijala in cvetela, je bil pozabljen ves trud in začetna nezaupnost.

Vsak teden so poročali gospe Komavlijevi in vsak pot se je ob teh prilikah razvila živahna konverzacija in so se delali novi načrti.

„Tudi mesto treba, da vzamemo na muho,“ je izpodbijala gospa Komavlijeva. „Tujstvu je treba stopiti na kurja očesa, pa naj je prišlo od koderkoli. Tujci ne bodo nikdar podpirali nas, preveč smo jim na poti. Če so si še tako sovražni med seboj, proti nam se gotovo združijo v genljivi slogi in ljubezni. To boste lahko najjasneje opazovali pri raznih volitvah.“

In prišlo je na vrsto tudi mesto.

Tako je bil v kratkem času ustvarjen močan in trden obroč iz vse dežele in se je vedno širil in širil, dokler se ni z vso silo zaril v tujstvo mesta samega ter ga žugal zadušiti.

Pri mestnem delu so pomagale tudi dame, med njimi so se odlikovale Lina, Marica, Tinca in tudi Tončka, ki je vsako toliko časa prišla v Gorico ter delovala neumorno. Zato so pa bile izpostavljene marsikateremu napadu, ne samo po časopisih, pač pa tudi dejanskemu na ulici. Pobalinstvu se pač ne more ubraniti, in pameten človek gre mimo njega kakor žid mimo kapele.

Tinče je po ves teden posedal pri pisalni mizi in nadaljeval svojo povest. A redkokdaj je bil s svojim delom zadovoljen. Črtal in pilil je, prepisoval, čestokrat pa je tudi po cele dneve presanjal in ni napisal črke. Včasih je dovršil poglavje, ki se mu je zdelo imenitno in ki je vanj vtil vso svojo ljubezen in srčno kri. A ko ga je prečital, ni verjel samemu sebi, da je to pisal on. V njem ni bilo ne življenja, ne barve, ne svetlobe in ne sence, sama mlačnost in sama klavernost. Kakšno srce pa imam in kakšno kri, če rodita takšen plehek nestvor, je vzkliknil naposled ter zagnal poglavje v koš. Nazadnje pa je vendar povest končal in zdela se mu je posrečena. Uvrstila ga bode med najboljše sodobne pisatelje in prva postaja njegovega križevega pota do slave bode dosežena. Dal je povest v presojo profesorju. Že drugi dan mu jo je vrnil z zelo laskavimi opazkami in ga izpodbujal, da jo pošlje v tisek. Založi naj jo kar sam, izgube se mu ni bati. In tako jo je dal res v tisek pod izmišljenim imenom. Brezplačno jo je doposlal vsem čitalnicam in bralnim društvom, vsem prijateljem in prijateljcem, vsem znankam in znancem. In tudi Tončki. Lepo vezana je bila knjiga in zlato obrezana. Toda kritika ni našla v njej zla-lega zrna in jo je neusmiljeno obsodila. Vstal je bil tam na Kranjskem ali Štajerskem kritik, majhen mož z velikim bridkim mečem, in jo je obglavil, ne da bi trenil z očesom. Tinče je bil začet v najobčutljivejši kotichek svojega srca in se je zaklenil v svojo sobo pet dni in pet noči in ves ta čas ni ne jedel in ne pil.

Ker so bile njegove literarne sanje tako brutalno uničene, je sklenil, da se toliko bolj in popolnoma ves posveti narodnemu delu v smislu konferenc pri gospe Komavlijevi. In tako ni hodil samo ob nedeljah in praznikih po svojem okolišu, pač pa tudi ob delavnikih, kjer je skliceval večerne sestanke, ki so obrodili tisočeren sad. Ni ga ustavilo najslabše vreme; ne burja in ne mraz, a njegovo rahlo konstitucijo je to spravilo v resen položaj. Prehladil se je bil in

začel pokašljevati. Zdravnik mu je prepovedal vsak napor in mu resno priporočal, da ostane v sobi. In v tem času svoje bolezni je čestokrat mislil na Tončko in zahrepenel po nje družbi. Pisal je gospe Komavlijevi, naj ga obišče in s sabo pripelje tudi Tončko. In res sta prišli.

Gospa se je ustrašila njegovega bledorumenega obraza in upadlih lic, Tončko je ob njegovem pogledu zazebl v srce. Tinče jima je podal svojo vlažnomrzlo roko ter ju povabil, da sedeta.

„Hvala lepa, da sta prišli, zelo sta mi ustregli,“ je dejal ter jima sedel nasproti. „Kakor vidita, je z mano precej resna, nimam se kaj smejati.“

„V nekoliko dneh pa bo dobro,“ meni gospa Komavlijeva, a ne veruje sama sebi. „Malce ste se prehladili, nekoliko se morate paziti in zopet boste na konju.“

Tinče se zasmeje.

„Bolne tolažiti, to je lepa reč, a posebno prijetno in lahko to ni. No, sicer ne čutim še nič posebnega, pa je vendar prav, da se že sedaj pripravim. Z vami, gospa, sem se hotel posvetovati o svojih posvetnih zadevah in gospodična Tončka naj bo za pričo.“

„O le govorite, le brez okolišev.“

„Kakor veste, imam nekaj premoženja. Moji sorodniki so dobili dovolj, nihče nima ničesar zahtevati od mene. Sam sem torej na svetu. Pred nekoliko časom sem sicer mislil, da si dobim življensko tovarišico in morda bi se bilo tudi zgodilo, toda sedaj, kdo naj vzame bolnega človeka? To se pravi, vzeli bi ga že kdo, toda zaradi česa? Tako slabo si ne mislim o Tončki, ona vem, da bi zavrnila mojo ponudbo že zaradi jezikov.“

„Ne govorite tako, gospod Hojnik,“ pravi Tončka. „Ozdraveli bodete, da, gotovo, in potem . . . potem . . .“

„Potem bo poroka, gotovo, Tončka. Tu moja roka, če ozdravim. Potem bova hodila skupaj od vasi do vasi, kakor sva hodila doslej vsak zase in najino delo bo blagoslovljeno. In dobila bova otroke in jih vzgajala v našem duhu, in ko bova stara, bova videla, da najino življenje ni bilo zaman, da sva dovršila svojo nalogo častno in vzvišeno. Kako majhen je človek, kako poln vseh napak in pristopen vsakemu grehu, kako smešen in neumen ter redkokdaj resen in človeški, a naloge, ki jih prevzame svojemu sobratu, svojemu narodu v prid, ga pozdignejo nad vse napake in grehe, nad vse lahkomišelnosti in ne-

umnosti ter mu jih izbrišejo. Zato sem delal, zato sem izvrševal takšne naloge z vso vnemo svojega srca. In zato sem si postavil za smrtno uro zadnjo takšno nalogo, ki jo hočem vama razodeti. Če umrjem, o Tončka, ne bo z najino poroko nič. Pač pa je moj namen, da zapustim polovico svojega premoženja za otroški šolski vrtec, ki naj se ustanovi kje v našem ogroženem ozemlju. In Tončka bodi v njem gospodarica in voditeljica, bodi izvrševaljica te moje oporoke. In če se omoži in vzame za moža pošteno našo kri, dobi tretjo četrtino mojega premoženja, ki se do tistikrat naloži obrestonosno.*

„Zaboga, gospod Hojnik, ne govorite še o smrti,“ ga pretrga gospa Komavlijeva. „Takšen človek mora še živeti, razumete, mora še živeti, ker ga domovina potrebuje, njega samega in ne namestnikov, ki so navadno najemniki.“

Tinče se zopet nasmehne, a sedaj je njegov nasmeh bolesten.

„Pustimo to, gospa, vprašam vas samo, če je moje ravnanje pravilno za vsak slučaj.“

„Popolnoma, toda . . .“

„Ker je pravilno do sedaj, mora biti pravilno do konca. Zadnja četrt mojega premoženja naj pride v korist naši literaturi. Iz njegovih obrestih naj se podpirajo naši pisatelji in umetniki, naj se podeljujejo vsakoletne ustanove njim, ki so glede zapostavljanja na eni stopinji z našimi mučeniki-učitelji. Tako, to bi bile zadnje moje skrbi.“

Gospa Komavlijeva in Tončka ne vesta, kaj bi odgovorili. V sobi nastane molk, da bi se sli-

šala miš. Tinče zre skozi okno, njegov obraz je vedno bolj rumen in upadel, njegove oči udrte in brezizrane. Tončki je hudo, da bi se razjokala, da bi bežala tja daleč, daleč, nekam, kjer ni bila še nikoli. Ne sme pogledati tega obraza, ki je bil še pred nekolikimi dnevi ves drugačen, ki je toliko dolgih noči presanjala o njem. In sedaj je vse končano, ali bo vsaj kmalu končano. Gospa Komavlijeva vidi, da mora nekaj izpregovoriti, zato govori, a vse govorjenje je sama gola fraza, prazna slama, da se ga sramuje sama pred seboj. Ko vstaneta, da bi odšli, pristopi Tinče k Tončki in jo poljubi na čelo, ne izpregovorivši nobene besede. Moške se pokloni gospe Komavlijevi, ki ne more pojmiti, kaj se danes godi z njo, in ju spremi do vrat. Potem se pa vrne ter se zgrudi ves utrujen v naslanjač.

Že pozno proti večeru pokliče zdravnika.

„Prosim, preglejte me natančno še enkrat in mi potem odkritosrčno povejte svoje mnenje. Brez vseh okolišev in brezobzirno.“

Zdravnik ga preišče, enkrat, dvakrat, potem pa pravi:

„Nemogoče ni nič, toda tukaj mislim, da se izcimi jetika.“

„Tako je možko, čemu prazni izgovori. Hvala vam!“ . . .

Še tisti večer pokliče Tinče notarja in mu narekuje svoj testament popolnoma tako, kakor ga je bil označil gospe Komavlijevi in Tončki.

Potem pa leže v postelj in zaspi, sladko kakor otrok.

(Dalje prih.)

Molitev beguncev.

I.

Ko listje smo, ki z vetrom leta,
smo ko brez gnezda plašne ptice,
in ko brez rose smo cvetlice,
a nismo, nismo brez očeta.
Kdo solze naše nam izbriše,
kdo vrne mir naj bregom Soče,
če ti ne storiš tega, Oče?
O, pelji spet nas v naše hiše,
ko peljal Izraelov rod
si iz puščave. Ker v tujini
nikjer takó ko v domovini
srce ne čuti Te, Gospod!

II.

Gospod, o Bog, saj vemo, da si z nami,
da nisi ž njimi Ti, ki se v škrlat
oblačijo in ki od svojih vrat
podijo nje, ki jih s solzami
prosijo za prenočišče.
Sam veš, kako človeku je, ki išče
kamena, da položi nanj svojo glavo.
Ti, ki živali vsaki daš ležišče,
če doma ne – daj postelje nam
pod zeleno travo!

F. Gradnik.

Intermezzo iz Levstikovega življenja.

Objavlja Avgust Žigon.

(Dalje.)

Avzemimo ter postavimo si zazdaj tu sèm v odprto zév konkretno domnevo: m. junija, morda še m. julija, — morda takó nekako do konca tistega šolskega leta 1854/55, ko je prišel Stritar iz Ljubljane z maturo domov¹⁾, recimo da bi bil Levstik še pri Aumannovih, ki sicer o njih in pa o Levstikovem razmerju do njih ne vemo dozdej še prav nič поблиžjega. Vprašanje in študija záse! Le to in edino to vemo iz besedila v gorenjem pismu grofa Antona Pace-ta, da je bila Aumannova hiša, bil posebej medicinec Aumann tista roka božja, ki je zabíto prenapeti, janzeni-stično-kri vo verski dobi ljubljanski v brk segla Levstiku s prijateljsko pametjo naproti ter mu pomagala tačas o zeló usodni uri iz težavne krize. Posamnik, ki ni bil v kliku ljubljanskega ozračja, je tu protiutežno spet pomiril vznemirjeno ravnovesje Levstikovega še mladega ter neizkušenega življenja. Čudna — pač reč: „tehtnica svet'ga Mihela“ na svetu!

Zagotovo pa ni bil m. avgusta Levstik več v Krškem. Iz Aumannove dobrotne hiše ni namreč šel naravnost na Aumannovo službeno mesto, ampak pred odhodom h grofu Pace-tu je šel za nekaj časa Levstik iz Krškega v Retije, k sosedu „Iliju“. In razumljivo nam bo zdaj, da je bil tačas Levstik na domu tako razposajeno vesel, — da je igral Junteza in pekel krompir, kakor opisuje to Stritar v svojem „Levstiku“.²⁾

¹⁾ Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach 1856, pg. 30: kjer so maturanti iz l. 1855 naštetí. Imeli so naloge od 19. do 22. junija, izpite pa od 20. do 24. julija 1855. (Programm 1855./27).

²⁾ Lj. Zv. 1889, str. 78; Stritarjevi Zbr. spisi VII., str. 165. Nadalje: Jos. Stritar, Lešniki, Celovec 1906, str. 192/202. In pa: „Naši zapiski“ VII, 1910 (april); zv. 4, str. 125: Dr. L. (ončar, — ne Dr. Lokar, kakor pomotoma Carniola 1912, str. 159, opomba 2. pod črto!), Literarna drobtinica. Tam je

Prestal je „nevihto“, ter imel spet trdna tla pod stopinjo; imel jasno perspektivo, trden kruh pred sabo; pa se je razmahnil v novem mladostnem upu svest si (če hoče) za leta zavetja v zanesljivi grofovski hiši, — da je bil s svojo zdravo dobro voljo in prirojeno šaljivostjo duša mladi družbi, tisti svoji „šoli“ tam o počitnicah.

Opozoriti je tu, da je prav o teh prehodnih dneh Levstikovih prinesel „za poskušnjo“ Einspielerjev „Prijatelj“ v Celovcu „Jaroslava“ iz Levstikovega prevoda „Kraljedvorskega rokopisa“, in sicer v dveh delih: dné 15. julija (v šte. 7.) do verza „Okrog verha skopljejo nasipe“, a v naslednji 8. številki dné 15. avgusta potem do konca, s pripombo pod črto (na str. 223), da „bo v kratkem pri Leonu na svitlo prišel“ ves Rokopis. —

Imel je Levstik svoje stariše tiste počitnice še vedno domá; prebivali so tisto poletje še vedno v Spodnjih Retijah pod h. šte. 1., v rojstni, dandanes vse prezidani, s spominsko ploščo zaznamovani hiši pesnikovi. A prav tisto poletje je bilo tam njihovo zadnje, ker je oče Levstikov zjeseni prav tistega leta 1855 prodal svojo „osminko oráli“, a preselil se potem šele „na pomlad“ l. 1856 tja pod Novomesto „na novo kupljeno posestvo v Prečni“.¹⁾ Ker je ta prodaja nekak mejnik v življenjepisih Levstikovih, podam naj tu uradni (pri sodišču v Laščah ohranjeni) akt o tem dogodku.

Stritarjeva izjava: „Po ‚Juntezu‘ je moral Levstik odriniti h grofu Pačetu, ne k Vilharju, kakor sem sam enkrat pisal po pomoti (glej članek Grafenauerjev, str. 264).“ Tiste dni je prijatelju kaplanu zložil domá za shod sv. Roka (t. j. za dan 16. avgusta 1855) pridigo v verzih, namreč pesem: „Na sv. Róka dan.“ (Prim.: Zbr. spisi Levstikovi I./143-146).

¹⁾ Fr. Levec, Fran Levstik. (Levstikovi Zbr. sp. V./319).

Kaufvertrag

Welcher zwischen dem Matthäus *Levstik* von *Podgora* Bezirks *Neustadt* als Verkäufer und dem Mathias *Tomšič* von *Unter Retje* als Käufer in Gegenwart der gefertigten Zeugen geschlossen worden ist.

1.

Verkauft Matthäus *Levstik* seine eigenthümliche zu *Unter Retje* HausNo 1 liegende, im Grundbuche von *Ortenegg sub UrbNo 101* vorkommende mit $7\frac{1}{2}$ xr beansagte $\frac{1}{8}$ Hube dem Mathias *Tomšič* für seinen mj. Sohn Franz *Tomšič* um den verglichenen Kaufschilling von 700 fl. wörtlich: *Siebenhundert Gulden CMze* mit allen jenen Rechten und Verbindlichkeiten, wie er, Verkäufer, selbe genoßen oder hätte genießen können, und mit der Befugniß zur sogleichen Umschreibung auf den Nahmen des mj. Franz *Tomšič*

2.

Nimmt Mathias *Tomšič* diesen Kaufschilling für bekannt an und verbindet sich auf Abschlag desselben die Summe von 450 fl. wörtlich: *Vierhundert und fünfzig Gulden CMz gleich bar* — den Rest von 250 fl aber, und zwar: 100 fl zu Fasching 1857, 100 fl zu Fasching 1858 und 50 fl zu Fasching 1859 an den Verkäufer zinsfrei zu bezahlen.

3.

Bestätiget Verkäufer die Barzahlung von 450 fl vom Erkäufer bereits erhalten zu haben, und verpflichtet sich, da er die Realität ganz schuldenfrei übergibt, alle auf der obbezeichneten $\frac{1}{8}$ Hube *intabulirt* haftenden Posten aus Eigenem zu bezahlen und zu *extabuliren*, und es ist dem Erkäufer das Recht belassen, sich, bis zur völligen Löschung der Tabularposten, den KaufschillingsRest pr 250 fl vorzubehalten.

4.

Da Maria *Levstik* geb. *Gruden* (Gattinn des Verkäufers) mit dem Heiraths-Uibergabsbriefe von 8. Juli 1828 für ihre Heirathssprüche von 700 fl /siebenhundert Gulden/ auf der obverkauften Realität unter 6. Februar 1829 intabulirt erscheint, so williget sie hiemit ausdrücklich ein, || daß der ebenbesagte Heiraths-Uibergabsbrief hinsichtlich ihrer ganzen Forderung von dieser Realität sogleich grundbüchlich gelöscht werden könne.

5.

Die Prozentual- und Umschreibgebühren treffen den Erkäufer.

In Urkund dessen dienen nachstehende Fertigungen.

Großlašič den 29. Oktober 1855

Mathaeus Levstik m. p. Verkäufer

Matia Tomshizh m. p. Erkäufer
für Franz *Tomshizh*

K.Z. Maria *Levstik* geb. *Gruden*
Gattinn des Verkäufers
durch mich

Joh. Juwanz *m. p.* gft. u. Zeuge.

Franz *Jvanetiŭsh m. p.*
als Zeuge

Ta uradni prepis izvirnega pisma ima z drugo pisavo naslednji pripis:

Collationirt und ist dem auf einer 15. xr Stempel ausgestellten *Originale* wörtlich gleichlautend.

Kk:Bez:Amt Großlaschitz als Gericht
am 29. November 1855

Pečat:
K. k. Bezirksamt
in Gross-Laschitz

JPeerz

Na tretji strani še zatek (spet z drugačno pisavo):

260/1855 Praest: 21. dec: 29. Novemb 1855 Z. 5768 das Eigenthumsrecht auf obige Realität wurde für Franz *Tomšič* einverleibt u die darauf haftenden Heirathssprüche der Maria *Leustek* geb *Gruden* pr 700 f aus dem Vertrage v. 8. Juli 1828 gelöscht.

Vom kk Bez.Amte *Großlašič* als Gericht
am 3. Febr. 1856.

Uradni pečat:
K. k. Bezirksamt
in Groß-Laschitz

JPeerz

Löschung der auf eben dieser Huberealität für Maria *Leustick* geborne *Gruden* mit ihrem *Heuraths* und zugleich *Urbarguts*-Vertrage dto 8. Juli 1828 unter dem 6. Febr 1829 intabulirten *Heurathsansprüchen* pr 700 f M. M. —

kkBzks.Amt Großlaschitz als BzrksGericht
am 29.ten 9ber 1855

JPeerz

Dné 29. oktobra 1855, mesec dni nekako po odhodu pesnika Francéta *Levstika* v službo k grofu *Karolu Pace* tu, so podpisali torej prodajno, oziroma kupno pismo ter potrdilo, da je *Levstikov* oče *Matevž* že prejel za odplačilo na njegovi „osminki“ vknjiženih dolgov denarja 450 gld.; in mesec dni pozneje, dné 29. novembra 1855 se je izvršila že vknjižba lastninske pravice na imé kupčevega sinú. Vendar pa so *Levstikovi* ostali, kakor je vedel in trdil stari mož *Matija Tomšič*, in bivali na prodanem domu še do pomladi.¹⁾

Pesnik *France Levstik* pa je bil že od oktobra, ali od konca septembra l. 1855 na gradu *Turnu* poleg *Sv. Križa* pri *Litiji* domači učitelj v rodbini grofa *Karola Pace*-ta, kjer je bil med tem že dočakal natisek svojega „*Kraljedvorskega rokopisa*“, čigar oznanilo je prvi prinesel *Einspie-*

¹⁾ Veliko let so potem v hiši stanovali najemniki iz *Lašč.* Leta 1892 pa je kupil hišo *Franc Tomšič* (iz *Srobotnika* šte. 5: po kupni pogodbi z dné 25./VI. 1892 v zemljiški knjigi c. kr. okr. sodnije v *Vel. Laščah*); podrl je staro več ko na pol leseno, izvirno rojstno hišo *Levstikovo* ter postavil novo, vso zidano. *Levstikove* rojstne hiše torej ni več, in tudi tiste stare lipe pred njo ne. Pač pa še dandanes stoji tam pri poti poleg hiše staro znamenje: zidana kapelica sv. *Roka*.

lerjev „Priatelj“, v svoji 10. številki dné 15. oktobra 1855, v „Pogledih na slovstveno delovanje slavjansko“ (str. 329) také-le doslovno:

* Kraljedvorski rokopis. Iz staročeskega poslovenil Fr. Levstek. — V Celovcu 1856 natisnil in na prodaj ima Janez Leon. Velja 12 kr. sr. — Česar so že davno vsi rodoljubni Slovenci želeli, zdaj imamo namreč popolno slovensko prestavo kraljedvorskega rokopisa, ki je že davno v vse druge slovanske narečja in blizo v vse evropejske jezike prestavljen. Njegova visoka cena je torej celi Evropi znana; zatorej nam ni treba lepote, miline in družih prednosti tega spisa naspočitati. Omeniti hočemo samo to, ob kateri priložnosti in po kom je bil najden. — „Bilo je 16. septembra 1817, ko je V. Hanka, bibliotekar českega museja, šel obiskat nekega prijatelja v mestu Kraljedvoru. Slišal je, da se nahajajo v cerkvi pod zvonikom nekatere pušice iz časov husitskih vojsk, o katerih je Žižka to mesto Kraljedvor razdjal. Šel jih je gledat in te starine premeta je zadene na neke liste papirja, ki so bili z latinskimi čerkami napisani. Ko jih malo bolj ostro pogleda, se kaj razveseli, ko zapazi, da ima česki rokopis v rokah. Dobil je rokopis v dar za njegove zasluge, pozneje ga je českemu museju podaril. Veselje je bilo veliko po vsem českem; povsodi so z nadušenjem brali novonajdeni rokopis, zakaj cena njegova je velika. Pesmi v njem zapopadene so tolike vrednosti, kakor najizverstniša dela vsih časov. Zato so bile tudi kmalu predstavljene v druga narečja slovanska in tudi skoraj v vse evropejske jezike.

Rokopis je po mnenju zvedenih mož pisan med leti 1290 in 1310. Pesmi so pa, kar se po njih zapopadku soditi zamore, mnogo, mnogo starejše, nekatere iz poganskih časov. Kraljedvorski rokopis se mora tedaj šteti med najstarejše spomenike slovanskega slovstva in kraljedvorski rokopis je tudi priča, da je slovanska narodna poezija bila že v starovekosti tako izverstna in dovršena in še bolj, kakor dones.“ — Prestava je izverstna, kakor se bo vsakdo sam prepričal, natis je ličen, da ne more lepši biti, cena prav nizka, namreč 12 kr. sr. Hvala g. Leonu, da je našo mlado literaturo s to prekrasno knjižico obogatil. Upamo, da si jo bodo vsi Slovenci oskerbeli.

Izšel je torej Levstikov „Kraljedvorski rokopis“ v Celovcu pri Leonu že l. 1855, dasi z letnico 1856.¹⁾ „Novice“ so ga oznanile „v sredo 31. oktobra 1855“ (list 87, str. 347) v „Slovenskem popotniku“, ravno leto dni kesneje odkar so bile (31. oktobra 1854, na str. 347) vpraševale: „Kako je to, da še slovenske prestave te krasne knjižice nimamo? Kaj so naši pisatelji

¹⁾ Še ne docela dve leti torej za tem, kar je pisal Levstik osmošolcu Stritarju, iz Olomuca v Ljubljano (dné 18. decembra 1854): „Slavani zloge štejejo, česar sim se še bolj prepričal tu v Olomucu, bravši Moravske ‚narodne pesmi‘ i ‚kraljedvorski rokopis‘ ki ga imam vsega poslovenjenega.“ (Carniola III., 1912, str. 161). To je sploh najprvi datum, kar jih imamo o Levstikovem prevodu Kraljedvorskega rokopisa; kakor je gorenji podatek v Einspielerjevem „Priateljju“ prvi o njega natisu.

zares tako plašni, da si ne upajo tudi male stvarice na svoje stroške na svetlo dati? Kaj so naši bukvarji in tiskarji zares tako skopi, da se ne lotijo ničesar, kar ni že zaarano z dobičkom pred natisom? Mične pesmice čistiljivega ‚kraljedvorskega rokopisa‘ kdo vas bo rešil!“ Že 4. julija 1855 pa so bile potem „Novice“ (v listu 53, na str. 211) razglasile javnosti, da „Kraljedvorski rokopis pride poslovenjen v Celovcu v kratkem na svetlo“, a zdaj pa, koncem oktobra istega leta, prinesle vest: „V Celovcu je prišel na svetlo Kraljedvorski rokopis. Iz staročeskega ga je poslovenil Fr. Levstik. Velja 12 kr. Prestava slavnega pervopisa je izverstna, natis ličen, cena nizka, gré tedaj gosp. Leonu po pravici velika hvala, da je spravil važno Hankovo najdbo tudi v našem jeziku na dan.“

* *

Pri grofu Pacetu je ostal Levstik „nekako dve leti in pol“: do dné 8. aprila 1858. In bival je v tej službi nekako dve leti na svetokriškem gradu Turnu: do konca septembra 1857; potem pa do tistega tedna po Veliki noči, do dné 8. aprila 1858 v Ljubljani.¹⁾ Bila se je namreč v rodbini grofa Karola Paceta na Turnu pripetila nesreča: dné 8. sept. 1857 je umrl njegov sin, Levstikov gojenec grof Wilhelm, ter bil pokopan dné 10. sept. 1857 pri Sv. Petru pod Novim mestom. Levstikova pesem „Knézov sín“ (I./278) opeva prav to rodbinsko nesrečo grofovo.²⁾ In bila je ta smrt vzrok izprememb v hiši. Že 19. sept. 1857 je naznanil grof Levstiku z listom, ki ga je ta prejel 21. septembra, svojo namero, da opusti stalno bivanje na Turnu, a da je Levstiku vendarle pri njem zagotovljeno še eno leto službe, če si je ne more dobiti drugje.³⁾ Nekaj dni po 26. septembru je odšel Levstik v Ljubljano, kjer je poučeval štiri gojence grofove — do odpovedi z dné tistega četrtka po Veliki noči, ki je bila tisto leto 4. aprila: do nenadne odpovedi z dné

¹⁾ Levstikovo pismo grofu Karolu Pace-tu: iz Lj., 13. aprila, kot odgovor na odpovedno (nam neohranjeno) pismo grofovo Levstiku z dné 8. aprila 1858. (Carniola III., 1912, str. 164/7).

²⁾ Fr. Levec, Tolmač k Zbr. spisom Levstikovim I. (str. 305). Prim. tudi: Schviz L. v. Sch., Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain. (Görz 1905): str. 423.

³⁾ „Da Sie jedoch mein Wort haben, dass die Stelle, die Sie bei meinen Kindern einnehmen, noch ein Jahr für Sie sicher ist, so werde ich auch mein Wort halten.“ (Levstikov citat v pismu njegovem z dné 13./IV. 1858: Carniola III., 1912, str. 165).

8. aprila 1858. Doletela je torej Levstika odpo- ved nepričakovano pred zagotovljenim mu letom, zaradi česar je izprva nameraval nekaj ugovar- jati Levstik, pa se je menda potem kar hipoma premislil; dotičnega svojega pisma z dné 13. aprila 1858 ni Levstik namreč odposlal nikoli. Izvolil si je bil rajši drugo pot. Podpisal je 17. aprila, komaj štiri dni po tistem pismu svojem, dné druge sobote, 14 dni torej po Veliki noči tistega leta, očitno da si pomaga iz hipne stiske Levstik Dežmanu zadolžnico za 60 gld.¹⁾, — ter ostal s tem denarjem, brez službe, v sámem literarnem delu za Janežičevega „Glasnika“, še nekako me- sec dni v Ljubljani, potem pa odšel iz mesta na kmete: iz Ljubljane v svoje Retije k sosedu „Iliju“.

Dné odhoda sicer ne vemo. A imamo pa vendarle dva dokumenta iz te dobe, ki nam do- ločata odhod Levstikov iz Ljubljane nekako tja sredi maja l. 1858.

Dné 12. maja t. l. je Levstik bil še vedno v Ljubljani.²⁾ Ohranil se nam je, priča tega dej- stva, naslednji Levstikov list, namenjen v Celovec uredniku Glasnika Janežiču:

Dragi prijatelj!

Vaših 5 f sem prejel, Igorjevega ilirskega prevoda pa ne. Glejte, da ne bo imel Glasnik toliko tiskarskih pomot; v popotovanji³⁾ ste meni célo verstíco izpustíli, in to, kar se zdaj tam bere, je prava čobodra. Tu imate Svetinovo kritiko; natisnite jo, če le morete uže ta mesec. Pa nikar nič ne čertajte, saj vender tudi sam véim, kaj se sme pisati, kaj ne; vi pa — brezi zamere! — časi nerodno, pa še večkrat nepotrebno čertate! Natisnite tudi: „slovenski prigovori med poljski mi“; natisniti se **mora**,⁴⁾ odgovoren sem pa jaz za vsako čerko. Če nočete drugače, pa tako naredite, kakor Nemci, ki nekteri reci tiskajo pod imenom: „ingesendet!“ Kurnik je bil v Ljubljani; obljubil je bil, da bo družega pol leta tudi on za Glasnika. Domoljubov, kterim naj bi se Glasnik poslal, nič kaj ne véim. Ne odgovori- te, preden Vam še enkrat ne pišem. Z Bogom

Vaš

v Ljubljani 12. maja 1858.

Levstik.

¹⁾ Carniola, III., 1912, str. 167.

²⁾ Kjer nam ga izkazuje n. pr. dné 3. febr. 1858 v Novicah (list 5., str. 34) tudi dr. E. H. Costa, naštevaje pi- satelje, ki so mu prispevali za njegov „Vodnik-Album“, češ: „Franc Levstik v Ljubljani“.

³⁾ Levstik misli tu svoj spis „Popotovanje iz Litije do Čateža“, ki je izhajal v „Glasniku“ l. 1858, od štev. 1.—6.

⁴⁾ Levstik je to besedo v rokopisu podčrtal trikrat!

Dné 12. maja se je torej Levstik že poslav- ljal od mesta. Dokončal je bil tu še „Svetinovo kritiko“ — spis svoj o Ciglerjevi povesti „Sreča v nesreči“, ki je izšel v Glasniku šele julija in avgusta; spisal je tudi še zoper Konstantina Wurz- bacha kratek člančič „Slovenski prigovori med poljskimi“, ki mu je dostavil na zadnji prazni strani Levstik gorenji list, svoje — slovó od Ljubljane. Poslednji stavek v njem nam priča, da je tistega dné že nameraval Levstik premeniti svoje bivališče, a ne da bi o tem Janežiču iz- rekel le besedico. Le toliko ga je obvestil, naj mu ne odgovori, dokler mu ne piše vnovič, — pač ker bi ga Janežičev odgovor ne bil dobil več pod dosedanjim naslovom. Pomeni torej Levstikov poslednji stavek toliko, kolikor bi besede: Ne odgovorite, preden Vam ne pošljem v prihod- njem svojem pismu svojega novega naslova, — kar je sicer Levstik najbržeda jasneje izporočil še sam pred svojim odhodom iz Ljubljane Janežiču; gorenjega svojega pisma ni namreč odposlal Ja- nežiču nikoli, ampak si ga je pridržal, da se nam je z rokopisom „Slovenski prigovori“ vred ohrani- l v njegovi ostalini.

A pred koncem maja, recímo dné 26. tistega meseca pa Levstika že zatrdno da ni bilo več v Ljubljani. To mejo nam določajo namreč „Novice“, ki pričajo obenem, da je Levstik iz Ljubljane res odšel naravnost v Retije. Objavljale so „Novice“ prav tiste dni Levstikove znamenite „Napake slo- venskega pisanja“ od 6. januarja navzgor pa do 14. julija 1858 (v listih 1.—28.), toda z večkrat- nim, a večjim premorom pa le od 5. maja do 2. junija, ko so brez Levstikovega spisa tu za- poredoma kar štiri številke: listi 19. (12./V.), 20. (19./V.), 21. (26./V.) in 22. (2./VI.). A v tej 22. številki z dné 2. junija pa imajo v svoji „list- nici“ na str. 176 „Novice“ naslednje tolažilo Bleiweisovo:

„Gosp. Fr. L.[evstik] v V.[eliki] L.[aščah]: Vse pride; le prosimo enmalo poterpeti, ker dru- gač nam ostane preveč družih sostavkov.“

Kaj sledí iz tega besedila? Odgovor je to urednika Bleiweisa očitnoda nekemu zasebnemu Levstikovemu dopisu, vprašanju — iz daljave v daljavo: v Ljubljano sém — iz „Velikih Lašč“, kamor je Bleiweis potem naslovil javni svoj od- govor! Dné 2. junija je torej bil Levstik že domá v Retijah, pošta — V. Lašče. A bil pa je za- trdno tam tudi še vsaj najmanj že teden dni prej, že ob dnevu neposredno poprejšnjega 21. lista

„Novic“, — že dné 26. maja 1858. Ko so bile „Novice“ dné 12. maja (l. 19) prvič pretrgale Levstikov spis, je bil Levstik — kakor priča gorenji njegov list — še v Ljubljani. Potrpel je takrat Levstik; saj to ni bilo prvič takó, ampak že zdaj šestokrat, ker že petkrat poprej, da so „Novice“ pretrgale redno nadaljevanje za eno posamno številko.¹⁾ A koj po tisti 19. številki „Novic“ z dné 12. maja pa je Levstik (po moji domnevi) odšel, kar je gotovoda naznanil tudi Bleiweisu — vsaj zaradi korektur. In Bleiweis si je dovolil pretrgati spis, ko Levstika že ni bilo več v mestu, še drugič dné 19., in še tretjič zatem dné 26. maja, da je torej ves maj „Novic“ ostal brez Levstikovih „Napák“. In tedaj je bilo Levstikovega potrpljenja kraj in konec: poslal je pismeno vprašanje v Ljubljano; a Bleiweis tudi v naslednjem listu še ni povzel nadaljevanja, ampak objavil ter poslal Levstiku le tisto tolažbo in pa opravičilo radi dolgega presledka — tja na kmete, v srečno drago vas domačo, tja v podstrežje Ilijeve kolibe, a na pošto V. Lašče!

In takó se mi zdí, da lahko rečemo: Levstik je bil že vse od druge polovice maja, ne šele od 26., ampak že pred 19. majem l. 1858 „v Velikih Laščah“, natančneje: v Retijah pri sosedu „Iliju“, velikolaškem sošolcu svojem Janezu Oblaku. Odšel je tja tisti teden med 12. in 19. majem l. 1858, ter ostal tam vse poletje, dokler ni odšel vsled znanega pisma učitelja Zorina z dné 24. avgusta 1858²⁾ potem pod konec septembra — dneva ne vemo! — na Kras: v Senožeče služil Miroslavu Vilharju.

Prebil je torej Levstik vso zimo l. 1857/58 v Ljubljani, še vedno v službi pri grofu Pacetu; nekako dober mesec še pomladi ter vse poletje pa potem domá v Retijah, služeč pri „Iliju“ slovenski literaturi; dokončeval je tu za Glasnika „Kerpana z Verha“, pisal Oblakovega „Čebelarčka“, pa tudi znano kritiko o Cegnarjevem „Pegamu in Lambergarju“, (ki je nastala med 1./VI. in 10./X. 1858), ter članke „Nekoliko težjih reči v Prešérnu“,³⁾ — in še marsikaj družega, kar bo natančneje dognati mogoče šele sčasoma.

¹⁾ V listih 5., 7., 11., 14., 16. In sedaj 19. nastl.

²⁾ Časopis za zgod. in narodopisje IV., 1907, str. 91: „Der bekannte Miroslav Vilhar sucht nämlich einen Hofmeister. Ich berichte Ihnen nun, daß er auf Sie angewiesen wurde...“

³⁾ Časopis za zgod. in narodopisje IV., 1907, str. 90—97. In: Slovan 1914/317.

Vzeti pa mi je na tem mestu po načrtu v misel možá, ki se je za dni Levstikove službe pri grofu Pacetu pojavil v našem svetu, pa tudi v širši javnosti kot zagovornik Levstikov ter slavitelj njegovega imena in dela, — dokaj let torej pred gorenjima dvema biografijama v Riegerjevem „Slovníku“ (1864) in v Wurzbachovem „Lexikon-u“ (1865). Bil je to — doktor Paduanske univerze, prof. Vincencij Ferrerius Klun, po rojstvu (* 13. IV. 1823) — Ljubljčan.

Vrnil se je bil spet v Ljubljano junija m. 1849 iz Benetk, kjer je bil več, nekako pet let zasebni učitelj (kakor pri grofu Pace-tu Levstik); in nedolgo, pa si je vedel pridobiti v Ljubljani uredništvo Kleinmayerjevega lista „Laibacher Zeitung“ ter dve tajniški mesti: tajništvo pri zgodovinskem društvu in pa še pri trgovsko-obrtni zbornici. In prav kot tajnik zgodovinskega društva je l. 1855 pričel objavljati dr. V. F. Klun v graškem časopisu „Der Aufmerksame“ vrsto pisem o kranjskem slovstvu: „Literarische Briefe aus Krain“. ¹⁾ Zdi se, da so ta pisma odporni vzporednik zoper tisti, povsem v duhu in sméri Bleiweisove janzenistovske stranke pisani članek, ki ga je v Gradcu prinesla „Grazer Zeitung“ istega l. 1855, dné 2. marca v številki 100 (na str. 513) z opombico „Aus der ‚Donau‘“; — članek: „Kraains slovensche Literatur im Jahre 1854.“, ki zelo značilno n. pr. Levstikovih, prav tistega leta 1854 tiskanih „Pesmi“ še omeni ne, ampak jih je prav nomenoma in dobro vedé zakaj — imenitno zamolčal! Klun je v svojem IV. pismu (dné 29. sept., v štev. 53, na str. 211) l. 1855 pa vzel njihovo osodo v knjigo in zgodovino (kar vem) prvi, ravno za dni „Junteza“ in odhoda Levstikovega k Pacetu, s temi-le besedami:

„Levstik's Gedichte fielen als ein Opfer einer gewohnten Kampflust, welche — wie A. Grün eine Art unserer Kritiker charakterisirt — gegen die unverfänglichsten Erscheinungen einer weltlich heiteren Liederpoesie forttobt. Obwohl auch L. eine dichterische Ader besitzt, und die Reinheit der Form lobenswerth ist, so wären ohne die dagegen erhobenen Hindernisse seine Lieder vielleicht nicht bekannt geworden.“

Ta „literarna pisma iz Kranjskega“, objavljena l. 1855, so bila V. F. Klunu podlaga za vse mnogoštevilne njegove nadaljnje članke o Slovencih.

¹⁾ I.—VI., od 2. VIII. do 18. XII. 1855 v številkah 28.—30., 37., 46., 53., 78., 87.)

„Novice“ poročajo n. pr. prav 12. maja 1858 („O Glasniku kaj“) na str. 150:

„V mnogih časnikih so hvalili uže ‚Glasnik‘ učeni možje n. pr.: v Wiener, Klagenfurter in Triester Zeitung, v ‚Kritische Blätter für Literatur und Kunst, Prag‘ naš rojak gosp. dr. Klun kaj pohvalno govori o ‚Glasniku‘. Med drugimi hvali posebno prozo gosp. Fr. Levstik-a.“¹⁾

A takrat je bil dr. Klun že davno zapustil Ljubljano. Dné 1. sept. 1856 je bil odšel za profesorja v Švico, odkoder je bila žena njegova, — ter je ostal tam eno leto; dobil je bil medtem novo profesorsko mesto — pa v Zadru; a že konec meseca decembra 1857 je dospél za stalno na Dunaj, ker ga je bila imenovala dunajska trgovska akademija, za doktorja, profesorja geografije in statistike.²⁾ In odtod, iz Dunaja je poslal dné 20. aprila 1858 — o prav kritični dobi Levstiku v Ljubljano prof. dr. Klun naslednji zeló značilni list:

N. 716.

Dr. KLUN.

Hochverehrter Herr!

Es dürfte Sie Wunder nehmen, ohne eine besondere Veranlassung von mir ein Schreiben zu erhalten; allein nach manchen Querfahrten in Deutschland, der Schweiz, Dalmatien bin ich hier in einen ruhigen Hafen eingelaufen, und ich halte es für eine besonders angenehme Pflicht, mich wieder etwas eingehender mit *Slavicitis*, in specie mit *Slovenicis* zu befassen. Daher wünsche ich mit einigen meiner Landsleute einen engeren literarischen Verkehr anzuknüpfen, zunächst mit Ew. Wohlgeborn, da ich Ihre Arbeiten mit Aufmerksamkeit und Interesse studierte, und eine besondere Achtung für Sie gewann. Ich glaube,

¹⁾ Kritische Blätter für Literatur und Kunst. Unter Mitwirkung von Schmidt-Weißfels herausgeb. und redig. von J. L. Kober: 1. Jahrg.: October-December 1857 (13 Nummern); u. 2. Jahrg.: 1858 (52 Nummern). Prag. Kober u. Markgraf. — [Ljublj. licejka tega lista nima, tudi ne dunajska, in — kakor mi poročajo — tudi vseučiliška knjižnica v Pragi ne! Zato ne morem tu podati in primerjati dotičnega teksta o Levstiku.] Če jih kdo imá, daruj jih študijski knjižnici v Ljubljani.

²⁾ Klunovo življenje: gl. Wurzbach, Biographisches Lexikon, XII., str. 125/128. (Wien 1864). † 15./7. 1875, v Karlovi Varih. (Gl.: Slov. Narod 1875, štev. 161: uvodni članek. — Novice 1875, str. 246. — Marnov Jezičnik XXV. — Glaser, III., str. 105, 262/3.)

daß eine literarische Verbindung für beide Theile angenehm, und für unsere aufstrebende Literatur vielleicht nicht nutzlos seyn kann. Sie werden es mir nicht ungütig nehmen, wenn ich mir erlaube meine Ansichten offen auszusprechen, *hanc veniam damus petimusque vicissim*.

Über Ihre Arbeiten habe ich in der „*ruskaja beseda*“, für die ich arbeite, mich ausgesprochen. Dieses bedeutende Blatt hat mich angegangen über die *Slowenen* zu schreiben. Der I Artikel ist bereits im 3^t Bande *de* 1857 pag. 65—122 erschienen, der II ist auf dem Wege nach *Moskau*. Dieser gibt eine literarhistorische Skizze des *Slowenismus* vom 16^t Saec. bis in unsere Tage. Über *Sie* habe ich folgendes geschrieben: „... Die erste Ausgabe von „*Levstik's* Gedichten“ fiel als das Opfer einer gewohnten „Kampflust, welche — wie *A. Grün* eine Art „unserer Kritiker charakterisirt — gegen die un- „verfänglichsten Erscheinungen einer weltlich „heiteren Liederpoesie forttobt; das heißt, die „katholische Geistlichkeit wollte in einigen harm- „losen Liedern Freigeisterei und weiß Gott was „noch Alles darin sehen, und der Verleger (*Blaznik in Laibach*) war schwach genug, die ganze „Auflage zurückzuziehen, bevor sie eigentlich in „den Handel gekommen war. Man ging gegen „*Levstik* noch weiter, || und die betretene Lauf- „bahn wurde ihm durch Intriguen formlich abge- „schnitten. Ich hielt diesen Schlag gegen die „Existenz eines reichbegabten jungen Mannes „für den Moment zwar äußerst niederdrü- „ckend, — im Ganzen war es ein Glück; denn der „zwanzigjährige Jüngling verließ nothgedrungen „die ihm wenig zusagende Laufbahn, und wid- „mete sich mit voller Gluth einer verfolgten Ju- „gendseele der heimatlichen Literatur und einem „tieferen Studium der slawischen und altklassi- „schen Sprachen, — und schon zeigen sich recht „schöne Früchte davon. Er ist es, auf den wir „vorzügliche Hoffnungen setzen, da er in *Lessing*- „schem Geiste die Säuberung des slowenischen „Musentempels begonnen, und mit scharfer be- „gründeter Kritik Prosa und Dichtung der „jun- „gen Schule“ zergliedert, für die Reinheit unserer „Sprache arbeitet, und durch Übersetzung werth- „voller slawischer Arbeiten (z. B. der Königin- „hofer Handschrift) den geistigen Gesichtskreis „seiner Landsleute erweitert. Hat er auch noch „mit materiellen Sorgen zu kämpfen, so ist es „doch unzweifelhaft, daß sich dieses wahrhafte

„Talent Bahn brechen, und einst eine Zierde der „slowenischen Literatur werden wird.“ —

In diesem meinem Ausspruche müssen Sie weder eine Schmeichelei noch ein Compliment sehen, — es ist eben meine Überzeugung; wir haben uns bis jetzt weder persönlich gekannt, noch standen wir im literarischen Verkehr, daß ich aus Cameraderie mehr sagen würde als ich denke. Ich glaube übrigens, Ihre Arbeiten von der rechten Seite aufgefaßt zu haben, und wünsche unserem Vaterlande Glück dazu, daß ein Mann wie Sie so rückhaltlos und mit solcher Sachkenntniß die Mängel unserer Sprache kritisch beleuchtet.

Ich arbeite an einer Sammlung slowenischer Märchen und Sagen, die ich nach *Grimms* Methode mit mythologischem Commentar zu veröffentlichen denke. Leider habe ich bis jetzt bei meinen Landsleuten gar keine Unterstützung gefunden, obwohl ich um direkte Einsendung von Märchen oder deren Bekanntmachung hie und da || ange sucht habe. — *Valjavec*, den ich ebenfalls ersuchte, hat mich nicht einmal eines Antwortschreibens gewürdigt, — das hätte doch wohl schon die allgewöhnliche sociale Bildung erfordert. Ich werde dem H. Professor mit einem zweiten Briefe wohl nicht mehr lästig fallen. — *Terstenjak* und *Tušek* haben mir versprochen, hierin mich durch Zusendung von Märchen zu unterstützen. Übrigens finde ich auch in *Wien*, insbesodere an *Wuk Stefanović* einen warmen väterlichen Freund in dieser Richtung.

Valjavec hat eine Herausgabe von Märchen im „croatisch-slowenischen“ Dialecte (vielmehr Mundart) angekündigt, worauf ich wohl pränumeriren werde; — nach dieser Ankündigung hat es fast den Anschein, als ob er Concurrrenz befürchtete? — Er schreibt slawisch, — ich deutsch, er wahrscheinlich ohne Commentar, ich nach dem Systeme der vergleichenden Mythographie; also keine Sorge! —

Ihr Aufenthalt ist mir unbekannt. Falls Sie eine literarische Verbindung wünschen, so ersuche ich Sie mir Ihre Adresse bekannt geben zu wollen; meine setze ich unten bei.

Kann ich Ihnen hierorts mit e(t)was behülfl ich seyn, so wird es jederzeit mit Vergnügen geschehen, und Sie können sich daher ganz ungenirt an mich wenden.

Mich Ihnen empfehend bin ich mit dem Ausdrücke vorzüglicher Achtung

Ihr

bereitwilligst ergebener

Wien, 20. April 1858.

Prof. D^{or} Klun.

Meine Adresse:

D^{or} Klun, Professor an der Handels-Akademie

in *Wien*

Freiung, Palais Montenuovo,

3te Stiege, 3ter Stock, Thür N- 17.

Seiner Wohlgeborn

Herrn Herrn *Franz Levstik*, Schriftsteller & &

in

Laibach

Istočasno torej kakor v Koberjevih praških „Kritische Blätter“ je dr. Klun tudi izven ožjih mejá pisal o Levstiku. In kar je o njem namenil takrat ruski javnosti, podaja nam tu v svojem pismu sam s prabesedilom; bila je namreč izvorna beseda njegove razprave nemška, v ruščino pa jo je prevedel šele urednik lista.¹⁾ Če pa primerimo odnosni del Klunovega pisma s člankom Klunovim iz l. 1855, razvidimo jasno, da je tu dr. Klun povzel svoja nekdanja „pisma iz Kranjskega“, jih vnovič vporabil ter razširil v novi obliki, a posebej o Levstiku pa povzel iz njih prvi stavek kar doslovno, ter mu dodal le še označbo najnovejše razvojne faze Levstikove: prehoda — od poezije do slovenske proze; tiste v našem slovstvu res velevažne faze torej, ki je sledila tostran „Pesmi“ (1854) in pa „Kraljedvorskega rokopisa“ (1855) takoj za tistim poslednjim vencem mladostnih poezij, pesnic o Tončki, objavljenih v „Vodnikovem albumu“ (1859) ter ponekoliko šele v „Mladiki“ (1868). Izvršil pa se je ta preobrat v Levstikovem razvoju še za dni službovanja pri grofu Pace-tu; saj imamo l. 1858 zrele sadove te nove smeri že istočasno v „Glasniku“ in pa v „Novicah“ hkrati; — smeri, ki je Levstiku takoj ob začetku dala začetiti silno pomanjkljivost našo, in ob prvem koraku mu dala znano besedo „Bog živi kritiko!“ ter s tem dôbi parólo za naglašanje pri nas zanemarjenih potreb mislečega razuma; izraz naši literaturi, da zahteva

¹⁾ Kakor priča sam v opombi pod črto na str. 65 od delka, naslovljenega „Nauki“ (II. letnik 1857; 3. kvartal): češ, da mu je bila študija „Slovenci“ dostavljena iz Švice, in sicer iz Lichtenstein-a v kantonu St.-Gallen, ter da jo je spisal Slovenec Vinko Ferrer Klun. „Němačkaja rukopis ego iměet takoe zaglavie: *Die Slovenen. Ein Beitrag zur Kenntniss der Südslaven.*“

ker občutno pogreša: — znanstvenosti, učenosti, akribije; skratka: nadomestnika umrlemu Čopu in zabrisani s méri njegov!

A je li članek drja. Kluna o slovenski literaturi, kot drugi del njegove študije o „Slovincih“, je li ta članek pa tudi res izšel v tisku? Ne vem. Nisem ga mogel dobiti pred oči doslej dotičnega III. letnika (iz l. 1858), dasi sem povpraševal po njem daleč naokoli.¹⁾

Pač pa je šest let kasneje dr. Klun objavil „skico“, ki referira edinole o literaturi slovenski; obsežno črtico „Die slovenische Literatur“ l. 1864 v dunajski „Oesterreichische Revue“, odkoder jo je potem pisatelj dal na trg tudi še v posebnem ponatisku.²⁾ In kakor l. 1855 in 1858 slavi dr. Klun Levstika spet tudi tu; najprej (na str. 61) zelo pohvalno med tistimi sotrudniki „Novic“, ki so si pridobili zaslug za izobrazbo domačega jezika „in grammatischer und syntaktischer Beziehung mit Hinblick auf die stammverwandten Dialekte“; potem pa mu je posvetil še posebej in zase (na str. 62) stavek, toda vsega vkup to pot le en sam stavek, a objektivno nepristranskega priznanja: „Als Grammatiker, sowie als gewandter Stylist verdient gegenwärtig Levstik, ein scharfes, kritisches Talent, die vollste Beachtung; seine Arbeiten zeichnen sich alle durch strenge Wissenschaftlichkeit aus“. Ni več pesnik torej, ampak le filolog Levstik; ne več torej mladostna doba njegovega literarnega dela, (ki je Klun tu še omeni ne); ampak spet le edina (dotakrat kronološko) poslednja faza Levstikovega razvoja je, kar v tej „skici“ Klun izostrí do sicer kratke, a točne označbe, ki dokazuje: da je Klun cenil bolj ter bolj navduševal znanstvenika kakor pa poeta, ravno narobe potemtakem — kakor Stritar.

¹⁾ Izhajal je list od l. 1856, in sicer v kvartalnih obrokih po štirikrat na leto: v štirih „knjigah“. Letnik II. ima v svojem 3. kvartalu — vsega vkup torej „v 7. knjigi“ svoji — l. 1857 tri pole in pol (5, 6, 7, 1/28), na str. 65—122 oddelka „Nauki“ prvi del Klunove študije. Doslej sem videl le ta kos [licejka: 39124], obsezajoč „Uvod“ ter potem še šest poglavij (I.—VI.; in sicer: I. Slovenski narod na svoji zemlji: geografično; II. Slovenci po kronovinah (Kranjci, Štajerci s Korošci in Ogri, Primorci); njih zgodovina, turški boji, itd.; III. Belokranjci, kot posebno poglavje; nato sledé: IV. „svatbeni obredi“ itd.; V. „narodni prazniki“; VI. Slovenska „mitologija“: običaji vsega leta, vseh mesecev in letnih časov — od novoletnih „kolednikov“ do božiča. Na str. 122 spis preneha. O slovstvu ni v tem delu še nobene besede.

²⁾ Prim.: Novice 1864, (list 1., 6./L.); str. 428 (list 52., 28./XII. 1864: „Die slovenische Literatur“ — v ponatisku). In: Simonič I./210.

Bilo je to leta 1864, — ko je bil Levstik že tajnik Matice Slovenske v Ljubljani. Istega leta torej kot je v Riegerjevem „Naučnem Slovniku“ izšla gorenja češka biografija Levstikova, ki jo je njen avtor podpisal s šifro „Lo.“ Nili pa kaj mogoče, da bi bil — kaj v zvezi z njo prof. dr. V. F. Klun, ki je tolikrat dotlej pisal o Levstiku, si vedel dobiti potí celó v Moskvo v rusko znanstveno revijo, ter objavil ravno tistega leta spet študijo o slovenskem slovstvu — na Dunaju, kjer je stalno bival že od l. 1857? Ali je izključeno, da bi si bil morda potí dobil tudi do Prage ter prispeval kaj o Slovincih, kakor v „Kritische Blätter“ nekoč, tista leta tudi v „Slovník Naučný“?

Vsega vkup imamo v Levstikovi ostalini edinole gorenje pismo Klunovo iz l. 1858. In tudi sicer ne vemo, da bi bilo kaj več osebnih stikov med možéma. Vse kaže, da se Levstik l. 1858 drju. Klunu ni približal, da se mu ni odzval ni, ampak molčé odklonil ponujano prijateljstvo. Takó nekako kakor — Valjavec. Osebnost si neznana dotlej, sta si prav takó neznana ostala Levstik in Klun tudi poslej! A zakaj bi ne bil hotel imeti skupne potí z drjem. Klunom — Levstik že o tej dobi? Vprašanje je to zase!

Ali je tlelo morda v Levstiku kaj skrite zamere še iz dobe „Pesmi“, — ko je Levstik nekaj nameraval, da bi se javno uprl zoper znane dogodke, in sicer, ko ni od Bleiweisa upal ničesar, pa — v takratnem Klunovem listu „Laibacher Zeitung“! Ohranilo se nam je poročilo z dné 18. dec. 1854, ki ga je bil iz Olomuca poslal osmošolcu Stritarju v Ljubljano Levstik:

„Pisal sim bil... že drugo pot Bleiweisu, da naj mi blagovoljno piše, kaj i kako se o mojih pesmih godí? Prosil sim ga tudi, poslavši mu plačo, da naj mi Novice za mesec Gruden pošlje, ali ni me imel vrednega odpisati mi.“ —

„Kar moja reč utiče, pismeno sim povprašal Kluna, če bi morda moj odgovor na to prokletó, imé in čast zgrabljivo ravnanje v svoj list vzel! Pisal sim tudi Blazniku, vprašaje ga, koliko časa knjige v dimu iméti misli, rekoč mu, da je velik strašljivec, ker knjigo, ki je dvé cenzuri, pri policiji in pri poglovarji prebila, boječe zapira, kakor hitro kdo kje zalaja!“¹⁾

Ali mu je dr. Klun takrat odgovoril? Fakt je, da Levstikovega ni izšlo nikjer nič v zagovor „Pesmi“, ter posebej tudi v „Laibacher Zeitung“

¹⁾ Carniola III., 1912, str. 160.

ne!¹⁾ Ne bomo se motili, če sodimo, da je dr. Klun Levstika v tisti srčni zadevi njegovi l. 1854 odklonil, — in morda celo molčel Kaj, če je Levstik sedaj poplačal z denarjem enakega kova? ter vrnil morda kar je bil nekoč, ko je iskal pri njem v literarni zadevi pomoči, Klun njemu posodil, sedaj pa Levstik, ko je prišel doktor — sebi iskat literarne prijaznosti?

Ali pa je morda sodil Levstik že takrat, že l. 1858 o drju. Klunu nekako tako kakor l. 1870, ko mu je takoj prvo številko svojega „Pavlihe“ (dné 30. aprila) posvetil z veliko uvodno

¹⁾ Prvi, ki si je (kar vem) pri nas domá sploh upal kaj javnega omeniti o tej aferi našega slovstva, je bil dr. E. H. Costa, in sicer res v „Laibacher Zeitung“, a šele 23. marca l. 1857, — torej ne več za uredništva Klunovega, ampak šele po Klunovem odhodu iz Ljubljane, odkoder je bil odšel l. sept. 1856! (Prim.: Wurzbach, Biogr. Lexikon, Bd. XII./125). V štev. 66, na str. 271 imamo šele 23. III. 1857 (v članku: Die Literatur des österr. Kaiserstaates vom 1. Jänner 1853 bis Ende Dezember 1854 im Allgemeinen, und die Krains insbesondere. Von Dr. Etbin H. Costa. — Dritter Artikel: II. Die krain. Literatur bibliographisch und kritisch nach Fächern geordnet.) pod točko 13., naslednji oprezni, a vendar za tisti čas drzni tekst:

Die schöne Literatur ist repräsentirt durch die Gedichte Levstik's:

Fr. Levstik. „Pesmi.“. (Blasnik 1854.)

denen das eigenthümliche Geschick ward, vom Verleger zurück — und dem Verkehre entzogen zu werden. So kamen sie nur in wenige Hände. Von der einen Seite hart angegriffen und getadelt, lobte man von der andern die frische lebendige Sprache, die leichte Diktion, die Poesie der Bilder.

karikaturu, ki jej je dodal (na 3. strani) še satirično biografijo, — a poslal potem list sam osebno takoj in naravnost drju. Klunu — na ogled! Dr. Klun — je Levstiku številko vrnil ter jej priložil le droben odrezek papirja s tem le zelo vzpodbudnim odgovorom:

Gelesen, und folgt mit Dank zurück. Pränumerire jedoch nicht, — ich bin nicht gefonnen, Skandalſucht und Ausgeburten einer krankhaften Phantastie zu unterstützen.

2. Mai 870.

Dr. Klun.

Toda, dogodila se je ta epizoda šele l. 1870, šele — šest let za Levstikovo biografijo v Riegerjevem „Slovníku“. Vendar pa se zdi ta epizoda iz l. 1870 v Levstikovem življenju nekak sklep nekega neprijetnega razmerja, — zdi kakor nekakov obračun Levstikov z nekim že dolgoletnim nejasnim „prijateljstvom“! Biografija Levstikova iz l. 1864 v Riegerjevem „Slovníku“ pa govori neoporekljivo o nekem prav zaupnem prijatelju iz Levstikove neposredne bližine, ki je poznal in mogel tako dodná poznati edinole iz osebnega občevanja gotove dotlej intimne dogodke Levstikovega življenja, ter pisal potem o Levstiku kot prijatelj o prijatelju z velikim spoštovanjem in z veliko simpatijo, sebe pa označil javnosti ter takrat še živemu Levstiku le s šifro „Lo.“

* * *

Poletje.

Segam z roko — kamor sežem,
samo živo cvetje,
bele rože, sladke nade,
sveto razodetje.

Tiho, tiho solnce čaka,
z ognjem je nebo oblito,
z zlatim ognjem misel moja,
s čistim zlatom v polju žito ...

Po stezici ob pšenici
grem nasproti svoji sreči,
pa ne iščem in ne prosim —
morda že s seboj jo nosim,
morda dá jo vzduh drhteči.

Sreča, radost, božje zdravje —
pijem ga in pijem —
Daj, mladenka, da še tebi
čašico nalijem!

Dva metuljčka — tvoji očki,
biserni draguljci.
Smeš mladosti: v vročem zraku
vabijo kraguljci.

Ciri, čiri
— v žitu se oglašá muren —
ne za dva, za tri, za štiri
sta razkošja si nabrala,
ne za dva — za štiri, štiri!

Ivan Albrecht.

Na ovinkih.

Spisal Ivan Albreht.

I.

V jutranjem miru je spala Ljubljana, vsa zavita v sivkasto meglo, kakor nevestica v šal. Vsepovsod tišina, mehka in vabeča. Hiše majhne, stisnjene in ulice tesne, vendar prijazne, domače.

Od nekod se je oglasil zvon, drugi, tretji. Trepetaje so se srečavali jutranji pozdravi v zraku. Tu, tam so se odprla vrata in starikava ženska je stopila v meglo. Drsajočih korakov je šla po tlaku in je iskala družice. Pozdrav, novice, vprašanja in nekoliko zbadanja — potem pa urno v cerkev z združenimi močmi prosit odpuščanja.

Od Zaloga je prisopihal vlak. Počasi je zavozil na postajo, je parkrat zahropel in je obstal. Potniki iz voz, drugi vanje, kričanje in beganje uslužbencev in nastavljenecv — pa zopet mir. Le pred kolodvorom se je zdramilo po robatem prigovarjanju izvoščkov par konj. Kočije so odrdrale in ljudje so se porazgubili po mestu. Zaspano so odmevali koraki po vijugasti kolodvorski ulici.

Pred pročeljem kolodvora sta ostala dva človeka. Prileten kmet je mrko zrl predse in kraj njega dečko, preveč bled in presuhljat za šestnajsto leto.

„Jaz grem v cerkev,“ je zasekal stari: „Če hočeš, greš lahko z menoj.“

Pri tem je s palico začrtal dve ostri črti v prah, kakor da hoče posebno poudariti, kar je povedal.

Fant ni odgovoril. Mrko je gledal v tla in izraz trpljenja mu je zategnil obraz. Roki je držal prekržani na hrbtu, kakor da je obsojen in privezan.

„Če nočeš, me pa kje počakaj,“ je po kratkem odmoru povzel stari. In ne da bi čakal kake besede, je nadaljeval z mrkim pogledom:

„Jaz ne maram začeti dneva brez molitve. Seve, tebi zdaj ni treba tega. Menihom si pokazal fige, zakaj bi jih še veri ne!? Pa ti bo že odleglo — kakor gotovo sem jaz tvoj oče in ti moj sin — ti bo odleglo!“

Fant je dvignil glavo in je pogledal očeta naravnost v oči. A branil se ni — ne s kretnjo, ne z besedo.

„Le glej me, ker sem star in neumen, kaj ne! Ti si pa moder — še minister boš, tak, ki pometa ceste, ali pa veže piskre.“

Fantovo telo se je skrčilo kakor pod udarcem. Bilo mu je, da bi se zagrizel sam vase in si izpil življenje in kri, da bi izginil.

„Oče —“

Pa se je okrenil in je šel, trdo in odločno. Oče je za hip postal, potem je šel za sinom. Ne da bi izpregovorila besedo, sta stopila v temno frančiškansko cerkev. Nekaj tesnega ga je obšlo, ko je Martin Vrhnjak zagledal ljudi, ki so sedeli po klopeh. S kora so odmevali nekoliko raskavi glasovi redovnikov, ki so molili brevijar. Zda en kor, zdaj drugi — zategnjena, utrudljiva monotonost. Nenadoma utihne vse. Potem se zopet oglasi kakor drhteča prošnja: Antifona. Martin ni mogel razumeti posameznih besed in njih smisla — le tisto čudno čustvo ga je obšlo, ki se človeka polasti vselej, kadar v novih, še nepoznatih razmerah naleti na znano stvar iz najbližje minulosti.

Pri oltarjih se je vrstila maša za mašo. Komaj je eden odšel, je pristopil drugi. Martin je ogledoval vsakega posebej in med tem mu je pohajal čas. V cerkvi že ni bilo skoro nič več starih ženic, kuharic in tistih služkinj, ki iščejo greha vsepovsod in ga bičajo, ker jim preredit pride nasproti. Čisto drugi ljudje so sedeli po klopeh. Gospe v klobukih, z izrazom samozavestnega dostojanstva na obrazih. Tupatam dek-

leta tistih let, ko je težko ločiti bodočo modistinjo od patricijske hčere in to še težje od telegrafistke ali pa pomožne moči kake odvelniške pisarne. Prav pri vratih so ostajali študentje — samo mimogrede so prihajali — na par očenašev. Za srečen izid konference, da ne bi bil vprašan te in te stvari iz fizike, da bi srečno minula še današnja grška ura in podobno. Take prošnje je Martin poznal. Pravkar je tudi on hodil tako. — Leto dni je od tega — pa kakor da je bilo včeraj! Bil je četitošolec, pesnik, politik in častilec vseh deklet, ki jih je rodila njegova bujna domišljija.

Martin Vrhnjak se je nasmehnil ob spominu:

„Leto dni — pa sem star.“

Stopil je tesno k steni v kot, tako da je bil skrit v mraku. Oče je stal pri kropilniku, baš tam, kjer so se ustavljali študentje. Stal je nepremično.

„Bog nebeški — kakor kamen je, pa je vendarle moj oče,“ je razložil Martin z žalostjo. In tako praznoto je začutil v svojem mišljenju, pojmovanju in čustvovanju, da bi od jeze prisolil klofuto vsakomur, kdor bi mu govoril v lepih besedah o lepih stvareh. Kaj je lepo — mu je šinilo skozi misli kakor odsev in odmev dogodkov iz preteklosti — kaj je lepo? Vse, kar nosi blesk na sebi, je laž: Kakor kača je to življenje! Barva je pestra. Toda poljubi lepoto in jo objemi — s poljubom si v objemu srkal smrt! In glej, da bi pogledal lepoto do zadnjega bista — v govoru ti obličita jezik in srce!

Martin Vrhnjak se je stresel. Vsenavskriž so se mu začele utrinjati misli. *Fratres, sobrii estete et vigilate, quia adversarius vester, diabolus, circuit tamquam leo rugiens, quaerens quem devoret!*

Stisnil se je še bolj v kot kakor da bi hotel biti prav čisto sam. Nekje pri oltarju je zapel zvonec. Srebrn glasek je drhte opozarjal kristijane . . . Martinu se je tesnilo srce.

„Laž je vse, laž v umetno vezeni tančici.“

In koj na to:

„Ti si Skala! In na to skalo bom zidal svojo cerkev —“

A še predno se je razpletla trditev do konca, se je vzbudilo zanikavanje. Alfonz Marija Liguori je s patricijskim glasom zašepetal, naj redovnice nimajo psičkov. Velik mož je bil ta človek in tako je sodil!

Vrhnjak je drhtel kakor bilka v vetru. Počasi, brez hotenja in brez upiranja je zdrknil na kolena in je začel moliti. Nemo, brez besed, brez šepetanja — samo oči so molile in srce. Čelo se mu je orosilo in roke, ki so mirno visele ob telesu, so se začele krčiti in dvigati kakor k povzdigovanju.

Takrat je stopilo v cerkev deklet v žalni obleki, majhno, blede, plahih kretenj in plahega koraka. Na rdeče obrobljenih očeh mu je drhtela žalost. Stopilo je tesno pred Vrhnjaka, tako da ga je zaščegetalo njeno krilo po rokah. V tem se je zdramil in se je dvignil. Čutil je vonj njenih las in je zardel v zadregi. A pogled se je vendar usesal v mramornato polt dekletovega vratu.

Tedaj se je okrenil oče. Z jeznim pogledom je ošvrknil sina, je potaknil palec desnice v kropilnik in se je pokrižal. Počasi je potegnil s prstom po čelu navzdol in počez, potem po ustnih in po prsih — vse kakor preračunjeno za vzgled in vzpodbudo. Ko je stopal proti izhodu, je tako ostro uprl oči v sina, kot da ga hoče prebosti. Dekle je začutilo tisti pogled in se je ozrlo. Dve živi vijolici sta z začudenjem pozdravili Martina Vrhnjaka. A on je ugledal obljubljeni dežel. In ko je še opazil rdečico na dekletovem licu, se ga je za trenotek polotilo prešerno razkošje:

„Kako je lepa!“

Oče je s pogledom bodel vanj, dokler ni izginil skozi vrata. In niti z malomarno kretnjo mu ni nakazal, naj gre ž njim.

„Še psa bi poklical s seboj,“ je v topi boli začutil Martin. Vendar je šel za očetom.

Zunaj se je že smejalo življenje v polnem ritmu. Ulice so živele. Kakor da jih je pričaralo solnce, ki je medtem razpodilo meglo, so brzeli ljudje semtertja. Pa vozovi vseh vrst, avtomobili — vse pisano, živo, pestro! Vmes se je rezko oglašal zvonec cestne železnice.

Vrhnjak ni videl ničesar. Samo to je čutil, da je bil nekoč človek in da je zdaj nestvor, v nadlego sebi in vsakomur, kdor ga sreča. In sam ni vedel prav, kdaj je zavil oče v eno tistih beznic v bližini kolodvora, kjer se shajajo vsi branjevci, vagabundi, prosjaki in sleparji, romarji in mešetarji, krošnjari in tatovi in tudi vsi tisti pošteni ljudje obeh spolov, ki se boje parketa in natakarejev v črnem fraku.

Nizka soba je bila polna ljudi, dima, krika in smradu po slabem tobaku in sparjenem pivu.

Debelušna natararica je racala od gosta do gosta in se je z zadovoljno jezo branila grabečih rok.

„Jej sedaj in pij, da ne boš mislil, da ti ne privoščim.“

Kakor v omotici je čul Martin očetov glas. Samostan, cerkev, dekline v žalni obleki in debelušna natararica — vse se je vrtelo in sukalo pred njim. Mrmraje si je naročil nečesa, a ko ga je natararica vprašala še enkrat, ni znal ponoviti želje.

„Zdaj grem domov. Ti se pa spravi v red! Stanovanje si poišči, ukreni s šolo, kar je treba . . . in vse — saj veš! Jaz se ne bom pokoril za tvoje budalosti!“

Beseda za besedo je udarjala kakor kladivo. Martin jih je sprejemal že topo, brez srda. Nato je pospremil očeta do postaje. Tam sta se poslovila kakor dva znanca, ki sta se slučajno sestala za hip, pa je nenadoma obema neprijetno, da sta se ugledala. Vendar se je fantu dozdevalo, da je bil oče zadnji trenotek nekoliko mehkejši in malce skesan. Z napol zadovoljnim nasmeškom se je vrnil v mesto.

Vse popoldne je romal po ulicah, je gledal po izložbah, na vrata in na kandelabre, kje bi bilo zapisano, da kdo ponuja stanovanje za dijaka iz boljše hiše. Tupatam je postal in ponekod je že krenil v vežo. Toda da bi stopil in pozvonil ali potrkal na vrata, za to se ni mogel odločiti. Nekje sta ga odganjala smrad in zatohli mrak, drugod pa svetla snažnost, ki je kraljevala že na stopnicah.

„Kaj mora biti šele v sobah,“ se je vprašal v zavistnem oboževanju srečnih ljudi. In že v tistem vprašanju je spoznal, da on ne spada tja. Kajti zdaj ni ne dijak, ne menih, ampak samo meglak, ki mu je težko naznačiti ime in pot.

V tem je zavil na zverženo cesto sv. Petra. Bilo je že pozno popoldne, a zrak še vedno vroč in prašen, kakor da žehiti v njem poletje in ne september. Tupatam je srečal znar. obraz. Trebušnega mesarja ali peka iz staroznane, cenjene rodbine, ki šteje že novomašnike in profesorje v enem ali drugem kolenu. Majhne, čokate gostilničarke so ga pozdravljale kot starega znanca. Ni se klatil po gostilnah tista štiri leta, ko je stanoval v tem predmestju. Le vsak dan je šel mimo v šolo in stanoval je pri gospodinji, ki je poznala ves Šent-Peter. Zato je bil znan in domač med tistimi ljudmi. Še ponosne hčerke starih meščanov so se včasih rade pogovorile z

njim. In da ni bil tako boječ in tako mlad, bi se mu lahko godilo prav dobro — seve takrat, ko je marljivo hodil v gimnazijo in je vzbujal nado, da postane čez čas delavec v vinogradu Gospodovem.

Med iskanjem in premišljevanjem je prišel do cerkve sv. Petra. Bil je utrujen in tudi glad se je že oglašal — vendar se mu ni zdelo, da bi stopil v gostilno. Bal se je gizdavih natararic in prešernih gostov. Blizu cerkve sta stali dve stojnici, obloženi z zaprašenimi sladkorčki in pecivom. Tja je stopil in si je kupil nekaj od tistih stvari. Potem je krenil v park nasproti cerkve in sam ni vedel, kaj bi. In kakor je bil potr in osamljen, se je domislil doma in tistih časov, ko je prišel v Ljubljano, ko se je pripravljaj za prvo obhajilo. Bože blagi — kakor mora so ga takrat težili grehi — vsi grehi do nežnih enajstih let! Med jokom je pravil pri dolgi spovedi, kako je, šestleten otrok, imel najrajši svojo sestrično skoro istih let. Župnik je pritisnil osivelo glavo prav k mreži in Martin mu je jecljaje razkrival, kako je iskal z očesom in z roko razliko med lastnim in njenim telesom. Pri vsaki besedi je bil živo uverjen, da nima svet podlejšega človeka od njega. In kes ga je žgal, da je čutil rezko bolečino v prsih. Da, takrat — pri brezskrbnih enajstih letih!

Martin Vrhnjak je vstal in se je vrnil v mesto. Tu, tam je srečal preparandko ali licejko, ki je stopicala v popju lahne koketnosti v predmestje. V primerni odaljenosti za njo študent, dva, trije — predrzni in sramežljivi, plahi in nerodni. Čisto koncu ceste je zagledal vabilo z vsebino, kakršne je iskal. „Več v pekariji“ — je stalo na listu. Ojunačil se je in je vstopil. Tedaj sta ga pozdravili tisti dve nemirni vijolici, ki jih je zjutraj videl v cerkvi. V zadregi je obstal in sam ni vedel, ali bi vprašal po stanovanju, ali bi si kupil zemljo. Dekle se je nasmehnilo in je mimogrede pogledalo prodajalko.

„Iščete morda stanovanja,“ je vprašala poslednja. „Tu — gospodična bi vam utegnila povedati natančneje.“

Martin je ves gorel. Zazdelo se mu je, da vse popoldne ni iskal ničesar drugega nego mladenko, ki stoji zdaj pred njim. Komaj je zjecljal par besedi — tako, da ni bilo mogoče razločiti, ali se zahvaljuje za prijaznost, ali se je brani. Dekle ga je povabilo z nasmehom in z lahno kretnjo desnice in Martin je šel z njim iz prodajalne preko dvorišča in po temnih stopnjicah.

„Visoko smo,“ se je opravičevala vodnica — kakor da ji je neprijetno hoditi po temačnih tesninah z mladim moškim — „v tretjem nadstropju.“

Martin je molčal. Še včeraj je bil menih — zdajle pa hodi sam z mlado žensko. Mrak jo ovija in njena obleka šumi. In on ž njo — sam.

Prestrašil se je predrznosti lastnih misli. Kakor da jih hoče odgnati, je parkrat zapovrstjo prisiljeno zakašljajal.

Saj sem vedela, da bo nekoliko previsoko,“ se je nasmejalo dekle, ko sta prišla do vrha. Bilo je nekoliko zasoplo in malce razgreto — ravno toliko, da je zardelo lice v rožnatem dihljaju.

„Prosim,“ je nakazala mladenka po ozkem hodniku, ki je bil videti kakor prilepljen na steno — „zadnja vrata“.

Martin je šel in zdel se je samemu sebi tako ves neroden in neprikladen, da je bil za trenotek jezen nase in na svoj korak in še na dekle, ki se mu morda pritajeno posmehuje za hrbtom. Pred vrati je postal in se nekoliko obotavljal.

„Kar naprej, prosim,“ mu je prigovarjala in mu je odprla.

„Mama, gospod bi rad pogledal sobo.“

Komaj da je izgovorila — je že izginila, in Martin je stal nenadoma sam v nekoliko temni kuhinji. Šele ko se je za silo razgledal, je videl, da stoji pri štedilniku majhna ženska, ki so ji neusmiljena leta pobrala zobe. Hitela je izpraševati, pripovedovati in med tem si je brisala roke.

„Tukaj prosim,“ je odprla vrata. Bela majhna sobica z oknom na dvorišče. Martin je bil zadovoljen.

„Imeli boste mir. Lojzka hodi v šolo — vas ne bo motila. Pepe je včasih malo siten — veste, je tako kos pisatelja, pravi. Pa upam, da se že sporazumeta.“

Martin Vrhnjak je začutil hipoma brezmejno spoštovanje do tega človeka, ki je kos pisatelja. Kakor hitro je bil sam v sobi, je začel brskati okrog, kje bi ugledal sledove pisateljske slave. Na levi strani okna, tik pri mizi, je stala že nekoliko podrta etažera. Par knjig, nekaj papirja, posamezne številke leposlovnih mesečnikov in kopa podlistkov, izrezanih iz raznih dnevnikov — vse je bilo v malomarnem neredu razmetano po njej. Martin je pregledoval in tu in tam je stalo tiskano: Josip Krimek.

„To je Pepe, pisatelj,“ je razsodil in si je zeželel, da bi ga videl. Ali ima tudi take oči kakor —

V kuhinji se je oglasila Lojzka. Martin je čutil, kako ga ščegeče njen glas, in želel si je k njej. Samo od daleč da bi jo smel gledati! A sredi želje je bil strah: Ženska je, rojena za skušnjava in sama živa skušnjava.

Ves poln misli, bojazni in poguma se je spravil v posteljo. Utrujenost ga je zmagala in mehka otožnost.

„Nazaj bi,“ se mu je zaiskrila želja. Vztrepetala je in ugasnila. Z mrzlim smehom se je poslovil od nje. In počasi kakor prijetna opojnost, je objemal spanec misel. Nalahno so se razpredle sanje, jasne in jasnejše in tako žive kakor resnično življenje — — —

II.

Kakor skrivnostna tančica se je razpredel sen. Živo so stopile barve iz megle, osebe in dogodki. Martin Vrhnjak je prišel v samostan. Mrzel vzduh ga objame in oči se mu razširijo od začudenja. S tresočo roko potegne za zvonec in rezek glas zaseka parkrat v tišino.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus,“ pozdravi vratar, in Martinu stopi ž njim skozi porto, onstran življenja, onstran sveta. Svečana bolest ga obhaja — kakor da bi se nekaj tiho podiralo za njegovim hrbtom. Sveta misel trepeče v srcu, spoštljiv pozdrav vsemu: starinskim slikam na hodniku, sanjavim cipresam na dvorišču in še zidovju, tem nemim, hladnim stenam! Vrtar gre počasi, drsajoče. Meniška halja plahuta kakor prestreljena, napol zgrnjena pdrot, križ in jagode rožljajo na velikem molku in pas se opleta, se skriva in se izgublja v gube spokorne halje. To je tam, kjer je doma svetost, onstran življenja in onstran sveta! Vrtar odpre vrata in Martin stopi za njim v obednico. Dolg prostor, obokan in hladen. Okna so visoka in zamrežena. Spredaj in ob straneh stoje dolge mize in za njimi sede redovniki.

„K očetu gvardijanu,“ zašepeče vratar, pokaže z roko na meniha pri prvi mizi in sede na svoje mesto. Martin gre med vpraševanjem vseh oči. Noge se mu tresejo in bojazen ga prevzame, strah pred tujim in neznanim. Med obotavljanjem in z negotovo kretnjo izroči gvardijanu dekret o sprejemu v samostan. Potem čaka, gori od pričakovanja in se ne upa ozreti nikamor. A oče gvardijan se prijazno nasmehne, pozdravi novodošlega brata in mu odkaze mesto. Govori, izprašuje, bodri in Martin je hip za hipom pogum-

nejši. Zdaj že ni več tujec. Velike družine član je in pot svetosti je odprta. Bolj in bolj se razgleda oko, obstane na tem in na onem in sreča nenadoma znanca iz gimnazije.

„Ti tu, Dolinar?“

Znanec se natiho nasmeje:

„Zdaj sem brat Marij. Tam oni nasproti je tudi novinec, oni suhi. To je brat Solan. In kraj njega, na levi je brat Julij. Davi smo bili preoblečeni. Kakšno ime dobiš ti?“ vpraša brat Marij.

„Brat Beda,“ pove polglasno Vrhnjak. Komaj izgovori, se zamegli slika, se zasveti in se razblini. Iz nejasnosti izstopijo štiri bele, gole stene: celica. Večer. Žarki tonečega solnca lijejo skozi okno, podrhtevajo. Brat Beda sedi pri mizi in bere sv. Avgušтина: De civitate Dei! Mladi redovnik bere — sanja za sanjo ga obhaja in ves se topi v razkošnih slutnjah nadzemske radosti. Medtem izgine solnce — mrak objame sobo, tesno in tesneje. Oko zapusti knjigo, zablodi po sobi, obstane na križu, na klečalniku in na biču, ki visi kraj njega. Pokora! drhti srce, misel in razum. Pokora! šepče mehka, poletna noč. Redovnik vstane, odpre okno in zastrmi. Nebo je posuto z zvezdami in zemlja sanja o paradizu. Na vrtu po brajdi pojejo črički. In med petje zadržte zvoki glasovirja — mehka, proseča melodija. Brat Beda se zdrzne. Koncem vrta, onstran zidu stoji hiša. Eno samo okno je razsvetljeno in odprto. Medla luč obliva glasovir in žensko, ki igra. Bela je in razgaljena, in kakor prikazen se odraža njeno telo iz teme. Brat Beda zakoprni — vsaka mišica je napeta; vse samo pričakovanje, želja, strast. Nikjer ni več misli na pokoro — ženska je zakraljevala in njeno žezlo žge kakor ogenj. Brat Beda uživa, širi roke, hoče. Telo hoče, misel, čustvo hoče: Ženska, ženska!

Pa se oglasi za njim:

„Brat Beda — čas je, spat!“

Redovnik se plaho okrene. Pater magister stoji za njim — pogled je kakor meč.

„Če vas mamijo skušnjave, tam —“ pokaže na bič. Glas srši, kakor da pada led v goreče olje —

Pater magister odide, brat Beda zapre okno in ga zastre. In samo noč čuje, kako gori hrepenenje, kako si išče zadoščenja in utehe . . .

Martin Vrhnjak se je stresel in se je predramil. Truden, preplašen od greha, ki ga je zakrivil v snu — in vendar še prevzet spolzke želje po njem — tak je strmel v temo. Kje je? Tako

čudno mehko je ležišče . . . V zmedenosti je našgal svečo in se je streznil.

„Samo v snu so me obiskali bridki dogodki prešlosti,“ se je potolažil z zadovoljstvom. Ali vendar — kako je prišlo vse to in odkod se je priplazila ta sluzasta mrena na njegovo življenje?! Tako lepo si je pred letom slikal življenje v okrilju posvečenega in blagoslovljenega zidovja! Ravno dramil se je tedaj — z brzo naglico je stopalo predenj življenje, ga je objemalo, poljubljalo, stiskalo — moč mu je pilo, izžemalo ga je. Strašni so bili tisti dnevi! Na Krasu, tam, kjer živi v ljudeh moč in zdravje sivega skalovja in njegov skriti ponos — tam je imel dom. Oče, bratje, sestre — vse je živelo tam. Toda — kakor hitro je začel Martin misliti in pojmovati brez predpisov in gledati z lastnimi očmi, se je začutil tujca med svojimi. Brez nepotrebnih besed in brez prerekanja je vstala stena in je zazijal prepad med njim in med tistimi ljudmi, ki so mu bili po krvi najbližji. Samo tuptam je pala beseda, oko se je mestoma srečalo z očesom — in Martina je zazeblo. Saj je gorela ljubezen v tistih ljudeh — oko in beseda sta jo šestokrat izražala. A to je bila samo ljubezen sorodne krvi. Martin pa je hotel vse več in vse več in vse drugače — tako pač, kot hoče mlad človek takrat, ko pogleda s pravim širokim pogledom v svet in misli, da ga je vsega doznal in da ga mora obvladati in vladati po svoje. Čutil je nezmožnost svojega hotenja — zato je tonila vsa sladkost in neznost, ki jo vzbuja misel na dom, v megli in je polagoma umrla. Samo spoštovanje je še čutil do tistih misli, spoštovanje kakor pri spominu na umrlo mater.

Tako je ostal sam v mestu sredi bahatih in sredi beraških ljudi. Gledal je blesk in bedo in ne da bi znal kdaj, se ga je začel lotevati strah. Od dne do dne bolj neokreten, pretirano sramežljiv in mestoma otožen do onemoglosti je živel sam zase. Sanje so ga spremljale — bile so mu razvedrilo in zabava. In tu, tam je opazil s svojim mladim očesom, kako je svet v mraku ves drugačen, kakor se kaže pri belem dnevu, v solnčni luči. Gospodinja njegova je bila debela, nemarna in že v tistih letih, ko je čas za pamet in lasje začno urno in urneje izpadati. Zato je rada molila in zelo mnogo. Njen vrat je bil okrašen z gubančasto golšo — pa vendar je Martin nekoč videl, kako si je v veži hišni gospodar dovolil nečedno besedo in nečedno krettnjo. Star

je bil in hrom — a gospodinja se mu je smejala in se je stisnila k njemu. Martin ja namršil obrvi. Trinajst let mu je bilo takrat in poznal je greh iz pripovedovanja in iz slutenj.

Nekoč je slonel zvečer pri oknu in je mislil na mladenko, ki jo je že dolgo poznal s ceste. Vitka, lepa — taka, da bi jo postavil v oltar in bi gledal k njej in ves svet mu ne bi mogel pred njenim obličjem izvabiti grešne misli. Tedaj ga je zbedel cvileč smeh v uho. Skozi temo sta se motali dve postavi. Pijan narednik in k njemu tesno privrto dekle. Martin je gledal napeto, da so ga začele boleti oči. In kakor nerad, si je končno vendarle potrdil: ona je!

Take stvari so se zarezale vanj, dokler mu niso popolnoma pregnale smeha in vedrosti oči. Bolna žalost je hodila ž njim, moreča in težka kakor breme, ki ga mora človek prenašati za kazen. Želel si je človeka, ki bi se razgovoril ž njim, pa ga ni našel. Vrstniki njegovi so bili po večini še brezskrbni in veseli — brez misli so živeli in brez težkoč, iz dneva v dan in iz smeha v smeh. Martin pa se je skrtil in je začel pisati verze. Kakor so bili ohlapni in medli — on je vendar iskal utehe v njih. Tam se je izpovedoval, se je odkrival, spoznaval. In včasih si je zaželel prav nalahno in naskrivaj, da bi bil pesnik, velik in slaven pesnik. Koliko bi imel povedati in kako bi povedal! Želja je bila tajna in tiha, pa vendar od časa do časa tako živa, da se je razpletla v mogočne sanje, v trenutno resničnost.

V tistih dneh je začel Martin sovražiti šolo. Z zoprnostjo se je učil in le za silo. In če bi takrat odločeval o sebi sam, bi pokazal hrbet šoli in mestu in bi pobegnil. Samo ven v svobodo, kjer ni večnega karanja in osornih pogledov! V polje bi šel, v gozd, v planine — kamorkoli!

Stopnjo za stopnjo se je kopičila nezadovoljnost. Vse, kar ga je obdajalo, se mu je zadelo prazno, dokler se ni začelo končno rušiti tudi v njem samem: Vera se je začela majati. Zdajpazdaj ga je zaskelal dvom in komaj je potihnil, se je oglasil drugi. Iskal je utehe v knjigi — v delu jo je iskal. Korak ga je zavedel v družbo enakih in starejših tovarišev, v nekako skrito društvo, ki naj bi pomagalo članom širiti samoizobrazbo in razgled tam, kjer ga prikrajša in zanemari šola. O narodu in o narodnosti, o politiki in o veri. To dvoje je bilo Martinu naj-

ljubše. Vera —. Ni bilo jasnosti, pa najsi se je misel še tako zaletavala! Bolesno je omahoval zdaj sem, zdaj tja in marsikako noč si je zaman želel spanca na trudne oči. Kadar je govoril, je zanikaval vse, kar bi moralo imeti stik z religijo, v samotni mu je bilo žal izgovorjenih besed. In da bi se utešil, je politiziral vsevprek. Slep je sprejemal nauke in v svojih fantazijah je izvajal reforme na dolgo in široko. Vse je pre naredil in preokrenil.

V tisti razcefranosti misli in pojmov je čul govoriti osmošolca o cerkvi in religiji. Vsa misel je bila smela, zanikujoča, tako da se je Martin sredi govora prestrašil in je zbežal. Naravnost v cerkev je šel in je molil. Do solz so ga takrat razpalila prekipevajoča čustva.

Odslej se je grizlo v njem toliko nasprotij, da ni imel niti minute mirne. Nikjer ni bilo več zdravega odpora — niti v mislih ni bilo svežosti. Zato si je želel miru. Biti in živeti sam, ločen od ljudi in od sveta — to mu je bilo vzor. In domislil se je samostanov in življenja v njih. Kako mora biti lepo tam — brez strasti so tisti ljudje in sam božji mir hodi ž njimi in nebeška sreča! Dannadan je premišljal o tem in vedno bolj si je želel tiste blaženosti. Odtegnil se je polagoma družbi in ko je dovršil nižjo gimnazijo, je vstopil v samostan.

* * *

Solnčni žarki so se poigravali v sobi, ko se je Martin Vrhnjak prebudil. Opravil se je urno in se je napotil proti šoli. Nekam težko mu je bilo in pred gimnazijo je postal. Šel je parkrat gor in dol po tlaku, da bi premislil, kaj in kako naj reče ravnatelju, a nič pametnega mu ni hotelo na misel. Končno se je odločil in je vstopil.

„Hm, tako, tako,“ je zamrmral ravnatelj, ko je Vrhnjak povedal, kako in kaj. „Težko je to in taki ljudje, hm — Ali imate npravnostno spričevalo?“

Martin je pritrdil.

„Tako — no, seve! Izpit morate delati, če hočete v peti razred. Drugače vas ne morem sprejeti. In pa — to vam moram povedati: katoliški ljudje so res ljudje! Brezverstva pa ne ljubim na svojem zavodu. Torej če hočete pod temi pogoji — jutri lahko pridete k izpitu.“

Gospod ravnatelj se je smehljaj z vso hladno in zoprno uljudnostjo izkušenelega moža. Vrhnjaku se je tesnilo srce.

„V kletki sem, v past me hoče spraviti,“ je pomislil in kri mu je silila v glavo. „Ne morem k izpitu, gospod direktor,“ je izjavil, da se reši. „Leto dni se nisem pečal s šolskimi predmeti.“

„Potem pa obžalujem. Morate pač nazaj v četrto.“

A Vrhnjak ni hotel. Ko je stal zopet na na cesti, se mu je zdelo, da se mu smeje in da ga zaničuje ves svet.

„Tako se me bodo otresali ti spodobni gospodje. — Ne, saj vendar nismo še tako daleč!“

Zavil je na drug zavod.

„Tam sem čisto tuj. Mogoče bo tam več sreče,“ se je smejal s trpkim cinizmom. A ko je stal zopet pred gimnazijo, mu je bilo še tesneje.

„Ravno tako me odslovi, kakor me je oni.“

In ves nestrpen in nemiren je šel po stopnicah v prvo nadstropje. A ko je stal v pisarni, se je nenadoma obvladal. Nič več ni mislil na svoj položaj — le z zadovoljstvom je gledal ravnatelja in je kratko povedal, kaj želi.

„Za sedaj, žal, ni mogoče —“

„Aha — kakor da bi se naučil od onega,“ je naglo presodil Vrhnjak.

„Jako obžalujem, a trenutno vas res ne morem sprejeti. Pač pa ob semestru. Oglasiti se morate tja enkrat po Božiču. Med tem študirajte privatno, kot eksternist.“

„No, ta je že drugačen,“ je spoznal Martin in se je zahvalil.

Kakor da se mu je odvalil težak kamen od srca, tako mu je bilo. Zdaj pride med druge tovariše, pred druge profesorje — še vse bo dobro.

Po cerkvah je zazvonilo poldne — tu, tam je zatulila sirena. In iz šol, iz uradov, iz tovaren — od vsepovsod so hiteli ljudje in so begali po ulicah. Martina je nekoliko motila ta naglica. Čisto se je je bil odvadil v prešlem letu. Vendar je gledal veselo, skoro razigrano v pisano vrvenje. Lepo ali nelepo — v val, v življenje! S smehom ali z jokom, križ čez minulo in pokoj onemoglosti — trenutku srce in bodočnosti oko! Saj ni res, da si star, dečko! Otrok si, vosek, ki se uda vsakemu pritisku. Neprijetni so bili odrazi zadnjih dni — blagor ti, da si občutil zoprnost! V tem imaš potrdilo, da si mlad, zdrav in mlad!

Vesel je bil lastnega bodrenja in trdno je zaupal vase. Tisoč načrtov mu je rojilo po glavi in tisočero solnčnih sanj. — Pri pošti je postal.

Z zadovoljnostjo je motril ljudi, vsakega posebej in vse skupaj, brez izbiranja in brez razločka. Ti srečni ljudje! Nič ne vedo, kaj je laž in kaj je hinavstvo, tisto sluzasto zakrivanje samega sebe.

Mimo je prišla visoka dama, lepa in mlada. Martinov pogled je za hip obvisel na njej in ona se je mimogrede ozrla nanj. Spreletelo ga je kakor električen tok. Ves je zagorel in oči so se mu orosile. Sram ga je bilo, da je skoro odbežal.

„Nič ni z mojo mladostjo“ — je pomislil — „preveč je greha na meni.“

Pred izložbenim oknom velike knjigarne je postal. Tam je ugledal sliko. Prosojne, mehke, skoro prozorne barve so odražale deklinški portret, kjer je bil docela izveden samo obraz in vrat. Grudi, bolj nadahnjene kakor slikane, so bile skrite pod sivo-belo tančico. Ves izraz je bil nekaj zaupno plahega, z lahnim svitanjem otroškega smehljaja.

Vrhnjak je vztrepetal. Do bolečin ga je prevzela želja po tistih mehkih dneh, ko je bil sam tako otroško srečen. Nikjer sence, nikjer ostre poteze v obrazu, ki bi spominjala na valovanje kipeče skrbi in na dvome, rojene v strasti in nezaupnosti.

Tedaj je začutil, da stoji kraj njega ženska. Postalo mu je neprijetno in okrenil se je, da bi odšel. Samo slučajno se je srečalo njegovo oko s pogledom mladega dekleta, pa je vzkipel. V očeh ga je zaskelilo in pogled se mu je zameglil.

„Kakšen sem,“ je pomislil v jezi in zadregi — „vsepovsod se me še drži menih.“

Mučno mu je bilo in ni se mogel otresti občutka, da hodi venomer nekdo kraj njega in razlaga v jedrih besedah vseprek njegove skrite grehe, znane samo belim stenam samotne celice. Glava mu je klonila nizko in nižje in bil je sam pred seboj kakor obsojenec in zločinec. Tupatam ga je ošinilo zvedavo oko, a Martin ni videl ničesar. Šele ko je prišel do stanovanja, ga je predramil droben glas:

„Kam pa tako zamišljeni, gospod Vrhnjak?“

Lojzka se je smehljala tako, da je Martin pozabil na greh in na žalost. Vesele in prešerne misli so zavalovile v njem kakor prekipevajoče pesmi. A izraza ni bilo zanje. Zato je stopil molče za dekletom. Govorila je le živa rdečica na obrazu in drhteča negotovost v kretnjah in v koraku.

(Konec prihodnjič.)

Listek.

Iz dijaških let Levstikovih. (Dalje.) In kam ter v katero izmed teh 4 let tičejo „Pervi časi“ — kot „tretja naloga“? To je zdaj tista končna težava! A preden poizkušamo tej bolj do živega, vzemimo si pred-se prej še ono drugo, uvodoma omenjeno Levstikovo „nalogo“ v verzih, ki šteje tri, vse tri doslej povsem neznane proizvode Levstikove.

F. Levstik

Vilni kralj.

Vzemite blagovano te vrstice
Iz mladix pax rojene so cvetlice!

Kdo jaha skoz veter in noč tamnó?
Je oče in žnjim je dete mladó.
On dečika dobro v naročji derži,
In grevši ga k svojimu sercu tiščí.

Kaj skrivaš ličice plašno moj sin?
Ne vidiš moj oče kralja tmín,
Ki krono na glavi in rép imá?
Moj sin to je progá nočnih meglá.

„Oj detice drago, pojdi zmanój,
Igrati nektero igro čem s tabój,
Pri vodah cvetejo rože mladé,
In matx obleke ima moja lepé.“

Oh oče, oh oče, ne čuješ tí
Kaj kralj na tihim mi govóri?
Oj bodi pokojno dete mladó,
Le vetrič šumljá čez listje suhó.

„Oh dete ako se z mano podás
Pri meni postrežbo nježno imás.
Pri luni plešejo hčere mojé,
Tx spevale bodo pesmi sladké.“

Moj oče, moj oče! ne vidiš tam,
Kak vile verte se ko mračni plam? ||
Moj sin, moj sin jaz vidim zarés
Kak v luni bleščí se beka tam čéz.

„Te ljubim, me ganil je tvoj obraz,
Ak nisi pri volji vzél te bom jáz“;
Oh oče, oh oče zdaj me derži,
Me sabo siloma vzeti željí.

Očeta je groza, skoz noč tamnó
Berž jezdi, v naročji dete solznó;
In komaj dosegel domovja je krog
V naročji je mertev bil otrdk.

Грабци.

Грабци рјуј љубь как весло
Прост скак-ам по вејицъ,
Тí жив-ење своје цѣло
Нѣсь skusil britkix dni!

Мѣта менъ в мoli glávo
Pusta bloja Algebré,¹⁾
Gledam v zpiés števílk kárvavo;
V bučo tardo nъч ne gre. ||

Решетъ.

(Sonet)

Po strugъ se prot morji smrtъ vije
Med tьмъет, roжатъ жив-ења tька,
Ne vstavъ jѣs, ne vstavъ aid нѣ tька,
Ne vadъжъ je róла hrotije.

Poxlevno adé in adé gromъче bije
In kar-ла кар-ло жене, da se stька
Vsa v morje britko, in rotъm чlovька
Ko pride čas, smrtvámъkъ pьrt pokrije.

Kar je rojenъga in krila vьm-ле
Kar adé svьчáva grěje solnъca sladka,
Gomíla v se bo vьgrenila xladna.

Kar vsako nam trenutje kraде, jem-ле
Жив-ења час, zmir krajm' je doba kratka
Le pimo da odbije ura sadna. ||

Prva, najočitnejša, ker konkretno na vnanje izražena, ter pri tem zelo značilna posebnost je v tej slovenski, za šolo določeni „domači vaji“ Levstikovi gotovoda — metelčica. Metelčica, ki je o Levstikovi šolski dobi — že očitien anahronizem!

Levstik je bil namreč l. 1843/44, kakor nam priča ohranjeno šolsko izpričevalo, v III. normalki, ki jo je dokončal (kakor kaže datum izpričevala): Забавъ ден 29. Јулъ 1844.²⁾

¹⁾ Prvotno je bilo pisano: Olgebré; ali slučajno po pomoti? ali namenoma? Popravil pa je Levstik O v resnejši A.

²⁾ V Ljubljanskih normalkah sem zasledil Levstika prvič v šolskem letu 1842/43, in sicer v II. razredu. Vir „Classification der Schüler an der k. k. Musterhauptschule zu Laibach“ ga prvič izkazuje koncem šolskega leta 1842/43, in potem drugič še naslednjega leta 1843/44, in sicer takó-le: za šol. l. 1842/43 (na str. 6) med odličnjaki na šestem mestu, kot sošolca sinu drja. Crobatha Evghenu: Zweite Schul - Classe. IItes Lehrzimmer. Зауѣлик Франъ von Заѣлѣхъ.

Naslednjega leta, „jeseni leta 1844“ je Levstik (po Levčevi biografiji¹⁾) „stopil v I. razred ljubljanske gimnazije; toda takoj prvi mesec se ga loti takó huda vročinska bolezen, da je moral izostati iz šole ter vse leto prebiti doma.“ Gimnazijsko izvestje, „Juventus caesaro-regii gymnasiae academici Labacensis e moribus et progressu in litteris censa exeunte anno scholastico MDCCCXLV“, ga zatorej res nima tega leta še med prvošolci.

Ampak prvič šele „Juventus“ naslednjega šolskega leta, in res — na str. 19 — „In I. grammaticae classe In Sectione I.“, — kot tretjega premianta.

Gimnazijo svojo je v Ljubljani torej Levstik študiral takó-le:

„Grammatikalni razredi“ (po starem redu):

In I. grammaticae classe: 1. X. 1845 do konca julija 1846; III. p.;

In II. grammaticae classe: 1. X. 1846 do konca julija 1847; I. p.; Al.

In III. grammaticae classe: 4. X. 1847 do konca julija 1848; I. p.; Al.

In IV. grammaticae classe: 4. XI. 1848 do konca julija 1849; I. p.; Al.²⁾

„Ober-Gymnasium“ (po novem redu):

Fünfte Classe: 8. X. 1848 — 31. VII. 1850; Al.

Sechste Clas.: 3. X. 1850 — 31. VII. 1851; —

Siebente Cl.: 20. IX. 1851 — 31. VII. 1852; —

Achte Classe: 20. IX. 1852 — 30. VII. 1853. —³⁾

Anahronizem je bila metelčica že davno torej za teli let Levstikovega gimnazijskega šolanja v našem slovstvu in pa tudi posebej še v šolah naših; metelčica, ki jo je bil Čop potolkel do tal že l. 1833 ter jo je potem oblast z odlokom dvorne komisije ddo. 6. XI. 1833 prepovedala na vsem Kranjskem za uporabo po šolah.⁴⁾ Odkod torej, da se nam tu spet pojavi — med šolskimi stenami?

Imamo v svoji javnosti epizodo o metelčici — iz l. 1848, ki tiče, da si jo tu omenimo!

Marčni manifest cesarjev z dnó 15. III. je dosegel „Novice“ tistega leta v njih 12. listu, ki je izšel z rdečim veseljem na svoji prvi strani svečano obrobljen 22. marca 1848 v slovenski svet. Bleiweisov uvodni članek pripoveduje na splošno o vsebini manifesta, — brez posebne direktive za Slovence.

A takoj v naslednjem 13. listu pa je Matija Majer (29. III.) segel Bleiweisu odločno pod rame ter mu prinesel slovenski program, pokazal konkretno zév ter podal kon-

za šol. l. 1843/44 (na str. 4) pa že med premianta na četrtem mestu: Dritte Schul-Class. Ites Lehrzimmer $\Sigma\mu\tau\iota\kappa$ $\Sigma\rho\alpha\upsilon\sigma$ $\beta\omicron\upsilon\kappa$ $\Sigma\alpha\iota\delta\iota\tau\eta\delta$.

Iz tega bi torej sledilo, da je prišel Levstik od doma v Ljubljano v II. razred normalk, že z jeseni 1842; ter dokončal potem tretji razred, in s tem svoje normalke l. 1844.

¹⁾ Levstikovi Zbr. spisi V., str. 314.

²⁾ Vir: Laib.-Ztg. 1845—1848, Uradni oglasi „Schulenanfang.“ (Označba: III. p. — itd. pomeni III. premijant, itd.; Al. = Alojzijevišče.

³⁾ Viri: a) Levstikova izpričevala za peto in šesto šolo; b) Programm des Laib. Gymnasiums 1850—1854. (Levstik je v peti izgubil odliko ter moral konec leta iz Alojzijevišča.)

⁴⁾ Prim.: Steska V., Metelčica v šoli. (Izvestja muz. društva XV., 1905, str. 1—38; odnosno posebej str. 37).

kreten predlog: „v šole in v kanclije vpeljati naš slovenski jezik!“¹⁾ In Bleiweis ter Novičarji so se v svoji prvi temi kar na mah zavedeli neke, glej čudo! — odprte poti pred sabo in pa zeló hvaležnega predmeta za polemike in krik. Določil jim je Majer smer in pa vso dalekosežnost stremljenja z gorenjim svojim člankom, stremljenja, ki se je izražalo v kriku in pravdanju ter silnih nasvetih, a rodilo nazadnje dve jasni preporni točki: gledé šolstva kot vrh — zahtevo o slovenskem vseučilišču, gledé „kancelij“ pa — zahtevo o „zedinjeni Sloveniji“, da bi se v njej lahko potem poslovénili vsa uprava, vsi — uradi!

„Slovenščina v šolah“ pa je postala seveda posebno vprašanje tudi šolskega oblastva ter povzročila nekaj posvetovanj, sej in glasovanj posebej v Ljubljani: na ljubljanski „visoki šoli“ in pa záse na gimnaziji.

Pričela je „visoka šola“, — t.zvani „licej“. Dné 2. maja 1848 so po iniciativi direktorata ranocelniške „fakultete“ ljubljanske vložili ranocelniki in pa „služatelji“ obeh filozofskih letnikov (dandanes sta sedma in osma šola gimnazije nekakovi njih nadomestniki!) — prošnjo pri profesorskem kolegiju „liceja“ ljubljanskega, naj bi se zavzel za ustanovitev vseučilišča v Ljubljani.²⁾ In že v četrtek 4. maja tistega l. so se sešli rektor, direktorji vseh treh fakultet (teološke, medicinske ter filozofske), in pa vsi „visokošolski“ profesorji — v e s ljubljanski „licej“ potemtakem — na posvetovanje o tej prošnji; sklenili so, da poprosi profesorski kolegij „liceja“ deželni odbor (po takratnem imenovan „deželni stanovi“) in pa magistrat za podporo v zadevi univerze, — kar je takoj v naslednji konferenci, teden dni kesneje dné 11. maja, udeležil rektor dr. Sporer v dolgem dopisu, ki nosi klavzulo: „Aus der Sitzung des k. k. Lyceal Rectorats Laibach am 11. Mai 1848.“ Poleg tega pa so sestavili profesorji liceja še slovensko spomenico, podpisali jo vsi ter jo objavili v „Novicah“ 1848, št. 91.³⁾

Nam pa se je ustaviti pri seji „visoke šole“ ljubljanske z dné tistega četrta 4. maja 1848.

Ker ves licej, vse osobje visokih šol ljubljanskih, sta bila tudi prof. Fr. Metelko in pa prof. dr. J. Bleiweis pri tej seji. In tudi prof. Jurij Pavšek.

V posvetovanje je prišla tudi slovenščina, in sicer za takrat — le slovenščina na ljubljanskem liceju. In v debato je prišla seveda, prav po slovensko nekaj malenkostnega o važni uri, — č r k a! Pavšek je glasoval e d i n i — za bohoričico, vsi drugi za obveljavljeni „novi“ črkopis (gajico); a — Metelko?

Bleiweis, ki je bil priča, objavlja v Novicah (št. 20) poročilo o tej seji z dné 4. maja 1848 ter slavi Metelka, da bo podvojil svoj tečaj ter da bo poučeval slovenščino poslej v dveh kurzijah. A pri tem pa objavljajo „Novice“, edini vir, tudi še tisto epizodo, kako sta se prišla Bleiweis in Metelko v seji — zaradi črke, ali kakor bi rekel Prešeren: zaradi „oslovske sence“; epizodo, ki pa nas tu zanima od neke druge strani.

¹⁾ Novice 1848, 29./III., str. 50: Matija Majer, Slava Bogu in višavah in na zemlji mir ljudém dobrega srca! (Ta članek je izvor in impulz vsemu, kar se poslej godilo pri nas okoli Novic tisto leto.)

²⁾ Polec-Senekovič, Vseučiliški zbornik: str. 22; Novice 1848, str. 84 in 91.

³⁾ Polec-Senekovič, l. c. str. 23/25 & 25/27; Laib.-Ztg. 1848, Nr. 58: str. 364; Novice 1848, št. 91.

„Novice“ pripovedujejo dné 27. maja 1848:

„Gosp. Fr. Metelko, ces. učenik slovenskiga jezikoslovstva, so zboru oznanili, de hočejo svoje učeništvo slovenskiga jezika razširiti in — po izgledu talijanskiga — v dveh tečajih dokončati. Drugi tečaj bo obsegel posebno praktiške vaje v mnogoverstnim slovenskim pisanji. —¹⁾

Z veseljem je zaslišal zbor hvale vredni namén učniga gosp. profesorja — in Dr. Bleiweis je v imenu novo izbujene slovensine gosp. Metelkota očitno in serčno prosil, naj bi gosp. profesor opustil svoj pravopis in se brez odlašanja poprijeli našiga sedanjiga pravopisa, kateri — akoravno tudi ni brez pomanjkljivosti — ima vender to *prednost* za se, de je bolj občinski. Dobro sicer vémo, de ima tudi naš sedanjí pravopis še nekatere protivnike — pa ktera reč na svetu nima protivnikov? Še katoljška véra ni brez njih!

Mi nobenimu ne branimo, de naj za-se piše, kakor koli hoče — od očitniga učenika pa pričakujemo, de se v sedanjih časih saj ne zoperstavlja občinskim vošilam. Upati gré tedej, de gosp. Metelko bojo prijazno spolnili želje novo izbujene slovensine! Še enkrat prosimo.*

Tako so torej pričele „Novice“ s tisto staro zadevo, — brez podpisa; a videti je jasno, da nastopa tu urednik dr. Bleiweis sam.

Ni pa ostalo pri edinole teh besedah; k članku se je pritrjevalno oglasil mesec dni kesneje v „Novicah“ dné 28. julija — Miha Ambrož, kesnejši poslanec:

„V 24. listu Novic je bilo svetovano, kako de bi se naš jezik v šole vpeljal, — to je bilo vse práv.²⁾ Jez pa še tole pristavim, de naj bi, ker nam bo zdej več slovnic potreba, gosp. Metelko popravili svojo sicer slavno gramatiko, de bi bila nekoliko krajši in v sedanjim pravopisu pisana, kakor so gosp. Murko v drugim natisu tudi s svojo hvale vredno gramatiko storili. Čerke, ktére gosp. Metelko terdijo, so — naj nam resnice ne zamerijo — tako neprijetne, de jih nikakor ne moremo vabilo slovenskiga jezika spoznati. Nočemo jim odréči, de imajo kake posamešne prednosti, za občni slovenski jezik pa niso.

Res je, de ne rabimo imenovanih čerk v Novicah in v drugih spiskih, pa tudi to ni práv, de učijo v šoli tak pravopis,³⁾ ki je v občinstvu že zdavnaj overžen. Zakaj bi visoka učenost tega častitljivega gospoda učenika ne hotla potrebam sedanjiga časa se ukloniti? Rodovitno séme, ktériga bi sejali v prid domovine, bi potem obilni sad rodilo. Kolikanj zdaj obžalujemo, de se to ni že davnej storilo! Kaj pomaga kramarju blagó, če ga prodati ne more? Čimu je visoka učenost, ako se med ljudstvo ne razširi? —*
A m b r o ž.

¹⁾ Pieteršnik („Slovenščina na ljublj. liceju“: Program ljublj. gimnazije, l. 1887) poroča iz aktov res o Metelku: „L. 1849. bil je poleg navadnega tečaja ustanovljen še drugi višji tečaj, v katerem je Metelko tudi staroslovensčino učil.“ (str. 5). — In: Programm des Obergymn. Laibach 1861, str. 35 (nekrolog Metelkov) pravi: „(Er hielt öffentliche unentgeltliche Vorlesungen über das Altslavische in den Jahren 1849, 1851 und 1854.“

²⁾ Ambrož se oslanja tu ob članek: P. Hicinger, Kakó in koliko bi bil slovenski jezik precej v šole in kancelije vpeljati? — ki sicer o črkah nima ni besedice.

³⁾ Podčrtal jaz.

In Metelko? Odzval se je takoj v listih 28 in 29, kjer je s polnim podpisom objavil „Odgovor“ dné 12. in 19. julija, — ter s tem, prav brez vse potrebe izzvan iz svojega dolgega molka, spet po dolgih letih osrečil mladi svet s svojo staro trdovratno kramo!¹⁾

In kaj je odgovoril Metelko? „Odgovor“ pričinja z označujočim uvodom tako-le:

„Ko ste me v Novicah opominjali, de bi svoj pravopis zapustil in Vašiga v slovoslovje vpeljal, je treba, de me kdo svojoglavnosti ne obdolži, tudi očitno odgovoriti in povedati, **de bi to ne bilo prav, in zakaj de ne.**“²⁾ Vém, de dobro mislite in želite, de bi bilo Slovincam z edinostjo v pisanji pomagano; tudi jez to serčno želim; ali tega mi ne bote odrekli, de tako reč, ki ima velike nasledke, je treba od vsih strani pogledati in potem soditi, kaj je storiti, de bo prav. Pa porečete: „edinost slabim stvarém moč daje, — edinosti nam je treba“. Res je, de edinost veliko veljá, pa je tudi gotovo, de se kesá, kdor samo edinost gleda in svojo boljši reč za slabji zaménja; boljši je ločitev kot zgubitev.

Ali bi bilo s tem komu kaj pomagano, ko bi se Vaš pravopis v slovoslovje vpeljal?*

In nató sledé sedaj njegovi razlogi — pro domo, ki jih pa ne morem tu ponatiskovati dobesedno. Opozorim naj tu le mimogredé nanje. Isti so, prav isti kakor l. 1833 zoper Čopa, le da tu v slovenski besedi, ko so bili tam v nemški. Novih podvoglánikov ni, — kar nam priča, kakó si novih argumentov niso „pro re“ v dolgi dobi petnajstnih let v vsej svoji zagrizeni trmoglavosti mogli izmisliti ne Metelko ne njegova šola, nam v dokaz: da jih — res ni bilo! Le to so nam spet prinesli, kar jim je bil že vse pobíl — Čop.

Bleiweis pa si je izračunil ter se odločil, da si izvazuje temeljito neustrašeno zmago iz dane ter ugodno izzvané prilike! Zato je takoj napovedal — boj, in sicer pod uredniško črto v samem že „Odgovoru“ Metelkovem, na str. 124 „Novic“ v tej-le svoji opombi:

„Brez de bi se hotli v kak abecedin prepír zariniti, bomo drugo pot, častiti gospod profesor! Vaš odgovor le ob kratkim pregledali: ali so Vaši dokazi veljavni ali ne. In s tem bomo dokončali to reč. Vredništvo.“

In res je že v listih 31 in 32, dné 2. in 9. avg. 1848 dr. Bleiweis trdó vdaril, sam, s podpisom svojim, s približno istimi ugovori kakor Čop nekoč, le dosti bolj poljudno, — brez vsega učenjaštva. Ne tako kakor učeni Čop le za učene posamnike, ampak — Bleiweis bolj za množico, za — maso! Ta naj odloča in odloči. Vsled tega momenta je bil Bleiweis tu spet enkrat popolnoma na svojem polju, — ves v svoji moči! K Čopovim ugovorom pa je dodal le en argument še: tistega, ki mu ga je dal na roko od Čopovih časov navzgor — razvoj, dala torej zgodovina, in ki ga je kot glavnega postavil Bleiweis takoj na pričetek, za uvod svojemu članku („V rečéh slovenskiga pravopisa“) — v teh-le besedah, na str. 133 „Novic“:

¹⁾ Primerjaj tu, kar poroča tri leta prej, dné 13. junija 1845 Bleiweis Veselu-Koseskemu v Trst o Metelkovem molku in o zmagovanju gajice: „Metelko opponirt nicht offen gegen die illyrische [sc. Orthographie] — er ist apatisch und geht fleißig spazieren. ... Potočnik ist ein obstinater Alterthümler, eigentlich Metelkianer. Doch das thut eben nicht viel. Stanig und Vertovec sind auf unserer Seite. Die Theologen mit wenigen Ausnahmen fast ganz.“ (Zbor. M. Slov. XI, 1909, str. 247).

²⁾ Podčrtal sem te besede sam.

„Na večkrat ponovljeno prošnjo, de bi gosp. profesor Metelko v prid slovenšine opustili svoj pravopis, so si v 28. in 29. listu prizadeli prednosti svojega pravopisa memo našiga dokazati, ter so rekli, de pri svojim ostanejo, dokler boljga ni.

De častitemu gosp. profesorju Njih pravopis nar bolj dopade, Jim rādi verjamemo, — pa v taki reči ne veljā to, kar meni in mojim prijatlam dopade, ampak to, česar občinstvo razsodi. V pravopisu pa je občinstvo postavedajvni vladār, kterimu se mora pisavec vклонiti, ako hoče, de bo ljudstvo bralo, kar on piše.*

In sam da je v „Novice“ vsprejel gajico šele, ko je spoznal, da je to želja — vseobča.

„V létu 1843 so jéle „Novice“ po malim novi pravopis pisati, ki so se dolgo branfle Bohorčici slovo dati, dokler jih niso od vsih strani Slovenskiga naznanovane vošila pisavcov premagale, kterim so se pa potem rade udale, ko so spoznale, de so vošila občinske. Gospodje R. M. in J., ki so Novicam koj v pervim začetku prijazni pomočniki bili, bojo poterdili, de se v vpeljani noviga pravopisa nismo prehiteli.“ —¹⁾

Prvi akt vse epizode je bil z Bleiweisovo besedo pri kraju. Slovenske pravde je bilo v „Novicah“ konec. A — le v „Novicah“. Sledil pa je še en akt, drugi in zadnji akt te pravde, toda — v nemški besedi, in sicer v novo-nastalem listu „Politisches Blatt“, ki je pričel izhajati julija m. 1848 „als Extra-Beilage zur Laibacher Zeitung“.²⁾

Nastopil je namreč tu zdaj — Bleiweis z maso za sabo! Oglasilo se je novo „Slovensko društvo“, ki je v nemškem prevodu ponatisnilo dné 27. avg. 1848 svojega predsednika Bleiweisa slovenski epilog (iz „Novic“ štev. 31 in 32) ter napravilo iz njega tu zdaj prolog novi bitki, z naslovom: „Welche slovenische Orthographie ist in Zukunft in Amt und Schule einzuführen?“ — a s podpisom: „Vom slovenischen Vereine in Laibach am 5. August 1848.“

In glej ga! ali se ti ne oglasi spet nekdo, da poskrbi za žalost in veselje! Anno Domini 1848!

Mesec dni približno za člankom „Slovenskega društva“ je prinesel „Politisches Blatt“ velik in ogorčen — koliko temperamenta za nič! — in zeló trmast ugovor: „Noch ein Wort über die neue slovenische Orthographie.“ Izšel je ta ugovor v dveh številkah lista: prvi del dné 14. sept. (v No. 9), drugi del 21. sept. (v No. 10), — s tem le podpisom na koncu:

St. Ganjian, am 31. August 1848.

S a l o k a r, Pfarrer.

Znani Metelkovec torej izza dni Čopove afere: stara korenina, ter nikak nov pristaš ne potemtakem. In izdal je svojo apologijo še v posebnem ponatisku, na svoje stroške med slovenski svet.³⁾

¹⁾ Prim. tu: Letopis Mat. Slov. 1875/str. 154, kjer dr. Bleiweis pa o Prešernu: „Jaz, ki sem mnogokrat občil z ranjcem Prešernom, morem zagotoviti, da se je Prešern jako teško ločil od bohoričice, in da le nerad je se lotil gajice...“ — In na str. 179 pa že: „Bohoričica“ je kraljevala tako onipotentno, da silno nerad se je Prešern ločil od nje in se gajice poprijel še le potem, ko je videl, da ves upor nič ne pomaga in je že leta 1846 „Novicam“ obveljalo vpeljati gajico.*

²⁾ Izhajala je ta priloga od dné 20. julija 1848 nazvgor približno vsak četrtrek, ter doživela 23 številk.

³⁾ Licejska knjižnica v Lj: 23757.

Pa je zopet posegel Bleiweis v polemiko, v istem listu, v dveh številkah zaporedoma (No. 12 & No. 13), dné 5. in 19. oktobra, z odgovorom:

Zur Beurtheilung des Artikels: „Noch ein Wort über die neue slovenische Orthographie,“ in Nr. 9 und 10 des „Polit. Blattes.“ Von Dr. Bleiweis.

Takoj uvodoma je tu dodatno označil svoje stališče kot politično; znanstveno „teoretično“ da je vprašanje o metelčici rešil že — nekdo drugi.

„Ich habe mich zur Begründung meiner Behauptung, daß die neue slovenische Orthographie durchaus in Schule und Amt einzuführen sey, aller Beweisführung vom Standpunkte der Theorie aus absichtlich enthalten, weil Worte doch nur — Worte bleiben, die jede Partei für sich spricht und die eben dadurch den Verdacht von Parteilichkeit auf den Defensor wälzen können.

Was der verehrte Vertheidiger der Metelčica in Nr. 9 und 10 zu Gunsten seines Thema's geschrieben hat, das alles haben wir schon in dem bekannten ABC-Kriege anno 1833 gelesen, in welchem weiland Čop einen so glänzenden Sieg über alle Verfechter der Metelčica davon getragen hat, daß sie von jener Zeit aufhörte — zu seyn! Sollen wir jenen ABC-Kampf wieder anfangen? — jetzt, wo wir alle vollauf zu thun haben sollten, um gute slovenische Bücher aller Art an's Tageslicht zu fördern, die uns so Noth thun? Welcher wahre Vaterlandsfreund sollte jetzt da mit die kostbare Zeit vergeuden?“

In tudi tu ponovi Bleiweis spet še kot odločilno dejstvo — tisti zgodovinski fakt, da je gajica tistega dné že v vseobči rabi pri nas, na Primorskem pa uradno zaukazana tudi že — v šolah. Odločili da so torej vprašanje že pisatelji sami in pa šola! In to veljaj in odločaj poslej! Posebej, ko je sam Kopitar, bivši sotrudnik ob metelčici in za metelčico, pisal l. 1843 — torej 10 let za ABC-edno vojsko: da je „selbst die Orthographie Dajnko's erträglicher, als die Metelko's“. Sklep:

„Mit dem 15. März ist auf der Welt Manches anders geworden — mit der Constitution ist uns die Lehr-, aber auch die Lernfreiheit gegeben worden; daher es nun im Interesse eines jeden Lehrers liegen wird, zwar nicht ein Slave der öffentlichen Stimme zu seyn, jedoch das Beachtenswerthe derselben gehörig zu würdigen.“

Tako Bleiweis — l. 1848. In ta nemški članek njegov je res poslednji v naši javnosti o pokojni metelčici, ko jo je Bleiweis jasno označil kot — anahronizem.

Vsa epizoda, ki je zavzela v našem tisku dobo od 17. maja do 19. oktobra l. 1848, ima literarno-historično potemtakem naslednje lice:

Uvod:

17. V. 1848. Novice: „Zbor ljublj. učencikov zaštran šolskih rečl.“ (Poročilo o profesorski seji ljublj. liceja).

Polemika v „Novicah“:

28. VI. (list 26): Miha Ambrož, Kakó bi se naš jézik v šole in v kancelije vpeljal?

12. (19.) VII. (l. 28/29): Fr. Metelko, Odgovor.

2. (9.) VIII. (l. 31/32): Dr. J. Bleiweis, V rečéh slovenskiga pravopisa.

Polemika v listu „Politisches Blatt“:

17. VIII. (No. 5): Članek „Slovenskega društva“ (ddto. 5. avg.);

14. (21.) IX.: Salokar Janez (v članku „Noch ein Wort“ dtdo. 31. avg.):

5. (19.) X.: Dr. J. Bleiweis (v svojem epilogu „Zur Beurtheilung“).

A kam ta epizoda — meri tu? Namén jej je, da pojasni ter utemélji, odkod metelčica, anahronizem, — tu v „domači vaji“ Levstikoví! (Konec prih.)

Opazke k Breznikovi slovnici. (Slovenska slovnica za srednje šole. Spisal Dr. Anton Breznik. — Rodilnikova oblika: očeta — je kranjskega izvora, pravcata iblanska žanovščina in nedvomno posneta po telečji sklanji (teleč..) tele, teleta, in gotovo ne, kakor Breznik — brez utemeljevanja uči od rodilnika po vzgledu vojvoda, vojvode.. oča, oče (§ 107). Ravno ko in ker se je obrusil debelski „t“: otče v oče, in je postala beseda sama s tem v govoru nepravilna, jo je jezik na vzhodu premenil rajše v drugo vendar organsko obliko po vzgledu: vojvoda, starešina, .. oča, ker le-ta oblika itak prija in gre.. rodbinskim oziroma socialnim dostojanstvom. Jezik na vzhodu je bil preveč tankočuten, da bi mogel sprejeti anorganično, divjo in potvorjeno obliko iblanske žanovščine, ki nam je teletila še naprej Janka v Jankota, Hitija (če bi ne bilo pravičnega izvora Hitelj, bi to obliko opravičeval.. zev s pomočjo srednika „j“) v Hitita, Dobrovski (Dobrovskega) v Dobrovskita, Miho v Mihata i. t. d.

Pri tej obliki torej o pravilnosti ni niti sledu, zato se ne da s pravilno obliko primerjati, kakor to dela Breznikova slovnica, — oblika: Janka, (m a n j pravilno(!): Jankota). Štejmo se srečnimi, če bo to povedano enkrat — za vselej.

9. Nič manje ni zdvijala naša žanovščina iblanska pri sklanjatvi zaporedno stoječih, nazivnih lastnih imen. Temeljno ime je vsakomur — njegov javni priimek, h kateremu poslej pristopi (zasebno) krstno ime kot priredni samostalniški prilastek in sicer prav tako v latinščini kakor v slovanščini. Za jezik, ki nima člena, (kakor ravno latinski in slovenski izvemšči novo bulgarščino) je povsem naravno prisilno in povsem pravilno, da je sklanjati vsako ime poleg drugega: Marci Tullii Ciceronis, ... grem z Ivanom Milanom Hribarjem .., in ne morda samo enega; slovenščina in sploh slovanščina enako kakor latinščina ne pozna nesklanjanjih, zlasti ne nesklanjanjih osebnih ali celo lastnih imen. Pri nas zmore to iblanska žanovščina, ki sklanja samo eno ime, vsa druga pa vlačí nesklanjana — pred seboj ali tudi za seboj kot nesklanjalni in nesklanjani „kadaver“: Videl sem: Ivan Milan Poznika, ali Ivana Milan Poznik, magari tudi: Ivan Milana Poznik. Samo pravilne sklanje vseh imen ne najdeš! Te „kreposti“ so se od žanovščine navzele že zlasti nižje in višje šole na Kranjskem, in vsaka opozoritev na to nepravilnost je: bob v steno .. in propoved na gluha in slepa ušesa. In nič ne pomaga v tem oziru vedni pravilni nauk Janežičev in Sketov s posebnim poglavjem o lastnih imenih (§ 93 dalje, zlasti § 96) in Levčevega pravopisa (točka 682); žal da Breznik nima posebnega dodatnega poglavja za lastna imena domača, kakor ga ima za tuja (§ 326).

Pač se pa nahaja pravičen Breznikov nauk na drugem mestu, namreč ravno pri prilastku (§ 362): naslovi in pojasnila lastnih imen, ki stoje pred imenom

(no, in kadar stoje za njim?!..) se praviloma sklanjajo, n. pr. Poezije doktorja Franceta Prešerna; bil sem pri gospodu Antonu (in ne morda: ... doktor Franc Prešerna, in pri gospod.. Antonu, kakor bi pisal Žane z Iblane).

10. Glede samostalniškega prilastka v rodilniku uči Breznikova slovnica v soglasju z predhodnicami pravilno v §. 363, da osebna imena brez prilastka ne morejo stati v rodilniku (to je, če osebno ime nima pojasnila pred ali za seboj), vendar se žal ne spušča v nadaljnjve nauke glede svojilnega pridevnika kot prilastka. Levčev pravopis uči pravilno (št. 683): hrvaško-slavonsko-dalmatinska vlada, ker je: hrvaško-slavonsko-dalmatinska — pravilna pridevniška.. zloženska; istotako se glasi pravilno Menina planina, mesto samo Menina (grem na Menino),¹⁾ ker je tukaj Menina pristavek (planina in sicer Menina) oziroma zaradi zamenjave tudi narobe, in ker se samostalniški prilastek vjema slučajno z glavno besedo v spolu in sklanji; nikakor pa ne gre: konj-planina, marveč samo planina Konj (planina (z imenom) Konj) ali konjska planina, kakor ne morda: Limbar Gora, ampak Limbarska Gora, k večjemu tudi: Gora (z imenom) Limbar. „Konj planina“ je prav tako iblanska žanovščina kakor: flobert puška itd; če se nahajajo v jugoslovanskih narodnih pesmih in pod njih vplivom taka nazivanja (primerjaj: Sused Grad, Divič Grad mesto Soseski Grad, Divičev Grad ali sicer okolščinam primerno, je to pri narodnih pesmih: (apostrofska) licencija poetica, v prosti govorici pa potvorba, nastala pod vplivom tujščine (turščine, madžarščine, germanščine), nikoli pa ni pravilna domača govorica.

Levčev pravopis navaja (ne sicer pri jezikovnem pravilu ampak pri nauku o rabi vezaja v točki 683) zglede: Anton-Knezova knjižica, gospod Trubarjeva slovenščina. Takih zgledov Breznikova slovnica nima, in videti je, kakor da noče drezati v to gnezdo, ampak se drži zgolj abstraktnega pravila, ki samo na sebi ne dopušča take spake.

Glavna beseda je: **knjižnica** s prilastkom osebnega imena: knjižnica **Knezova**; in ker ima osebno ime Knez še nadalji prilastek, (pojasnilo pred ali za seboj), zato more in mora stati v rodilniku. Knjižnica Kneza Antona, odnosno Antona Kneza knjižnica. Svojični pridevnik je tu nemogoč, prav kakor v primeru: naš otčev klobuk, pravilno: klobuk našega otca. Enako je nemožno: gospod Trubarjeva slovenščina, prav edino le: slovenščina gospoda Trubarja (Levec 683); nadalje prav: Franca Jožefa cesta, Marije Terezije cesta; iblanska žanovščina je: Ivan Trdinova ulica, Simon Gregorčičeva knjižica, prav se ima glasiti: ulica Ivana Trdine, knjižnica Simona Gregorčiča, ali samo prosto: Trdinova ulica, Gregorčičeva knjižnica. Enkrat je nekdo trdil, da bi Ivan Trdinova ulica bilo bolj slovensko; prav narobe! To je zgolj hlapčevsko posnemanje tujščine: Ivan Trdinas Gasse. Glej primere pri povedkovem določilu v § 348. (Antona Martina Slomška i. t. d.) Če torej Breznikova slovnica tukaj pravilno (molčeč) uči, čemu treba tolikega izvajanja?

Nekaj je vendar tudi v Breznikovi slovnici, kar v tem oziru ni prav; ona pravilno piše n. pr. debla (**na** sa-

¹⁾ Grem na Menino planino nikakor pa ne: grem na Menina planino, torej tudi na Konja pianino, — tožilnik živčih ali boljše na: Konjsko Planino, Konjiško Goro, Turški Žleb i. t. d.

moglasnik) — a, — o, — n, —, debla na soglasnik (§ 100), potem pa kar na enkrat zopet: **ženska: i — debla** (§ 136), **moška: i — debla** (§ 144) in enako na mnogih krajih; to je sicer krajše, vendar je iblanska žanovščina po vzgladu: flobert pukša¹⁾. To je treba vedno znova povdarjati, ker se je ta spaka že tako zajedla v nas, da se je tudi novi slovniciar ne more iznebiti. Poreče kdo, to je krajše, praktično, to je praksa!

Odgovor: najslabša žanovščina je praksa v iblani in drugod, če tudi — praksa barbarskega govora.

11. Končno še nekaj malenkosti.

Nepotrebno se mi zdi pristavljanje nemške nomenklature; latinska, ki je v rabi tudi nemški slovnici, bi ustrezala bolje; ali bi pa bilo nomenklaturu sestaviti posebej pregledno: slovensko, latinsko-nemško.

12. O glagolnikih nedovršnikov izreka Breznikova slovnica, naj se poslužujemo starejših, že splošno sprejetih, ustavljam pa se, kolikor se da, novejšim tvorbam. Miklošič pravi, da je prestavljalcem svetega pisma narekovala glagolnike od nedovršnikov zadrega za izražanje grških in latinskih abstraktnih pojmov. (Syntax IV).

Ko se pri nas razvije znanost, bo raba glagolnikov od dovršnikov še nadalje rasla, kajti glagolnik je za abstraktno pojmovanje nalašč ustvarjen in daje kratek in točen izraz, kar je pri več ali manj dolgovoznem govoru znanosti nenadomestljive koristi. Sicer pa se tudi živa narodna govorica ne ustavlja pri glagolnikih iz dovršnikov (obrašnje), in ker nam znači glagolnik nedovršnikov tudi širšo, od dovršnikov ožjo abstraktnost ali celo konkretnost, kakor tudi pri drugih tvorbah (strežba, postrežba, strežnica, postrežnica, srednik, posrednik, izvošček i. t. d.), je časih nenadomestljiv.

13. Žal da se pri besedotvorbi ne razločujejo in po pomenu ne določujejo prvotne (izglagolske, izkorenske in izdebelske) ter drugotne (izimenske) tvorbe; in da se zlasti ne razvrščujejo tvorbe na poti iz abstraktnosti na konkretnost, in ne povsod po dovršenosti in nedovršenosti tvorb iz temeljujočih glagolov, kakor je to le deloma ali celo izjemoma izvedeno pri priponki — ba (§ 313 točka 32), in istotako žal, da niso pregledno sestavljene tvorbe činiteljskih in činitvenih imen; kajti brez skupinske preglednosti učenec raztresene posameznosti sproti pozabi, kar je zlasti težko občutiti pri besedotvorbi s priponami, katerih si učenec ne more sam razvrščati, in jih nerazvrščene obdržati v spominu.²⁾

14. Še ena opazka ne sme izostati; namreč glede dvojnega (povedkovega) imenovalnika ali tožilnika; ini slovanščini služi orodnik (glej § 348). Rudolf Habsburški je bil izvoljen (imenovan, zvan, klican: dobrim vladarjem) vladar, volili so ga vladarja, in ne za vladarja, kateri „za“ je nemčizem, kar se pozna na tem, ker tega „za“ ina slovanščina ne pozna. V primeru: služi za hlapca, je iz-

¹⁾ Popper-čevlji, foto-potrebščine, apollo-sveče i. t. d. (vsak dan v naših dnevnikih).

²⁾ Lestvice, po kateri snuje jezik besede od najširše abstraktnosti glagolnikove do najožje konkretnosti s posebnimi besednimi tvorbami činitvenih imen (nomina acti) in enako v drugi skupini činiteljskih imen (nomina agentis) nam dosedaj ni preiskoval in izkazal še noben slovniciar, in je dvomiti, da se to zgodi kmalu.

raz pač eliptičen (izpustek) = služi za posel hlapca. Novejša (žanovska) pisava kar mrgoli tega strašnega „za“.¹⁾

V § 313 je nerodno rečeno pri priponki: ba, da se je pred prvotnim ba v nekterih besedah pristavil -o.. kakor bi torej o spadal k priponki — oba, dočim se pristavlja pridevnikom v srednjem spolu: zlo-, grdo-, gnilo = zlo-ba, gnilo-ba, leno-ba i. t. d.

Končno želimo novi slovnici in odnoso novemu slovniciarju, naj se mu posreči vse to, kar se ni posrečilo dosedaj našim Oblakom, Lendovškom, Škrabcem in vsem ostalim slovniciarjem, namreč sestaviti koncem koncev vsestransko dovršeno slovnico našega jezika, ki se ne sme odvajati skupni slovanščini, ampak naj ostane v neprikrajanem razmerju z njo.

Dr. Fr. M.

Popravek: Na strani 237, drugi stolpec 4. vrsta zgoraj: čitaj: nasproti in i slovanščini (ne: nasprotični..).

G. Ivanu Mazovcu v „Dom in Svetu“ 1916, str. 215—216. — Ivan Voznik je v „Slovanu“ 1916, str. 157/58 napisal oceno Rešetarjeve „Elementar-Grammatik der serbischen (kroatischen) Sprache.“ S to oceno polemizira g. Ivan Mazovec, ki pa je za nje pisca napravil „Ivana Poznika“. (Ali se g. Ivanu Mazovcu zdi „neokusno“, vprašati, kdo je zakrivil to površnost, on ali stavec?). Ivan Voznik

1. odločno zavrača popolnoma neutemeljeno trditev Mazovčevo, češ, da njegova ocena „ne teži pred vsem po resnici, tembolj pa da se iz nje čuti — osebnost“. Ivan Voznik je vesel, da je s prof. Rešetarjem v prav prijateljskih odnošajih in če bi tudi ne bil, bi nikoli na njegovo oceno ne mogli vplivati nestvarni momenti. Svoj težki, krivični očitke opira g. Mazovec očividno na moje besede, da je Rešetarjeva slovnica prvotno „najbrž bila namenjena za serijo slovnice, ki mislijo izhajati pri neki državno-nemški tvrdki“. Te moje besede so imele edini in čisto stvarni namen, potolmačiti diskrepanco med praktičnim namenom in teoretičnim zasnutkom Rešetarjeve slovnice. Pričakujem, da vzame g. Mazovec to mojo izjavo javno v „Dom in Svetu“ na znanje, kakor je tam javno izrekel očitek.

2. Kar se tiče oportuniteti teoretskega tolmačenja akcentne kvalitete v praktičnih slovnica, pritrjuje Ivan Mazovec faktično sam Ivanu Vozniku, ko pravi, da je za priučenjenje naglasa treba dveh stvari: 1. poslušati, 2. slišati je treba pravilno izgovarjanje. Ker pa se v slovnici nič ne sliši, ampak le vidi, je podrobno tolmačenje akcentskih kvalitete v praktičnem učbeniku čisto sekundarna stvar.

Ivan Voznik.

Glasbena Matica. Glasbena Matica je priredila 10. oktobra dvanajsti dobrodelni koncert tekom vojne. Igrala sta zagrebška umetnika gospoda Jure Tkalčić in Herman Gruss. Prvi violončelo, drugi klavir. Spored je sestojal iz kompozicij Saint-Saensa, Chopina, Čajkovskega, Liszta, Leclaira, Tkalčića, Sitta in Davidova. Večer je bil prijeten in je z marsičem zadovoljil tudi glasbe željnega lajika. Glasbena Matica, razstava v Jakopičevem paviljonu, v dnevniku anonimna tožba umetnika, ki se mu slabo godi, tuintam nova knjiga, ki je vedno redkejša prikazen, par mesečnikov — to je vse, kar še spominja pri nas na kulturo.

† **Dr. Karel Slanc.** V Novem mestu je umrl 6. septembra t. l. znani publicist dr. Karel Slanc. Pokojnik je bil

¹⁾ Glej zlasti: Otca Ladislava razpravo: Dodatki k slovenski gramatiki. Ablativi. Lj. Zvon 1890/683.

rojen leta 1851 in je preživel večino svojega življenja kot odvetnik v Novem mestu. Znan je bil kot politični agitator, kot žurnalist in kot velik dobrotnik novomeškega srednješolskega dijaštva. Velike zasluge pa ima rajni tudi za prebudo in razvoj slovenske narodnosti.

Čopova biblioteka.

(Dalje.)

600. Anleitung zur lateinischen Verfekunst. v. W. J. Emerik.¹⁾
 601. Kurzgefaßtes Handbuch des wissenschaftlichen aus d. Myth. und Archeologie v. Carl Kaercher | Carl(s)ruhe 1825. [1.] 8 |
 602. Größeres Hilfsbuch zu Stylübung nach Cic. Schreibart. v. M. Carl Heinr. Syntenis²⁾ | Leipzig u. Bismarck 1806 [1.] 8 |
 603. Invention der Gedanken von Ch. Henis³⁾ | Frankfurt a. M. 1826 [1.] 8° |
 604. Stoff zu Ausarbeitungen und Reden v. Theodor Heinis | Berlin 1818 [1.] 8 |
 605. J. J. Gerh. Schellers kurze Anleitung zur echt lat. Schreibart v. Leopold Chymany | Wien 1810. [1.] 8 |
 606. Aphorismen über die lat. Schreibart der Neuern | Leipzig 1823 [1.] 8. |
 607. Kritik und erklärende Bemerk. über einige Stellen aus Cic. Reden für die Archias v. M. Carl Heinr. Froischer | Leipzig 1820 [1.] 8. |
 608. de different(ia) proae & poeticae orat.(ionis) disputatio von Gottfried Hermann | Leipzig — [1.] 8 |
 609. Bibliotheca Rhetor(um) v. Gab. Fr. Lejay⁴⁾ | München & Ingolstadt 1756. [1.] 8 |
 610. Chrestom. poet. von Joan Mi(c)h. Heinze | Leipzig und Zelle 1769 [1.] 8 |
 611. Anleitung zur Methode der Redekunst, von J. J. Pol(Dak) | Wien 1825 [1.] 8 |
 612. Die Lehre d. Lat. Wortbildung v. Carl Theodor Johan(n)sen | Altona 1832 [1.] 8. |
 613. Fasciculus romanus inscript. | Padua 1774 [1.] 8 |
 614. De stylo poet. ad usum stud. juv. | Antwerpen 1823 [1.] 8 |
 615. Leçons latin(e)s moderne(s) de lit(t)érature ed Morale⁵⁾ par M. Noel et M. D.(e) la Place | Paris 1800 [2.] 8 [6]
 616. Nouveau cours de(s) themes | Paris 1817 [1.] 8° |
 617. Ars rhetorica auct. Gab. Fr. Lejay⁴⁾ | Venedig 1792 [1.] 8 |
 618. Jo. Math. Gesnerii primae lineae art. orat. | Jenae 1753 [1.] 8 |

¹⁾ Recte: Emmerig, Wolfg. Jos. ...; 8°. Regensburg. 1811; 2. Auflage 1819; 3te: 1822; 4te: 1825. Poblize nedoločljivo.

²⁾ Prvilno: Sintenis K. H., ...

³⁾ Kayser's Bücherlexikon III./37 pravi: Hänle Chr. Hnr., Materialien zu deutschen Stylübungen u. feierl. Reden. 4 Thle. 8°. Frankf. 1796—1822. — 1r. u. 2r. Thl.: 2. Ausgabe 1822. 24.; 3r. Thl. auch unter dem Titel: praktische (zum Theil auf Musik gegründete) Anleitung zur Declamation. 8. 1815; 4r. Thl. auch unter dem Titel: Elikon, oder allgem. Bilderlehre f. künft. Redner, Künstler u. Lehrer. 1822; 5r. Thl. auch unter dem Titel: d. Invention der Gedanken, od. Anweisung f. die Jugend, die Meditation bei deutschen Aufsätzen zu unterstützen. gr. 8°. Ebd. 1826.

⁴⁾ Kayser III./245 pod: Jay; licejka pod: Le Jay.

⁵⁾ Prvilno: de littérature et de morale, ...

⁶⁾ Prvilno: Paris 1818.

619. Elementi dell'arte rhetorica v. Elias Giardini | Venedig 1810 [1.] 8 |
 620. Jmm. Joh. Gerh. Schellers Anleitung die alten latein. Schriftsteller zu erklären | Halle 1806 [1.] 8 |
 621. Materialien latein. Stylübungen¹⁾ | Hannover 1824. [1.] 8 |
 622. Materialien zu rhetorischen Ausarbeitungen v. H. P. C. Esmarck | Schleswig und Altona 1822 [1.] 8 |
 623. Materialien zur Bearbeitg Deutscher und Lat. Briefe und Reden v. Joh. Christ. Jahn | Nürnberg 1795 [1.] 8° |
 624. Reden aus altromischen Geschichtschreibern v. Dr. Fried Erdmann Petrie²⁾ 1. Band | Schmalkalden 1823 [1.] 8 |
 625. Artis poeticae lat. libri IV. v. M. Christ. David Jani | Halle 1774 [1.] 8 |
 626. Handbuch der Geschichte v. Altgri(e)chenland v. Fried Kraft | Leipzig 1821 [1.] 8°. |
 627. Lateinische poet. Chrestomath. v. M. Christ. Schwarz | Ulm 1825 1826. [2.] 8. |
 628. Orationes lat(inae) v. G. H. Sa(a)lfrank vol. I | Ratisbonae 1822 [1.] 8. |
 629. eloquentiae latinae exempla v. Aug. Math.³⁾ | Altenburg 1821. [1.] 8° |
 630. Entwurf einer Theorie des lat. Stils v. Aug. Mathiae³⁾ | Leipzig 1826. [1.] 8° |
 631. Über die lateinische Declination und Conjugation, v. Do. C. L. Struve | Königsberg 1823 [1.] 8°. |
 632. Ausführliche Gram(m)atik der latein. Sprache von Conrad Leop. Schneider 2. Bände. | Berlin 1819. [1.] 8°. |
 633. Georg Fried. Grottefens⁴⁾ lat. Gram(m)atik. | Frankfurt a. M. 1820 [1.] 8° |
 634. Lateinische Synonyme und Etimologien von Ludwig Do(er)lein | Leipzig 1816 1829 [3.] 8 |
 635. Lateinische Gram(m)atik v. C. G. Zumpt⁵⁾ | Berlin 1823 [1.] 8° |
 636. themata zu deutschen und lat. Ausarbeitungen, v. K. S. A. Richter | Magdeburg 1828. [1.] 8. |
 637. Aufgaben zum Übersetzen aus dem deutschen ins Lat. v. C. G. Zumpt⁶⁾ | Berlin 1825 [1.] 8 |
 638. Notitia auctorum antiqua et media v. M. Benjamin Hederich | Wittenburg 1714 [1.] 8. |
 639. Thomae Rudimanni institut(iones) gram(m)ati(cae) latinae 2 Bände | Leipzig 1823 [1.] 8. |
 640. Practische Anleitung zur Kenntniß und Verfertigung lat. Verse v. Do^o Frid Traugott Friedemann | Braunschweig 1826 [1.] 8° |
 641. U(e)bungsschule für den lat. Styl v. Dr. Wilch. Ernst Weber | Frankfurt a. M. 1824 [1.] 8° |
 642. Ausführliche Gram(m)atik der lat. Sprache v. Conrad Leop. Schneider | Berlin 1819 [1.] 8° |
 643. Carl. Aug. Schirli(t)zii commentatio de latine loquendi usi⁷⁾, v. Joh. Gottlieb Diek. | Hal(Le) 1825. [1.] 8° |

¹⁾ Dostaviti je: für höhere Klassen der Gelehrtenschulen, von G. F. Grottefend | ...

²⁾ Prvilno: Dr. Fried. Erdm. Petri

³⁾ Prvilno: Matthiae |

⁴⁾ Prvilno: Grottefend |

⁵⁾ Prvilno: Zumpt

⁶⁾ Prvilno: Zumpt

⁷⁾ Prvilno: usu ...

(Dalje prih.)

Ivan Jax in sin

Ljubljana, Dunajska c. 17

Koleša

iz prvih tovarn
Avstrije:

Dürkopp, Styria, Waffennrad

Šivalni stroji !!!!

- in stroji -
za
pletenje

(Strickmaschine)
izborna konstrukcija in elegantna izvršitev iz tovarne v Lincu. Ustanovljena leta 1867.

Vezenje poučujemo brezplač.

! Adlerjevi pisalni stroji. !

Ceniki zastoj in franko.

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

priporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

izgotovljenimi oblekami

za gospode in dečke, gospe
in deklice po najnižjih cenah

Predmeti, katerih ni v zalogi, se izdelujejo po meri točno in ceno na Dunaju.

L. M. ECKER - LJUBLJANA

KOLIZEJSKA ULICA 3. — USTANOVLJENO 1861.

Vodne inštalacijske naprave vsake vrste, napeljava v hiše, zveza z obstoječimi vodovodi, premembe in vsakeršne poprave. — Zgradba stranišč in kopelnih naprav. — Strelododne naprave po izkušeni sestavi.

Vsakovrstna stavbinska kleparska dela iz poljubnega gradiva. — Zaloga strešnega laka, cementa in strešnega lepa v najboljši kakovosti. — Najcenejša izvršitev lesno-cementnih streh in pokrivanja s strešnim lepom.

Ljubljanska kreditna banka

Ljubljana, Stritarjeva ulica št. 2 (Lastna hiša).

Promet v letu 1912 okroglo
tisočdvesto milijonov kron.

Podružnice: Trst, Celovec, Split, Sarajevo, Gorica, Celje.

Rezervni zakladi K 1,000.000.
Delniški kapital K 8,000.000

Posreduje najkulantneje nakup in prodajo vseh vrst rent, državnih papirjev, zastavnih pisem, prioritet, srečk in novcev. Prevzema zavarovanja proti kurzni izgubi pri izžrebanju; denarne in hranilne vloge na tek. račun ali na vložno knjižico.

Opravilnišče c. kr. razredne loterije.

Vloženi denar se obrestuje od dne vloge do dne dviga s

4 $\frac{1}{2}$ % čistih

Do K 10,000.— brez odpovedi. Za vse vloge jamči vse lastno premoženje t. j. sedaj okroglo devet milijonov kron. Zamenjava in eskomptuje izžrebane obilgacije, srečke in kupone. Prodaja in kupuje devize in valute. Daje prodajne na vrednostne listine pod kulantnimi pogoji. Eskomptuje in vnovčuje menice. Borzna naročila za dunajsko in inozemske borze izveđa točno in ceno. Nakarnice in čeki na inozemaka mesta. Promese k vsem žrebanjem. Kupuje in prodaja ameriške dolarje.

Naslov za brzojavke: Kmetiska posojilnica Ljubljana. :: Telefon št. 185. :: Ziro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Stanje hranil. vlog
nad **dvajset**
miljonov

Ljubljanske okolice

r. z. z n. z. v Ljubljani — obrestuje
hranilne vloge po

4¹/₂%

Rezervni zaklad
nad
900.000
kron

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike.
Sprejema tudi vloge na tekoči račun s čekovnim prometom in jih obrestuje od dne vloge do dne dviga, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

Koncem leta 1915 je imela vlog K 48,500.000.—
Rezervnega zaklada „ 1,330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik.

Hranilnica je pupilarno varna in stoji pod kontrolo
o. kr. deželne vlade.

Za varčevanje ima vpeljane lične
domače hranilnike.

Posoja na zemljišča in poslopja na Kranjskem proti
5⁰/₀, izven Kranjske pa proti 5¹/₄% obrestim in
proti najmanj 1⁰/₀ oziroma ³/₄% odplačevanju na dolg.

Ljubljana, Prešernova ulica števil. 3.

Največja slovenska hranilnica!